

Een nieuw leven na terugkeer naar eigen land

Met een klein startkapitaal keerden
Nigerianen terug, soms met succes

BUITENLAND 18-19

Energie
Zwembad in
het Drentse Vries
verwarmt zichzelf

IN HET NIEUWS 3

Necrologie

Georg Baselitz
schilderde alles
ondersteboven

IN HET NIEUWS 8

Formule 1

Max Verstappen
weet echt niet
of hij doorgaat

SPORT 28-29

Biograaf

Auke Kok over
NSB-leider Anton Mussert

BOEKEN C4-5

IN HET LAND
OMMEN

SHEILA KAMERMAN

Heel Ommen kent Hans van café De Herberg

Hans van Lingen (56) is de bekendste inwoner van Ommen. Of in elk geval een van de bekendste. Hij is uitbater van café De Herberg op het Kerkplein, een van de oudste cafés van het stadje. En sinds een aantal jaar ook van de Herberg Music Hall, een zaal voor feesten en liveoptredens, naast z'n café. Zit je met hem op zijn terras dan zie je binnen vijf minuten hoe het is om bekend te zijn. „Gerard, jongen, hoe gaat het?“ „Hé Ton, even niet gezien. Alles oké?“ „Meilinetje! Werd het nog laat gister?“

Ommenaren kennen elkaar sowieso van de kleuterschool, fanfare, voetbal, paardrijden of uitgaan. Hans van Lingen werkte altijd op plekken waar veel Ommenaren kwamen. En hij mocht graag 'ngeintie uuthal'.

In de bouwmarkt van zijn vader waar hij en z'n vrienden werkten als tieners, werd wat af gepraat. Als er een mooie vrouw binnenkwam, werd 'code tien' omgeroepen door de winkel. Dan konden de jongens even opletten. Ze moesten zelf ook tegen een geintje kunnen. Voor ze het wisten waren zij het onderwerp van het omroepbericht: „Jan, afdeling lingerie alsjeblieft!“ Het personeel lag dubbel in het magazijn.

Daarna had Hans een platenzaak samen met zijn broer. En hij werkte vanaf zijn zestiende als dj, in de jeugdsoos, De Tronk, De Gildkelder en in discotheek Zaal Dijk in Lemele. Met zijn lange blonde krullen stond hij achter de draaitafel, een generatie groeide met hem op.

Toen kwam De Herberg op zijn pad; een café zoals een café eruit hoort te zien. Tikje donker, veel hout, gezellig. Hij verbouwde het een en ander. Het biljard kon daarna in de vloer zakken, zodat er plaats kwam voor een podium. Vanaf het begin nodigd hij bandjes uit voor livemuziek in de weekenden, organiseert hij pubquizes, darttoernooien en hangt hij een

groot scherm op als Oranje speelt of Max racet.

Ook op gewone dagen is het gezellig. Het café is open van begin van de middag tot middernacht, en in het weekend tot later. Zeven dagen in de week. Altijd wel iemand om mee te kletsen. Hans is er altijd. Opgewekt, mee neurierend met de muziek, een vriendelijk woord voor iedereen en nuchter, want tijdens het werk geen alcohol.

Negen van de tien drankjes die in De Herberg worden geschonken is bier. Een dame wil soms een wijntje, een toerist een speciaal biertje of een cola. Dat kan natuurlijk. Het zijn de uitzonderingen.

Hier zeggen we:
in het Westen
ben je na zeven
bier dronken, in
Overijssel ben je na
zeven bier de Bob

Wat jij tapt in een week, zei de bierleverancier tegen Hans. Met Koningsdag ging er zo'n 5.000 liter doorheen, toen stonden er ook biertaps op het Kerkplein.

Het hoort erbij, zegt Hans. „Hier zeggen we: in het Westen ben je na zeven bier dronken, in Overijssel ben je na zeven bier de Bob.“

Bij wijze van spreken, hij houdt zijn pappenheimers wel in de gaten. Voor er gedonder komt, zegt hij: 'vriend, het lijkt me wel voldoende zo.'

Dan zegt hij dat het ook voor hem genoeg is. Dat werd hem een poosje geleden duidelijk: het was klaar. Nog voor hij 's morgen zijn ogen open doet, heeft hij een paar gemiste oproepen en een trits apjes. En dan moet hij de hele dag aan staan en vrolijk zijn. Dat lukt niet meer. De Herberg en de feestzaal gaan in de verkoop.

Hij heeft het al aan de vaste klanten verteld. Een van hen moest huilen.

Sheila Kamerman doet wekelijks ergens vanuit Nederland verslag

FUSIES

Europese Commissie wil fusiebeleid afzwakken

Europa is geen continent van reuzen. Maar als het aan de Europese Commissie ligt, kan daar verandering in komen: het concurrentiebeleid schuift.

Rik Rutten

BRUSSEL

Brussel stuurt aan op nieuwe concurrentieregels die de weg vrij maken voor meer fusies en overnames en zo tot grotere bedrijven kunnen leiden. Als de EU bedrijven tegengesteld in hun fusieplannen, is de gedachte, leggen ze het af tegen grote concurrenten elders in de wereld.

„Europa heeft sterke innovatieve bedrijven nodig die zich kunnen wagen op het wereldtoneel“, aldus Europese Commissievoorzitter Ursula von der Leyen. „Het talent hebben we al. Nu moeten we de omgeving creëren voor Europa's volgende kampioenen.“

De nieuwe voorstellen, die donderdag zijn gepubliceerd, laten zien dat de prioriteiten van de Commissie verschuiven onder Von der Leyen. Lag eerst de nadruk op streng bewaken van de interne markt, met gezonde concurrentie, nu wil Von der Leyen de weg vrijmaken voor bedrijven om elkaar op te slokken en zo op te boksen tegen Amerikaanse en Chinese giganten.

De kogel is nog niet door de kerk. Het gaat vooralsnog om een concept voor de nieuwe fusierichtlijnen. De definitieve richtlijnen volgen in de herfst, zo is de verwachting, als iedereen er zijn zegje over heeft kunnen doen. Duidelijk is nu wel wat de Commissie voor ogen heeft.

Breuk met het verleden

En dat markeert een breuk met het verleden. Het concurrentie- of mededingingsbeleid is een van de machtigste instrumenten van de EU-mechanerie. De Commissie kan fusies en overnames blokkeren en optreden tegen kartelvorming door bedrijven of staatssteun door overheden, zonder inspraak van regering. Een aantal jaar geleden ging de Commissie nog voor een fusie

Europese ruimtevaartbedrijven willen samen met SpaceX concurreren. FOTO AFP

tussen treinbouwers Siemens en Alstom liggen, tot woede van Berlijn en Parijs.

Die macht maakt het betrokken departement - DG Comp, voluit het Directoraat-Generaal voor Mededinging - ook politiek van groot belang. Van Von der Leyen is al langer bekend dat ze de strenge marktmeester wil 'moderniseren', oftewel: indammen.

De nieuwe voorstellen bevestigen dat Brussel een eind in dat wenselijkste meegaat. De Commissie wil in de toekomst meer oog hebben voor andere factoren, zoals de robuustheid van leveringsketens en de veiligheid van het continent.

Dat betekent in de praktijk dat een fusie of overname toch groen licht kan krijgen, bijvoorbeeld als deze de Europese toegang tot essentiële grondstoffen ten goede komt of de defensiecapaciteit vergroot.

Concurrentie blijft een groot goed, zegt de Commissie over de nieuwe richtlijnen. Maar de concurrentiekracht van de EU als geheel is het belangrijkste. En die gedijt in de ogen van Von der Leyen soms juist bij wat minder concurrentie, en wat meer ruimte voor grote bedrijven.

VRIES

De temperatuur van zwembad de Leemdobben in het Drentse Vries is woensdagochtend rond een uur of tien een comfortabele 23,7 graden. Dinsdagavond keek Roelof Rutgers (59), directeur-bestuurder van stichting zwembaden gemeente Tynaarlo, nog naar SBS6. Daar was een medewerker van een ander zwembad te zien, die zich zorgen maakte om de hoge energiekosten en blij was met de temperatuur van 21 graden in het bad. Dat vinden ze in Vries maar fris.

Zorgen om hoge energiekosten hebben ze bij de Leemdobben al jaren niet meer. Het zwembad is volledig verduurzaamd en gebruikt geen gas meer om de baden te verwarmen. 370 zonnepanelen op het terras wekken stroom op. Het dak van de kleedkamers ligt vol met zonnecollectoren en er staan twee grote warmtepompen op het terrein. Door deze investering kan het zwembad zelfs het hele jaar open. Ook in de winter worden hier baantjes getrokken. De eerste keer dat dat kon, was in 2021. In het buitenbad werd gezwommen, terwijl tegelijkertijd op de natuurijsbaan naast het zwembad werd geschaast.

60.000 euro per jaar bespaard

Het zwembad wordt door de verduurzaming niet geraakt door energiecrises. Zeven jaar geleden kwam Barend Lukkien, inwoner van Vries en lid van de raad van toezicht van het zwembad, met het idee om het bad te verduurzamen. De oud-ingenieur bedacht de plannen. Het zwembad betaalde de nieuwe installaties en zonnepanelen met subsidies van het Rijk en de gemeente, eigen middelen en een lening van de gemeente. „Het verdient zichzelf terug. De energielasten zijn enorm naar beneden gegaan. We besparen zo'n 60.000 euro per jaar“, zegt Rutgers.

Zwembaden moeten wel verduurzamen om te kunnen blijven bestaan. „Met de gaskraan red je het niet“, weet Rutgers. Het aantal zwembaden in Nederland neemt al jaren af. Het Mulier Instituut brengt jaarlijks in kaart hoeveel zwembaden er zijn. In 2024 waren er 621 openbare zwembaden; 39 minder dan in 2013. De meeste zwembaden gingen dicht omdat ze verouderd waren en vanwege de hoge exploitatie- en energiekosten. Het is duur om een zwembad te onderhouden en te verwarmen. 64 procent van de openbare zwembaden is eigendom van gemeenten. Het lukt ze niet altijd om die open te houden, zeker niet als er bezuinigd moet worden. „Dan sluiten ze vaak als eerste het bad of de bibliotheek“, zegt Rutgers. Hij was van 2023 tot 2026 gemeenteraadslid in Tynaarlo.

Die gemeente, met zo'n 35.000 inwoners, doet het goed, vindt Rutgers. Er zijn naast de Leemdobben nog twee zwembaden, een buitenbad in Paterswolde en een binnenbad in Zuidlaren. Ze horen alle drie bij de stichting waar Rutgers directeur-bestuurder van is en al 31 jaar voor werkt. Ook de andere twee zwembaden zijn de afgelopen jaren verduurzaamd.

De Leemdobben krijgt vaak bezoek van medewerkers van andere

Zwembad de Leemdobben is het hele jaar open. Onder: installaties van het zwembad, met medewerker Trea Rutgers.

REPORTAGE OPENLUCHTZWEMBADEN

Dit zwembad is warm zonder gas en 'verdient zichzelf terug'

Veel zwembaden hebben last van dure energie. Het bad de Leemdobben, in het Drentse dorp Vries, laat zonnepanelen en warmtepompen het werk doen.

Door Lyanne Levy Fotografie Kees van de Veen

zwembaden, die willen zien hoe het zwembad de verduurzaming heeft aangepakt.

Voorbeeld voor andere baden

Uit het Drentse Beilen, het Friese Witmarsum en het Groningse Ten Boer kwamen ze al langs. De medewerkers van de baden krijgen dan een rondleiding, die voert van de zonnepanelen op het terras (tussen het horecagedeelte en het 'keuvel houkje' met bankje voor de kleedkamers) tot de kelder met alle technische installaties. Die zonnepanelen waren wel even wennen, zegt Trea Rutgers (60), De Leemdobben krijgt vaak bezoek van medewerkers van andere

van het terras veranderde ingrijpend door de zonnepanelen. Maar ze hebben ook een voordeel: op zonnige dagen kun je onder de panelen in de schaduw zitten.

De verduurzaming is nooit helemaal klaar. Op de wenslijst staat nog een batterij, die stroom van de zonnepanelen kan opslaan voor een minder zonnige dag. Maar dat is met minimaal 100.000 euro een forse investering, waar de raad van toezicht van het bad nog niet over uit is. „Dan moeten we wel een heel goede zomer draaien“, lacht Trea.

Bij de stichting die de drie zwembaden beheert en deels door subsidie wordt gefinancierd, wer-

ken veertig mensen. Twaalf vrijwilligers helpen bij de Leemdobben met de kleine klusjes en het groen. Ook zijn er zo'n zeshonderd 'vrienden van de Leemdobben' die het zwembad sponsoren. Zo blijft het zwembad behouden voor de toekomst. Op 1 mei bestaat de Leemdobben vijftig jaar en begint het zomerseizoen. Het wordt groots gevierd, met een feestprogramma met stormbaan, clown en een demonstratie van duikers. Tegen de eigenaar van de poffertjeskraam en de ingehuurd clown had Roelof eerder gezegd zo'n honderd bezoekers te verwachten. Maar door de zonnige weersvoorspelling heeft hij maar

even gebeld dat het er meer over was.

Trea kent de vaste zwemmers op woensdagochtend allemaal. „Heb je een leuke verjaardag gehad?“, vraagt ze een vrouw die niet klaar is met baantjes trekken. Ze geeft ook zwemlessen aan kinderen. En elke week is op woensdagavond aquajoggen. Zo'n levendig zwembad is belangrijk voor een plek als Vries, zegt Roelof. „Het vergroot de aantrekkingskracht van het dorp. Maar het is niet alleen daarvoor goed. Nederland is een land vol water. Hoe minder zwembaden, hoe minder mogelijkheden om te leren zwemmen. Zwembaden zijn onmisbaar.“

Asielzoekerscentrum Budel ontruimd vanwege natuurbrand

BUDEL

Het asielzoekerscentrum in Budel, na Ter Apel het grootste azc van Nederland, moest donderdagmiddag tijdelijk worden ontruimd vanwege een grote brand rond het oefenterrein van defensie bij de Geuzendijk, enkele honderden meters verderop. De 1.500 asielzoekers die de opvang huisvest moesten het terrein verlaten. Iets voor zevenen was de wind gedraaid, en konden bewoners weer terug naar hun onderkomen. (NRC)

FOTO ROB
ENGLAAR/ANP

Advertentie

nrc webwinkel >

BOSCH
Robotmaaier + grastrimmer

Nieuwste model robotmaaier: voor gazons tot 200 m²

- > Complete set: robotmaaier + accu, lader, messen en trimmer*
- > Direct maaien zonder installatie
- > SmartVision: draadloos maaien zonder gedoe
- > Lichtgewicht grastrimmer voor strak en comfortabel trimmen

De Bosch VISIMOW18V-100 of 200 robotmaaier maakt gazononderhoud eenvoudig met een snelle start via drie knopdrukken. Hij is geschikt voor gazons tot 100 m² of 200 m² en gebruikt SmartVision, ultrasone en botsingssensoren om gras te herkennen en obstakels te vermijden zonder begrenzingsdraden of antennes. De semi-autonome maaier werkt op een 18V-accu en kan meerdere zones maaien. Met instelbare maaiahogte (20-60 mm), willekeurig maaipatroon en SpotMow-functie zorgt hij voor volledige dekking. Compact en draagbaar, ideaal voor kleine tuinen of als extra robotmaaier. Daarnaast ontvang je in deze unieke set ook de grastrimmer van Bosch op accu. Zo heb je in een mum van tijd het hele gazon en de kanten gemaaid.

+ gras-trimmer

* Robotmaaier en grastrimmer werken op dezelfde accu.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/grasmaaien

Steven Derix en Denise Retera

AMSTERDAM

NATUURBRAND

Militaire oefeningen niet opgeschort, wel aangescherpt protocol

Defensie moet door de Russische dreiging groeien en blijven oefenen, vaak in natuurgebieden. Dat verandert voorlopig niet, ondanks de risico's. „De natuur is op dit moment gewoon superbrandbaar.”

Natuurbranden op militaire oefenterreinen. Van boven naar beneden: 't Harde, de heide bij de Baggelhuizerplas en de Oirschotse Heide. FOTO'S BRAM VAN DE BIEZEN/ANP, NOORDERLIJK PERSBUREAU/ANP EN IRIS VAN DEN BROEK/ANP

Brigadegeneraal Han Bouwmeester, hoogleraar militair-operationele wetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie, was in zijn lange carrière bij de artillerie twee keer gestationeerd op de kazerne naast het schietterrein. „Ik heb zelf vaak meegemaakt dat het schieten werd stilgelegd vanwege brandgevaar. Ik had eens een schietoefening van drie dagen die uiteindelijk maar een halve dag duurde, omdat het risico te groot was.”

Natuur is 'superbrandbaar'

Guido van der Werf, hoogleraar natuurbranden en de koolstofcyclus aan de Universiteit van Wageningen, vroeg zich eerder in NRC af of het niet beter was om oefeningen met gebruik van explosieven tijdelijk stil te leggen: „De natuur is op dit moment gewoon superbrandbaar.”

Dat waren ook de „eerste vragen” die Bouwmeester had. „Ik weet in ieder geval dat de eenheden in een heel druk schema zitten. Ze hebben bijvoorbeeld veel internationale verplichtingen tegenwoordig; er zijn weinig verschuivingen mogelijk.”

Sinds de Russische invasie in Oekraïne in 2022 is de eerste hoofdtak van Defensie - het verdedigen van het eigen grondgebied - weer prioriteit. Het kabinet wil daarom de krijgsmacht (nu ruim 80.000 mannen en vrouwen, inclusief burgerpersoneel en reservisten) uitbreiden naar 122.000. Al die nieuwe mensen moeten worden getraind, en dat kan niet alleen in Duitsland en Polen. Het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie voorziet juist in de uitbreiding van een twaalfal oefenterreinen, zoals bij Oirschot, Weert en Ermelo.

Als een militaire oefening de brand bij 't Harde veroorzaakte, is de vraag waarom die is doorgegaan

Door het intensievere gebruik neemt de kans op brand toe. Vorig jaar ontstond een grote uitslaande brand op de hei bij Ede, waarschijnlijk ontstaan door een 'rookpot' (voor het leggen van een rookgordijn). De brand was zo groot dat omwonenden moesten worden geëvacueerd. Ook die brand ontstond in april, nadat het weekendlang nauwelijks had geregend.

Zolang de brand in 't Harde nog woedt, kan de Koninklijke Marechaussee nog geen sporenonderzoek doen, zegt een woordvoerder. Er is al wel begonnen met het opnemen van getuigenverklaringen. Han Bouwmeester wijst op het feit dat de brand niet is ontstaan in het „doelgebied”, waar de projectielen terecht komen en brandgevaar dus het grootste is. Kijk je naar luchtfoto's, dan lijkt de brand inderdaad juist aan zuidwestelijke kant van het terrein te zijn ontstaan. Dat is de plek waarvandaan de granaten worden afgeschoten.

Hoe groot de schade aan natuur en milieu (afgezien van de enorme rookontwikkeling en CO₂-uitstoot), valt te bezien. Bijna 60 procent van de defensieoefenterreinen valt onder Natura 2000, het Europese netwerk van beschermde natuurgebieden.

Waterproductielocatie van Vitens op het Engels Werk in Zwolle. Op deze locatie wordt grondwater verwerkt tot drinkwater. FOTO WOUTER DE WILDE

VIJF OPLOSSINGEN SCHOON DRINKWATER

Schaarste dreigt voor drinkwater. Welke ingrepen kunnen helpen?

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) schrijft in een rapport dat „ingrijpende maatregelen” nodig zijn vanwege de waterschaarste.

Advertentie

SRC
Laat je al ruim 40 jaar meêr zien

Kijk je ogen uit in Noord-Duitsland

11 dagen v.a. 1.279

Autoreis Noord-Duitsland inclusief:

- hotels o.b.v. logies en ontbijt
- 3 nachten op eiland Rügen
- bezoek Elbphilharmonie
- boottocht Schweriner See
- stadstour Lübeck

Exclusief: toeristenbelasting, parkeer-, brandstof- en tolkosten

SRC-reizen.nl

Enzo van Steenberg

AMSTERDAM

Honderden doden waren er, ieder jaar weer, door cholera-uitbraken. De kindersterfte was hoog. Massale uitbraken van epidemieën geen uitzondering. De waarschuwing in de inleiding van het uitgebreide advies *Zorg voor Water* van de Raad voor leefomgeving en infrastructuur (Rli) is helder. Zo ging het voordat Nederland een goede, veilige drinkwatervoorziening had.

In 1853 werd het eerste duinwater-tappunt in Amsterdam aangelegd, maar pas in de jaren zestig kon heel Nederland thuis water uit de kraan halen. Dat iedereen toegang tot schoon drinkwater moet hebben, is inmiddels vastgelegd in de wet. Want het is onmisbaar. Niet alleen voor de gezondheid, maar ook voor de land- en tuinbouw, recreatie, de voedingsmiddelen-

industrie en de natuur. Maar het is niet vanzelfsprekend, waarschuwt de Raad. Door klimaatverandering, vervuiling van zoet water en bevolkingsgroei is er minder schoon water en dreigen tekorten.

Nu al kunnen door schaarste tientallen bedrijven niet worden aangesloten op het drinkwaternetwerk. Rivierwater kan regelmatig niet worden gebruikt door de zuiveringsbedrijven, omdat er te veel vervuulende stoffen in zitten. Door medicijnen, drugs en schoonmaakmiddelen uit woningen, maar ook door kunstmest of pesticiden uit de landbouw of vervuulende stoffen uit de industrie. Soms mogen mensen even geen water uit de kraan gebruiken door bacteriën – in het bijzonder de ‘poepbacterie’ e.coli.

Strijd om water is er ook. In 2024 sloten veertienhonderd boeren zich aan bij een massaclaim tegen acht drinkwaterbedrijven. Die onttrokken volgens de boeren zoveel water aan de grond, dat hun gewassen niet goed groeiden en hun inkomsten teruglie-

Nederlanders zijn zich ‘onvoldoende bewust van de waarde en prijs van drinkwater’

pen. Uitspraak in de rechtszaak wordt later dit jaar verwacht.

De lijst met instanties die hebben gewaarschuwd voor verslechtering van het drinkwaternetwerk (van de Algemene Rekenkamer tot de Inspectie Leefomgeving en Transport) is inmiddels lang. Er is al een actieprogramma van het ministerie. „Ingrijpende maatregelen” zijn nodig, staat ook weer in het Rli-rapport.

Raadslid en commissievoorzitter Erik Verhoef: „Mensen gaan ervan uit dat ze zomaar het beste drinkwater ter wereld uit de kraan kunnen tappen. Paniek is niet nodig, maar wij willen die vanzelfsprekendheid wel in perspectief plaatsen. Er moet echt iets gebeuren om te behouden wat we hebben.” Rli-voorzitter Jan Jacob van Dijk: „We dachten ook dat energie er altijd zomaar zou zijn, maar nu zien we dat het net vol raakt. Zo kan het met drinkwater op termijn ook gaan.”

Dat er iets moet gebeuren is duidelijk. Maar wat? Vijf mogelijke oplossingen.

1 Herstel en bescherm het zoete water

In natuurgebied De Grootte Heide bij Leende, Noord-Brabant, is een ‘drinkwaterlandschap’ gemaakt. Een waterwingebied waarin natuur, landbouw en drinkwaterwinning worden gecombineerd – waarbij de laatste leidend is. Een goed idee, vindt de Raad, want oppervlakte- en grondwater zijn de belangrijkste bronnen van al het drinkwater. Bescherm je die twee goed, dan voorkom je problemen. Dat kan, zoals in Leende, door ze voorrang te geven in de ruimtelijke ordening. Maar de ruimte die dat vraagt, wordt nu vaak gebruikt voor andere dingen, zoals energie(opslag), verkeer, landbouw, huizen of natuur. Bovendien wordt vaak gedacht aan nieuwe manieren van water zuiveren bij verontreinigingen. Maar die zijn niet altijd effectief, en bovendien pakken ze het symptoom aan en niet de ziekte. De belangrijkste oplossing is daarmee meteen een enorme taak: het herstellen en beschermen van onze zoetwaterbronnen.

2 Maak een nationaal drinkwaterplan (en neem dat serieus)

Het zou, staat in het advies beschreven, zomaar kunnen dat boeren in de toekomst het gebruik van hun land moeten aanpassen of woningbouwplannen moeten worden aangepast om voor een gezonde drinkwatervoorziening te zorgen. Provincies, gemeenten en waterschappen zijn namelijk verplicht om inwoners schoon drinkwater te bieden. Nu wordt dat allemaal nog regionaal bekeken, maar dat „voldoet niet”, schrijft de Raad. Bovendien nemen provincies, gemeenten en waterschappen hun zorgplicht „onvoldoende serieus”. Erik Verhoef: „Iedereen snapt hoe belangrijk drinkwater is, maar de urgentie voelen overheden nog niet. Terwijl er nu stappen gezet moeten worden.”

Er is dus een nationaal drinkwaterplan nodig, vindt de commissie, naar voorbeeld van het Deltaplan (dat Nederland beschermt tegen overstromingen). Maak bijvoorbeeld een landelijke kaart waarop de drinkwaterinfrastructuur wordt uitgewerkt, net zoals bij het elektriciteitsnet. Dan wordt ook duidelijk welke regio’s tekorten en overschotten hebben en kan water worden uitgewisseld. Klinkt logisch, maar het is er nog niet. Raadsvoorzitter Van Dijk: „Een nationaal plan helpt ook als lokale en landelijke belangen dreigen te botsen.”

Is het bijvoorbeeld belangrijker om buitendijks woningen te bouwen langs het IJsselmeer, of wordt de grootste zoetwatervoorraad van het land daardoor te veel aangetast? En hoe ga je om met een nieuwe yoghurtfabriek, zoals die in 2023 in Hooogeveen kwam en per dag 2,5 miljoen liter drinkwater gebruikt – net zoveel als circa tienduizend huishoudens? Of datacenters, die volgens het Drinkwaterplatform samen zo’n 0,08 procent van al het Nederlandse drinkwater gebruiken en sterk in opmars zijn? Laat het niet over aan de lokale politiek, staat in het rapport, maar maak een landelijk plan.

3 Forse investeringen in de watervoorziening

Het Rijk zou aandeelhouder moeten worden in de drinkwaterbedrijven, schrijft de Raad. Dat zou helpen bij het maken van een nationale strategie, maar is ook financieel aantrekkelijk. Er zijn namelijk „force investeringen” nodig om de watervoorziening op peil te houden. Er moeten zoetwaterbuffers worden gecreëerd, spaarbekkens gegraven, speciale accu’s geïnstalleerd die water kunnen vasthouden bij

droogte. De overheid zou hiervoor een deel van het Deltafonds kunnen aanspreken.

Dan moeten nog transportbuizen worden onderhouden, zuiveringsinstallaties uitgebreid. En het waterleidingnetwerk moet gemoderniseerd. Dat is vlak na de Tweede Wereldoorlog aangelegd, en is „aan het einde van zijn levensduur”. Drinkwaterbedrijven hebben onvoldoende reserves en mogen maar beperkt rendement maken (al is dat kortgeleden door de minister verhoogd) waardoor investeringen uitblijven. In 2025 hadden drinkwaterbedrijven gemiddeld zo’n 70 miljoen euro aan investeringskapitaal. Dat bedrag, vindt de Raad, moet omhoog, al worden geen bedragen genoemd. „Eerst een nationaal plan maken, dan kun je gaan rekenen”, zegt Van Dijk.

Erik Verhoef
commissielid Rli

4 Afvalwater zuiveren en andere innovaties

In Kerkrade wordt regenwater verzameld en lokaal gezuiverd tot drinkwater. Het project, *Superlocal*, laat zien dat innovatie kan helpen om meer schoon water te krijgen dan uit de grond alleen. Het bespaart water, vermindert overlast tijdens zware regenval en helpt bij het klimaatbestendig maken van de wijk. Het kost wel wat: 15.000 tot 20.000 euro per woning, en ook de jaarlijkse onderhouds- en exploitatiekosten zijn relatief hoog.

Er zijn meer vooruitstrevende waterprojecten in het land. Zo wordt op de ‘circulaire waterrotonde’ van Eerbeek in Gelderland afvalwater hergebruikt. Water uit de papier- en kartonindustrie wordt gezuiverd en kan opnieuw worden gebruikt, waardoor de grondwaterspiegel tot twee meter is gestegen: goed voor de beschikbaarheid van schoon drinkwater en het helpt tegen droogte.

De Raad kijkt op twee manieren naar dit soort vernieuwingen, vertelt raadslid Verhoef: „Onderzoek ze en ga ermee door. Maar de basis, ons zoetwatersysteem, blijft het belangrijkste, dus daar moet de meeste aandacht naartoe.”

5 Excessief gebruik, zoals vullen van een zwembad? Betalen!

Het kabinet wil dat burgers minder water gebruiken. In 2024 verscheen het Nationaal Plan van Aanpak Drinkwaterbesparing. Mensen zouden tot 100 liter drinkwater per persoon per dag moeten gebruiken, in plaats van de 128 liter die men nu gemiddeld gebruikt. En de industrie moet 20 procent minder water opslurpen. Dat alles voor 2035.

Na een periode van daling wordt sinds 2018 juist méér water verbruikt door huishoudens. Regendouches, grote tuinen, zwembaden in de zomer: breder beschikbare luxe die tot meer waterverbruik leidt. Nederlandse burgers zijn zich volgens de Raad „onvoldoende bewust van de waarde en de prijs van drinkwater” en dat leidt tot „slordig gebruik”.

De Raad schrijft er niet voor terug om met een controversieel voorstel te komen: reken een extra hoog tarief voor ‘excessief gebruik’, en maak ook het ‘vastrecht’ (nu het vaste bedrag ongeacht verbruik) variabel op basis van het werkelijke gebruik. Exacte bedragen worden niet genoemd, eerst moet onderzocht worden hoe gevoelig mensen zijn voor prijschommelingen. Het zou volgens schattingen 5 tot 30 procent kunnen schelen in waterverbruik.

Verhoef: „Niemand ontzegt je het recht op water, maar het kan geen kwaad om mensen er bewuster over te laten nadenken.” Van Dijk: „Bij normaal gebruik hoeft je niet méér te betalen. Maar wil je een zwembad vullen of je tuin elke dag besproeien, dan vinden wij het rechtvaardig als je meer betaalt.”

ASIEL

Asielaanvragen toegenomen in eerste kwartaal

Het eerste kwartaal van 2026 telde 33 procent meer eerste asielaanvragen dan dezelfde periode vorig jaar, meldt het CBS.

Anikó de Geest

AMSTERDAM

In het eerste kwartaal van dit jaar zijn er 33 procent meer eerste asielaanvragen gedaan dan in dezelfde periode vorig jaar. Dat meldde het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) donderdag op basis van nieuwe cijfers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND). Bijna zesduizend mensen vroegen vorig kwartaal voor het eerst asiel aan in Nederland. Dat zijn er overigens 20 procent minder dan in het laatste kwartaal van 2025.

De stijging is voor een groot deel te verklaren door meer personen met een ‘onbekende nationaliteit’ die een eerste asielaanvraag deden. Deze groep bestond uit 1.100 mensen en vormde daarmee het grootste deel van alle eerste asielaanvragen. Deze mensen geven bijvoorbeeld geen nationaliteit op of zeggen hun nationaliteit niet te kennen. Maar het zijn ook aanvragen van mensen uit een land dat niet (meer) bestaat, of een land dat Nederland niet erkent.

Palestijnse gebieden

Het gaat daarbij voornamelijk om mensen uit de Palestijnse gebieden, die niet worden gezien als stateloos, vertelt CBS-hoofdsocioloog Tanja Traag. De staat Palestina wordt vooralsnog niet erkend door Nederland. Landen als Frankrijk, Zweden, Spanje, Ierland en Noorwegen hebben dat wel gedaan. De nationaliteit die de IND bij de eerste aanvraag registreert is echter voorlopig en kan later nog worden veranderd naar een definitieve nationaliteit.

Naast de groep waarvan de nationaliteit onbekend was, steeg ook het aantal eerste asielaanvragen door mensen uit Somalië en Soedan. Er zijn daarentegen minder aanvragen gedaan door Syriërs.

Hoewel het aantal eerste asielaanvragen toenam, neemt het totaal aantal asielaanvragen sinds 2023 juist af, nuanceert Traag. Een exacte verklaring valt volgens de hoofdsocioloog niet te geven, maar mogelijk voelen minder mensen de noodzaak om naar Europa te vluchten. Ook de inzet van de Europese Unie op betere grensbewaking de afgelopen jaren kan een effect hebben.

Asielmigratie is een klein deel van de migratie naar Nederland. En het totale aantal aanvragen neemt af

Asielmigratie vormt maar een klein deel van de jaarlijkse migratie naar Nederland, aldus hoofdsocioloog Traag: gemiddeld zo’n 9 procent. Daar zitten ook nareizende familieleden bij. Het grootste deel van hun nationaliteit bestaat uit Nederlanders die in het buitenland zijn gaan wonen en weer terugkomen naar Nederland en mensen die bijvoorbeeld naar Nederland komen voor de liefde.

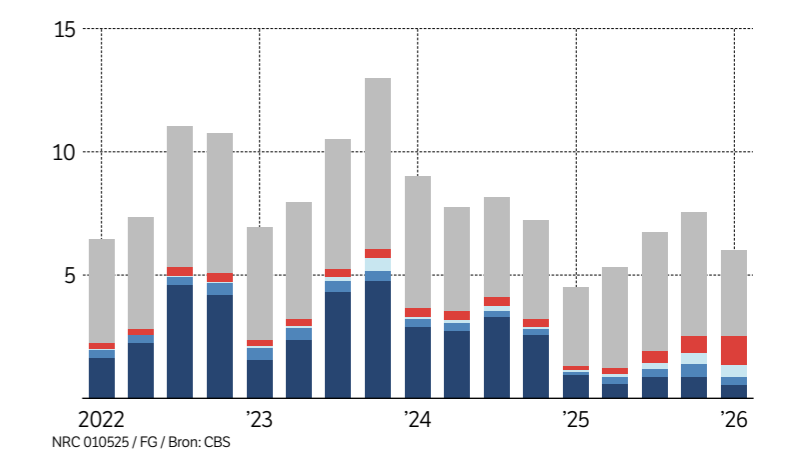
Het aantal nareizende familieleden steeg ook, met 21 procent in vergelijking met dezelfde periode in 2025: 4.600 mensen kwamen naar Nederland om zich bij een familielid te voegen. Driekwart van hen komt uit Syrië. De verklaring voor deze groei is volgens hoofdsocioloog Traag complex, omdat het aantal nareizende familieleden sterk afhangt van onder meer het aantal asielaanvragen dat al eerder is toegelaten en hoe snel die procedure is afgehandeld.

Meer aanvragen met ‘onbekende nationaliteit’

Een derde meer asielaanvragen dan jaar eerder, vooral door mensen met een ‘onbekende nationaliteit’

Aantal eerste asielaanvragen naar nationaliteit per kwartaal, x 1.000

■ Syrisch ■ Somalisch ■ Soedanees ■ Onbekend ■ Overig

Kunstenaar Georg Baselitz tijdens een expositie in de Gallerie dell'Accademia in Venetië in 2019. FOTO ANP / EPA

NECROLOGIE **GEORG BASELITZ (1938-2026) KUNSTENAAR**

Naakten, adelaars: Georg Baselitz schilderde ze ondersteboven

De Duitser Georg Baselitz maakte woedende kunst met mismaakte soldaten in een door oorlog verwoest land.

Sandra Smets
AMSTERDAM

'Gesellschaftspolitische Unreife', oordeelde de Oost-Berlijnse kunstopleiding over de jonge student Hans-Georg Kern (1938, Deutschbaselitz), in of rond 1957. 'Sociaal politieke onvolwassenheid'. Een vernietigend oordeel, want Kern werd daarom van school gestuurd. De aanleiding: hij had geprobeerd om een kunstwerk te maken in de stijl van Picasso, die als decadent-westers te boek stond in de DDR. „We willen aan onze academies geen abstracte kunst meer zien”, had de partijleider vijf jaar eerder nog gezegd.

De Berlijnse Muur stond nog niet en zodoende zette Kern zijn studie voort in West-Berlijn, waar hij zich vestigde. In 1961, het jaar dat de muur werd gebouwd, nam hij het pseudoniem 'Baselitz' aan, naar zijn geboorteplaats. Met deze naam deelde hij zijn werksamen met kunstenaar Eugen Schönebeck schreef hij het manifest 'Pandemonium' tegen het 'Glatte

und Schöne' in de kunst, wat hij vervolgens in daden omzette in zijn eerste solo-expositie in 1963. Een van zijn schilderijen toonde een naakt en verwrongen mannetje met een enorme penis, werk dat door de autoriteiten in beslag werd genomen.

Toch shockeerde Baselitz destijds niet zomaar. Het was echt nodig in Duitsland vond hij, want er was te veel wat niet besproken werd. Zelf voelde hij ook het verleden zwaar drukken. Zijn vader was lid geweest van de nazipartij en zelf had hij als kind in de verte Dresden zien branden. Alleen maar vooruitkijken lost niets op, vond hij, en daarom ging zijn werk over het verleden, de oorlog, en over Duits zijn. Daarvoor gebruikte hij afstotelijkheid en Duitse clichés in een woedende kunst met mismaakte soldaten tussen het smeuvelend puin van een door oorlog verwoest land.

Verf, compositie, expressie

Maar het bekendst werd hij om de voorstellingen die hij ondersteboven schilderde, wat hij vanaf 1969 ging doen. Het idee was dat een figuratieve voorstelling afleidt van de schilder Kunstige kwaliteiten, je kijkt altijd naar wat het voorstelt. Draai het om en je kijkt naar de verf, compositie, expressie. Zo

schilderde hij naakten, fabrieken, adelaars. In de jaren tachtig voegde hij hier als neo-expressionist verwijzingen aan toe naar oude expressionisten zoals Edvard Munch en Emil Nolde. Ook ging hij beeldhouwen, niet met een beitel maar een kettingzaag.

Zo'n sculptuur betekende in 1980 op de Biënnale van Venetië een volgend schandaal: sommigen dachten dat het beeld een Hitler-groet gaf. Dat het in zwart, rood en

wit geschilderd was, hielp ook niet erg. Hoewel Baselitz vaker heeft toegegeven dat hij van controversie hield, zei hij in dit geval er niet op aangestuurd te hebben. Maar het hielp wel: nu viel hij internationaal op in een nieuwe figuratieve stijl, samen met landgenoten Markus Lüpertz, A.R. Penck en Anselm Kiefer. In Nederland werd hij gesteund door Rudi Fuchs, toen directeur van het Stedelijk Museum Amsterdam. En een extra mooi moment

van erkenning was toen kanselier Gerhard Schröder een van zijn ondersteboven geschilderde adelaars op zijn werkkamer hing. Van relschopper tot gevestigde orde.

Vooraf een handelsmerk?

Baselitz werd zo populair dat het bijna een cliché was als musea zijn ondersteboven schilderijen kochten ('In godsnaam geen Baselitz' kopte NRC in 1998 bij een interview met museum De Beyerd in Breda, dat het anders wilde doen). Intussen bleven monumentaliteit en zwaarte onderdeel van zijn werk, metershoge schilderijen met dikke verf die hij met paletmessen uitsmeerde. Sommigen vroegen zich af waarom hij nog steeds ondersteboven schilderde, was dat nou echt nog steeds artistiek nodig of vooral een handelsmerk?

Maar Baselitz' eerdere bijdrage aan de kunstgeschiedenis stond vast. Zijn schilderijen verkochten voor vele miljoenen en in München had hij een prachtig wit atelier dat door architectenbureau Herzog & De Meuron was ontworpen. „De situatie voor ons kunstenaars is hemels vandaag de dag”, zei hij in de jaren tien. „Dit had ik nooit kunnen voorzien toen ik begon.” Hans-Georg Kern, Georg Baselitz, overleed donderdag op 88-jarige leeftijd.

Een bezoeker loopt langs (v.l.n.r.) 'Willem vertrekt', 'Willem verschijnt' en 'Wit, niet zwart', schilderijen van Georg Baselitz in de Pinakothek der Moderne in München in 2019. FOTO ANP / EPA

BRITS STAATSBEZOEK AAN VS

Charles III sloeg plank meestal raak - maar herstelt dit relatie met VS?

Er was ongemak, maar vooral tevredenheid over de wijze waarop koning Charles de Amerikaanse president Trump impliciet terechtwees.

Annamarie Kas

LONDEN

Een goudkleurige scheepsbel van het staatsbezoek van koning Charles aan de Verenigde Staten wel zo ongeveer samen. Tijdens het staatsbanket in het Witte Huis afgelopen dinsdagavond had de Britse koning als cadeau een oude scheepsbel meegenomen voor president Donald Trump. Goudkleurig, glimmend gepoetst en zijn naam stond erin gegraveerd; al met al het perfecte diplomatieke geschenk voor Trump. Het was een bel van een Britse onderzeeër die tijdens de Tweede Wereldoorlog in gebruik was. De naam HMS Trump. Al was er waarschijnlijk geen verband met de familie van de president. Als de president de Britten ooit nodig had, zei Charles, hoefde hij alleen maar even te bellen. Grap geslaagd, bezoek geslaagd. Donderdag sloten koning Charles III en koningin Camilla hun vierdaagse staatsbezoek aan de Verenigde Staten af. Vier dagen van diplomatieke topsport vol diners, ontmoetingen en toespraken zitten erop. De diplomaten die alles hebben voorbereid, Charles' team van Buckingham Palace en de partijtop van regeringspartij Labour zullen tevreden zijn. De optredens van de koning afgelopen dagen werden positief ontvangen, fouten maakte hij niet. „Geweldige mensen”, zei Trump donderdag bij de afscheidsceremonie in Washington.

'Dapper en onverschrokken'

Eén van de belangrijkste momenten was Charles' toespraak in het Congres op dinsdag. De koning kreeg meer applaus dan hij thuis in het Verenigd Koninkrijk gewend is en zijn woorden waren politiek gezien scherper dan van tevoren gedacht. Hij bezong de waarde van multinationale allianties, in het bijzonder die van de NAVO. En hij herinnerde het Congres eraan dat de NAVO artikel 5 van het bondgenootschap, waarin staat dat een aanval op één van de lidstaten wordt beschouwd als een aanval op alle, slechts één keer activeerde: na de terreuraanslagen in de VS op 11 september 2001. Op zich was dit alles keurig in lijn met de uitgangspunten van de Britse regering, maar zijn gastheer Trump is over de NAVO altijd kritisch. Diplomatiek gewaagd waren ook zijn opmerkingen over de Magna Carta, het document dat aan de basis ligt van de rechtsstaat en democratie in het Verenigd Koninkrijk. Aan de Magna Carta wordt ook in Amerikaanse rechtszaken nog steeds gerefereerd, zei Charles, „als basis voor het principe dat de uitvoe-

Koning Charles begroette dinsdag Amerikaanse volksvertegenwoordigers na zijn toespraak tot een gezamenlijke vergadering van het Congres in het Capitool in Washington. FOTO KYLIE COOPER / AFP

Koning Charles overhandigt de originele bel van de HMS Trump, een onderzeeër uit WOII met opschrift 'Trump 1944', als cadeau aan president Trump, dinsdag bij staatsbanket. FOTO BRENDAN SMIALOWSKI / AFP

rende macht onderworpen is aan checks and balances”.

De koning kreeg er applaus en een staande ovatie voor van Democraten die zich gehoord voelden. Maar hij zei ook weer niet expliciet dat het verkeerd is dat het er nu onder Trump anders aan toe gaat. Trump en de Make American Great Again-beweging vinden die controle op de uitvoerende macht onhandig en onnodig. „Dapper, on-

verschrokken en eigenlijk excellent”, zei de Britse oud-ambassadeur in de VS Kim Darroch tegen dagblad *The Guardian* over Charles' toespraak. „En vol impliciete kritiek” op Trump.

'Twee koningen!'

Charles sloeg de plank meestal raak, maar ongemak was er af en toe wel. Zo applausde vicepresident JD Vance niet toen Char-

les over klimaatverandering sprak. En omgekeerd moeten Britse wenkbrauwen omhoog zijn gegaan toen het Witte Huis een foto van Donald Trump en Charles' spreidde, met als bijschrift: „Twee koningen!” Het was vooral een poging om de anti-Trump-beweging te jennen, het No Kings-protest.

Vicepresident JD Vance applausde niet toen Charles over klimaatverandering sprak

Was iedereen tevreden? Dat zeker niet. De New Yorkse burgemeester Zohran Mamdani had vooraf duidelijk gemaakt dat hij liever geen een-op-eengesprek met Charles zou hebben. Als dat toch had moeten, had hij Charles willen vragen naar de omstrede diamant Koh-i-Noor, die het Britse koningshuis in koloniale tijden heeft bemachtigd. Na een kort praatje tussen de twee bij het herdenkingsmonument voor 11 september bleef onduidelijk of Mamdani het onder-

werp echt ter sprake had gebracht. Slachtoffers van de overleden Amerikaanse zedendelinquent Jeffrey Epstein, bevriend met Charles' jongere broer Andrew, kregen één summier opmerking aan zijn gewijd in de toespraak van Charles. Die zin liet ook nog in het midden of hij inderdaad hen bedoelde. De koning sprak van het belang van steun aan „slachtoffers van misstanden die in onze beide samenleving bestaan”.

Alweer kritiek op Starmer

Vooraf hoopten Britse diplomaten dat dit staatsbezoek het begin van herstel kon betekenen van de verzuerde verhouding tussen Trump en de Britse premier Keir Starmer. Premier Starmer weigerde, tot grote ergernis van Trump, Britse medewerking aan de Amerikaanse aanvallen op Iran. Maar zonder Charles naast zich lijkt president Trump gewoon weer zijn eigen gang te gaan. Hij liet zich woensdag alweer verleiden tot bakkige uitspraken met impliciete kritiek op Starmer: „Ik denk dat als het aan hem [koning Charles] had gelegen, hij ons wel had geholpen met Iran.”

REPORTAGE VLISSINGEN

Waar moeten de bewoners van 'paradijsje' 't Eiland naartoe na de sloop?

Al decennia verzetten Vlissingers zich tegen sloop van hun wijk. De woningcorporatie wilde doorzetten, het gemeentebestuur wilde daarin mee maar werd teruggefloten. Bewoners eisen nieuwe sociale huur op 't Eiland.

Door **Pim van der Hulst** Fotografie **Wouter Van Vooren**

VLISSINGEN

In de ochtend wil Bert Dorrestijn (67) altijd de dijk op. Eerst slaat hij vanuit zijn slaapkamer links-af, de donkere gang van zijn portiekflatje in. Dan nog eens links. Via de krappe keuken en langs zijn douche loopt hij de tuin in, tussen de zelfgeplante passiebloemen, olijvenbomen en bessenstruiken door. Dan om de schuurtjes heen en 27 treden omhoog.

Eenmaal boven ziet hij de zee. En het licht, daar raakt hij nooit op uitgekoken. Elke dag is het anders. Het beste moment is vlak voor zonsopgang, vindt Dorrestijn, dan is een lichte gloed te zien. Zoutkristallen in de lucht zorgen voor kleurschakeringen van geel tot roze, die weerspiegelen in de zee en zijn eigen helblauwe ogen, terwijl de wind door zijn baard waait.

't Eiland, zoals zijn wijk aan de dijk wordt genoemd, levert Dorrestijn eendeloze inspiratie op. Hij schilderde doeken van de vergezichten die even verderop in Vlissingen tentoongesteld worden.

Op een van zijn schilderijen spookt het op zee. Stormachtig weer, vertelt hij, haalt het jongetje in hem naar boven dat vroeger altijd buiten bezig was - hutten bouwen, cowboytje en indiaantje spelen, fietsen repareren. Het liefst duikt Dorrestijn bij stevige wind en branding de golven in, met zijn wetsuit aan. Als hij uit het water is, daalt hij de 27 treden weer af en stapt hij vanuit zijn tuin direct onder de warme douche.

„Een paradijsje”, noemt hij zijn portiekflat op 't Eiland, die hij huurt voor enkele honderden euro's per maand.

Dorrestijn was meteen verkocht toen hij het negen jaar geleden toegewezen kreeg, omdat zijn toenmalige woning werd gesloopt. Zijn woonkamer staat en hangt vol zelfgeschilderde doeken en prentjes. Met haakjes en schroeven is hij tegenwoordig voorzichtig, bang om brokken uit de broze muur te trekken. Toen Dorrestijn er net woonde, timmerde de woningcorporatie zijn muren af met vochtwerende platen om oprukkende schimmel te stuiten. Het balkon van zijn bovenburen wordt geteisterd door betonrot en ondersteund door palen, net als de balkons van andere flatjes op 't Eiland.

De 94 sociale huurappartementen stonden in 1999 al op de nominatie voor sloop om vernieuwing van het havengebied door projectontwikkelaars mogelijk te maken. Verzet van bewoners voorkwam het.

Rijp voor de sloop

Nu zijn de woningen alsnog rijp voor de sloop. Binnen vijf jaar moet dat gebeuren, liet woningcorporatie l'escout bewoners afgelopen najaar weten. Renovatie is niet duurzaam en te duur, volgens de woningcorporatie. Ze acht „ingrijpende maatregelen nodig” om de woningen „langer in stand te houden”, laat de corporatie desgevraagd aan NRC weten. In 2003 zei toenmalig directeur Jan van Beekhuizen al tegen PZC dat de woningcorporatie „geen diepte-investeringen” in 't Eiland zou doen, alleen „normaal onderhoud, waardoor het daar nog vijf tot tien jaar prettig wonen is”.

Na sloop komt de grond op 't Eiland in handen van de gemeente Vlissingen, is het voorstel van de woningcorporatie. In ruil daarvoor zou de wo-

Het grootste superjacht ooit gebouwd in Nederland, in de binnenhaven naast de portiekflatjes op 't Eiland.

Alle bewoners vinden dat 't Eiland niet een wijk exclusief voor de rijkere moet worden

ningcorporatie van de gemeente een ander stuk grond krijgen, op tien minuten lopen, momenteel een parkeerplaats naast scheepsbouwer Damen. Daar kan l'escout sociale huurwoningen bouwen voor de huidige bewoners van 't Eiland, iets verder van de dijk en zee.

Een aantal bewoners wil sloop koste wat kost tegenhouden, zoals kunstenaar Dorrestijn. Tientallen anderen willen tijdelijk elders onderdak zoeken en terugkeren naar de nieuw te bouwen sociale huurwoningen op 't Eiland. Weer tientallen anderen in de sterk vergrijsde wijk zien het, mede door hun leeftijd, niet zitten om twee keer te verhuizen.

Dat geldt ook voor Cor de Lange (78), die acht jaar geleden na een scheiding op 't Eiland terecht kwam. Toch zet hij zich namens de bewonerscommissie, die twintig van de ruim honderd bewoners telt, in voor nieuwbouw van sociale huurwoningen op 't Eiland. Wat hun eigen wens ook is, alle bewoners vinden dat 't Eiland niet exclusief voor de rijkere moet worden.

Hun voorstel wijst de woningcorporatie af. Nieuwbouw op de huidige locatie acht l'escout te duur. Per woning kost dat minstens 50.000 euro meer, laat de woningcorporatie weten, door extra bouweisen vanwege de waterkering op 't Eiland. Ook is een verhuisvergoeding maar één keer mogelijk, benadrukte l'escout onlangs in een overleg met bewoners, waarvan NRC de notulen heeft ingezien. De woning-

corporatie wil voor de zomer duidelijkheid hebben. Daarvoor is de woningcorporatie afhankelijk van de gemeente. De gemeenteraad vroeg verantwoordelijk wethouder Coen Bertijn (wonen, CDA) om een onderzoek naar de gevolgen van een grondruil, toen hij afgelopen najaar al in wilde stemmen met het voorstel van de woningcorporatie om van grond te ruilen. De gemeenteraad vindt, net als de bewoners, dat er evenveel sociale huurwoningen moeten terugkomen op 't Eiland.

Mogelijke grondruil

De gemeente onderzoekt nu wat het voorstel van de woningcorporatie financieel zou betekenen, laat wethouder Bertijn desgevraagd weten. Of sociale huur daar terugkomt, is volgens hem uiteindelijk een besluit van de woningcorporatie. De woningcorporatie wijst naar de gemeenteraad, die zou kunnen opteren voor nieuwe sociale huurwoningen op 't Eiland als de grond van de gemeente wordt. Over de toekomstige invulling van 't Eiland kan Bertijn niet preciezer zijn dan de wens om het gebied te gebruiken voor een betere verbinding tussen stationsgebied en binnenstad.

Het onderzoek van de gemeente moet deze zomer afgerond zijn, zegt Bertijn. Daarna stemt de raad over mogelijke grondruil. „Als de grondruil er niet komt, staat het l'escout vrij de grond te verkopen aan een commerciële ontwikkelaar”, waarschuwt Ber-

De huurappartementen stonden in 1999 al op de nominatie voor sloop.

Bewoners van 't Eiland: Cor de Lange, Bert Dorrestijn, Esther van Driel, Michelle van Rijswijk.

tijn. „Dan vervalt deze optie, wat zou betekenen dat bewoners in andere delen van Vlissingen terecht komen.”

't Eiland dankt zijn naam aan de geïsoleerde ligging. Voor de Tweede Wereldoorlog lag het los van Vlissingen, alleen bereikbaar via de sluizen van de binnenhaven. Er stonden herenhuizen en kleinere woningen. Daarin woonden medewerkers van scheepswerf Koninklijke Maatschappij De Schelde, later opgegaan in scheepsbouwer Damen. Ze hadden een supermarkt, café en zelfs een voetbalclub: de Eilandboys. Nadat alles was verwoest door Duitse bommen, werden de portiekflatjes gebouwd.

De flats liggen op een strook. Aan de ene kant mondt de Westerschelde uit in de Noordzee. Op heldere dagen zijn Knokke, Zeebrugge en Breskens, eindbestemming van de pont, te zien. Aan de andere kant van de strook ligt de binnenhaven, tussen 't Eiland en het station van Vlissingen. Elke donderdag gaan de sluizen open om vissersboten te verwelkomen op het dok. Vrijdagsochtend stallen de schippers hun vis uit voor verkoop, zondag varen ze weer uit. Het gevoel van wonen op 't Eiland is ongeëvenaard, vinden bewoners. Het is het einde van Nederland - en het begin.

's Middags gaat Dorrestijn nog even de dijk op. Nu het lente is, kijkt hij vanaf een van de bankjes uit op de pijlkruiden, gerst en boterbloemen die in bloei staan. Zeeuwen noemen het klapbankjes: klappen is dialect voor praten, bespreken wat er in de buurt gebeurt. De gemeente plaatste de bankjes nadat een door bewoners gemaakte, illegale zithoek van pallets op de dijk was ingestort. En zo gebeurt er wel meer op 't Eiland dat niet volgens de regels gaat. Bewoners laten elkaar hun gang gaan of trekken samen op, het is ons kent ons.

Maar de wereld dringt zich op aan 't Eiland. Tot vorig jaar lag er een steiger voor Dorrestijns voordeur, waar hij graag gitaar speelde. Hij raakte bevriend met de schipper van een zeilbootje dat vaak aanmeerde, ze dronken samen rum. Nu kijkt Dorrestijn uit op het grootste superjacht ooit gebouwd in Nederland. „Een verschromkelijke koelkast”, vindt de kunstenaar, het liefst zou hij er een anarchistisch teken op spuiten met graffiti. Het jacht is 120 meter lang, net als de uitbreiding van de kade die sinds vorig jaar in de binnenhaven ligt.

Eigenaar van het superjacht is scheepsbouwer Damen, die 6 miljoen euro in de kade investeerde, en nog meer jachten aan 't Eiland onder-

houdt. Vorig jaar plaatste Damen hek tegenover de portiekflatjes om de kant van de straat af te bakenen die de scheepsbouwer pacht van de gemeente Vlissingen. Voorheen parkeerden bewoners daar hun auto's.

Vakantiewoningen voor toeristen

Bewoners zijn bang dat 't Eiland na sloop van hun woningen een andere bestemming krijgt, ook als de gemeente grondeigenaar wordt. Het wantrouwen is groot, bleek uit een enquête die door 69 bewoners werd ingevuld. Ze twijfelen aan de motieven van woningcorporatie l'escout en het gemeentebestuur. Hun angst is dat de grond wordt verkocht aan scheepsbouwer Damen. Of dat de gemeente 't Eiland zal inrichten voor toeristen, met vakantiewoningen, of voor huisvesting van de vele arbeidsmigranten in Vlissingen.

Niet alleen de bewoners, ook de gemeenteraad vroeg om duidelijkheid over de rol van scheepsbouwer Damen. Wethouder Bertijn begrijpt dat bewoners wantrouwend zijn omdat ze hun vertrouwde plek moeten verlaten, maar noemt hun angst „onterecht”. Toekomstige uitbreiding van Damen of huisvesting van arbeidsmigranten op 't Eiland is „niet aan de orde”, verzekert Bertijn.

Wat het wantrouwen van bewoners ook voedt, is de onduidelijkheid over of en wanneer de dijk op 't Eiland versterkt moet worden. De woningcorporatie noemde daarvoor eerst 2038, volgens bewoners. In het verzoek aan de gemeente voor grondruil schreef l'escout dat de dijk in 2045 versterkt moet worden. Nu spreekt de corporatie tegenover NRC over 2050, zoals Waterschap Scheldestromen heeft vastgesteld en gecommuniceerd met bewoners. Tot dat jaar is de dijk goedgekeurd. Omdat dijkversterking nieuwbouw zou bemoeilijken, wil de gemeenteraad weten of er alternatieven zijn voor dijkversterking zodat wél gebouwd kan worden.

Dorrestijn voelt zich als bewoner „een speelbal” van gemeentebestuur en woningcorporatie. Als SP-lid gaat hij met het enige lokale raadslid van die partij actie voeren om op zijn minst sociale huur op 't Eiland te behouden. Tegelijkertijd snapt Dorrestijn dat er iets moet gebeuren met de verouderde woningen. Zelf keert hij sowieso niet terug, twee verhuizingen kan hij niet betalen van zijn bescheiden pensioen. De kunstenaar had gehoopt „tussen zes planken weggedragen te worden” van 't Eiland. Hij zal het ontzettend missen.

Bondskanselier Friedrich Merz donderdag in Salzwedel (Saksen-Anhalt) in het Kulturhaus om op uitnodiging van lokale media met lezers te spreken. FOTO KLAUS-DIETMAR GABBERT/DPA VIA GETTY

REPORTAGE DUITSLAND

In Saksen-Anhalt zoekt Merz allerminst verbinding met publiek

Bondskanselier Merz ligt onder vuur van zowel president Trump als Duitse kiezers. Bij een ontmoeting met burgers in Hanzestad Salzwedel blijkt hoe moeilijk zijn partij het kan krijgen bij de komende verkiezingen in de deelstaat Saksen-Anhalt.

Nynke van Verschuer

SALZWEDEL

Het humeur in Washington over de Duitse bondskanselier Friedrich Merz (CDU) is nog niet opgeklard. Donderdag schreef president Donald Trump op zijn platform Truth Social dat Merz meer tijd moet besteden aan het repareren van zijn „kapotte land” en zich niet moet mengen in andermans zaken. Een dag eerder had Trump aangekondigd dat wordt onderzocht of Amerikaanse militairen uit Duitsland kunnen worden teruggetrokken.

Maandag zei Merz dat de VS worden „vernederd” in Iran. Hij deed die uitspraak bij een bezoek op een school in Marsberg in het Sauerland - niet de meest logische plek voor een dergelijk politiek statement. Trump reageerde dat Merz „geen idee heeft waar hij over praat”. Merz probeerde de onmin te sussen, en zei woensdag in een persconferentie dat hij en Trump „on speaking terms” zijn.

Donderdag ging Merz opnieuw het gesprek aan met burgers, deze keer in Hanzestad Salzwedel in

Saksen-Anhalt. Ook deze keer hadden zijn adviseurs vermoedelijk zweethandjes over wat Merz er zoal uitlapt, zoals communicatie-deskundige Johannes Hillje laatstelde in NRC.

Maar in Salzwedel is Merz zakelijk en stijfjes. De regelmatige opwinding over zijn woorden, zei de kanselier desgevraagd, heeft er mee te maken dat iedere uiting meteen wordt rondgestuurd en eindeloos wordt herhaald, en dat mensen zich over het minste of geringste opwinden. Daarmee doet hij niet helemaal recht aan de trans-Atlantische dynamiek die hij de afgelopen dagen veroorzaakte. In een interview met *Der Spiegel* had Merz het deze week over een „hypernervuze publieke ruimte, die zich makkelijk laat triggeren”. Maar Merz, zo zei hij, wil zich niet anders voordoen dan hij is.

Veel mensen hebben al voor de bijeenkomst kritiek op de communicatie van Merz. Uwe Schulz, een van de belangstellenden uit Salzwedel, vindt het Merz’ grootste mankement. Dat over de VS in Iran vond hij niet zo erg: „Trump is hoe dan ook onberekenbaar, de ene dag ben je z’n beste vriend, de volgende dag vindt hij je een kloot-

zak.” Schulz wijst op een uitspraak van Merz vorige week over pensioenen - dat het wettelijke pensioen in de toekomst niet meer voldoende zou zijn om goed van te leven. „Dat is zo onhandig. Hij breekt zoveel porselein.” Ook bezoeker Klaus Arndt begint over de uitspraak over de pensioenen.

De mensen in de zaal hebben geen interesse voor Duitse rol in Europa of ruzie met Trump

Over Trump zegt Arndt: „Je hoeft hem niet nog meer munitie te geven voor onvoorspelbaar gedrag.” In Saksen-Anhalt zijn begin september deelstaatverkiezingen. In peilingen staat de uiterst rechtse Alternative für Deutschland (AfD) op bijna 40 procent, waarmee de partij mogelijk zonder coalitiepartner kan regeren. Merz’ CDU staat op 25 procent.

Hoe moeilijk de CDU het krijgt in de komende verkiezingen wordt duidelijk buiten het cultuurcentrum, waar zich de hele bandbreedte van critici heeft verza-

meld. Er staan trekkers van boeren die protesteren tegen hoge diesel-prijzen. Leden van de actiegroep ‘Oma’s gegen rechts’ maken op een spandoek bezwaar tegen de plaatselijke CDU, die in een besluit over cultuursubsidie samen optrok met de AfD. Jongeren scanderen dat ze nooit voor Merz in het leger zullen gaan, vanwege de dreigende dienstplicht. Een man van de vredesbeweging roept dat „Adolf Hitler al wilde dat Duitsland ‘kriegstüchtig’ (klaar voor oorlog) wordt, en nu wil de CDU dat ook”.

Uitnodiging voor begrafenissen

Ook binnen is het publiek sceptisch over Merz. Als hij het over maatregelen heeft om de benzineprijs te drukken klinkt hooggelach. Als Merz verwijst naar de grondwet om uit te leggen waarom ambtenaren niet bijdragen aan het wettelijke pensioensysteem wordt boe geroepen. Een vrouw die is uitbehandeld voor huidkanker noemt Merz uit voor haar begrafenissen, omdat ze wil dat de kanselier ziet dat ze die niet kan betalen. De te-
neur bij de meeste vraagstellers is dat er teveel geld gaat naar het buitenland. „Wat is er met ons?”, vraagt de vrouw van de begrafene-

nisuitnodiging.

Merz zoekt bepaald niet de verbinding. Bij de veelal persoonlijke vragen - van de vrouw met huidkanker, of van een moeder van een gehandicapt kind - begint Merz de begrotingstekorten op te sommen. Hij is duidelijk niet naar Salzwedel gekomen met een charmeoffensief.

Merz is eerder in het defensief - in eigen land net zo zeer als tegenover Trump. De mensen in de zaal hebben geen belangstelling voor de rol van Duitsland in Europa of de ruzie met de Amerikaanse president. De meesten maken zich zorgen over hoge brandstofprijzen of bezuinigingen op gezondheidszorg. „We worden niet meer gerespecteerd als economische macht”, roept een man in het publiek.

Eerder die dag kwam het nieuws dat de winst van Volkswagen dit kwartaal met 28 procent is gedaald. Dat is ook voor Saksen-Anhalt een probleem, want er zitten veel toeleveranciers voor de fabriek in de aangrenzende deelstaat Nedersaksen. Een deel van die hen wordt met sluiting bedreigd. Wat dat betreft klinkt de klacht van Donald Trump over Duitsland niet heel anders dan die van veel inwoners van Saksen-Anhalt.

REPORTAGE PROTEST

Greenpeace in actie tegen uitbreiding in Nigeria van vervuilende vleesverwerkingsgigant JBS

De vergadering van aandeelhouders van de Braziliaanse vleesgigant JBS is donderdag door Greenpeace verstoord.

Bart Hinke

SCHIPHOL

Een spandoek van tien bij vijftien meter domineert het atrium van het Sheraton bij Schiphol. Met een bak hotkoffie in de hand en het klimmersharnas om zijn middel kijkt Greenpeace-activist Daan - zijn achternaam geeft hij niet - vanaf de achtste verdieping tevreden naar het werk dat hij zojuist met twee kompanen heeft geklaard. Op het spandoek staat een met AI gemaakt beeld van de broers Batista, bazen van vleesverwerkingsgigant JSB, die met een bloederig hakmes in een wereldbol snijden ter hoogte van Afrika. Eronder, in het Engels: „JBS, houd je bloedige zaken uit Afrika.”

JBS, met 86 miljard dollar omzet (zo’n 73 miljard euro) de grootste vleesverwerker ter wereld, is sinds 2020 in Amsterdam gevestigd. De aandeelhoudersvergadering van het bedrijf is vanochtend kort na de opening verstoord door Greenpeace, nadat vertegenwoordigers van het bedrijf hadden geweigerd een brief in ontvangst te nemen van Marieke Velkekoop, directeur van de milieuorganisatie. Die wil voorkomen dat het Braziliaanse bedrijf uitbreidt naar Nigeria, uit vrees voor ontwikkende milieueffecten in dat land.

De hoop, zegt actieleider Isabel Willemssen, was dat met de versterking een nieuwe aandeelhoudersvergadering moest worden uitgeschreven. Maar volgens JBS is die donderdag op tijd en „met succes afgerond”, zo mailt een woordvoerder desgevraagd.

RECHTSAAK

Verdachte moord op Lisa blijft ter observatie in PBC

Inhoudelijke behandeling van de strafzaak tegen de verdachte van de moord op Lisa vindt pas begin volgend jaar plaats.

Anne-Martijn van der Kaaden

AMSTERDAM

De verdachte van de moord op de 17-jarige Lisa, de 23-jarige Chris Jude, blijft langer ter observatie in het Pieter Baan Centrum (PBC). Dat bleek donderdag tijdens een pro-

Activisten van Greenpeace voeren actie bij de aandeelhoudersvergadering van vleesproducent JBS in het Sheraton Hotel. FOTO JORIS VAN GENNIP / ANP

JBS wil in Nigeria een complex realiseren met zes gigantische slachterijen. Over de benodigde grond is al een overeenkomst gesloten met de Nigeriaanse overheid. Greenpeace gaat ervan uit dat de methaanuitstoot door alle veeboeren die toeleveren decennialang zal oplopen, nog los van het dierenleed en bodemverontreiniging. Daarom wil Greenpeace bij het bedrijf openheid afdwingen over de plannen en die zo nodig toetsen aan internationale klimaatafspraken.

Volgens Greenpeace laat JBS met zijn intensieve veehouderijen een spoor van verwoesting achter

Volgens Greenpeace laat JBS een spoor van verwoesting achter met zijn intensieve veehouderijen. In Brazilië profiteert het vleesconcern van ontbossing in het Amazoneuwoud, al heeft het bedrijf toegezegd erop toe te zien dat de kap le-

gaal is. Tegenover *The Guardian* liet het vorig jaar weten dat dit niet makkelijk is; „de uitdagingen” om vee te weren dat toeleveranciers houden in illegaal ontbost gebied zijn „significant”.

De grootste van JBS’ slachterijen staat in de Amerikaanse staat Colorado en verwerkt 5.000 runderen per dag. JBS heeft in dertien landen samen een wekelijkse slachtcapaciteit van 200.000 runderen, een half miljoen varkens en 45 miljoen kippen. Dagelijks produceert het bedrijf zo 280 miljoen porties vlees. De slechte reputatie van Braziliaanse vleesbedrijven bewoog het Nederlandse pensioenfonds ABP in 2023 tot actie. Het besloot toen zijn beleggingen in twee vleesverwerkende bedrijven af te stoten wegens de uitstoot van broeikasgassen en ontbossing. JBS kreeg toen nog het voordeel van de twij-

fel: het ABP wilde nog „proberen dit bedrijf duurzamer te laten opereren”. Inmiddels is ook deze belegging afgevoerd. Vermogensbeheerder Robeco, dat ook investeert in JBS, evalueert die belegging nu.

Nepbloed op paraplu’s
Rond het middaguur vraagt een hotelmedewerker aan actievoerder Daan wanneer hij het spandoek weghaalt. „Want wij als hotel hebben hier natuurlijk niets mee te maken.” Daan: „Dat weet ik nog niet.” Langs de gevel van het Sheraton stroomt nepbloed dat de activisten op paraplu’s laten druppelen.

Anderhalf uur later is de actie ten einde. Het opruimteam poest het nepbloed van stoep en gevel, geen druppel blijft achter. Het spandoek is weggehaald door het klimmersteam. Niemand is gearresteerd.

zich aan de klimaatafspraken te houden en verklaarde daarmee de 45 procent CO₂-reductie bindend, gemeten vanaf 2019 en te behalen in 2030. In hoger beroep oordeelde het gerechtshof dit percentage te specifiek om op één bedrijf te plakken.

Het PBC had eerder gevraagd om verlenging van de observatie. Zowel het Openbaar Ministerie als de verdediging ging daarmee akkoord. „Ik vind het belangrijk dat de observatie plaatsvindt. Ik vind het goed om langer te blijven”, zei de verdachte in de zittingszaal. Tijdens de zitting kwam ook een ander punt aan de orde: het feit dat circa zeventienhonderd politiemedewerkers zonder duidelijke noodzaak informatie over de zaak zouden hebben

ingezien. De verdediging stelde dat mogelijk sprake is van vormveroordelijk kan worden gehouden en of tbs aan de orde is.

‘Interne zaak van de politie’
Volgens de advocaten van Chris Jude wijst de grootschalige inzage op „ontoereikende afscherming” van politiegegevens en mogelijk misbruik van vertrouwelijke informatie. Zij vroegen daarom inzage in onder meer interne rapportages om te kunnen nagaan of de rechten van de verdachte zijn geschonden. Het OM wees dat verzoek af en stelt dat

de verdediging „op de verkeerde deur klopt”: het mogelijk ongeoorloofd raadplegen van politiestatistiek staat volgens de officier los van het opsporingsonderzoek. Het zou een interne zaak zijn van de politie: „een werkgeverskwesitie”. Derechbank vroeg het OM om opheldering: de rechter wil onder meer weten om hoeveel politiemensen en om welke systemen het precies gaat.

Over identiteit en achtergrond van de verdachte kwam donderdag niets nieuws naar buiten. Donderdag meldde de rechtbank dat zijn broer een verklaring heeft afgelegd. De inhoud ervan is nog niet bekend.

Het kabinet wil de WIA-uitkering verlagen nu het aantal langdurig zieke werknemers groeit, steeds vaker met mentale klachten. Bedrijfsartsen waarschuwen: „Je maakt mensen niet beter door hun uitkering te verlagen.”

Door **Christiaan Pelgrim**
Fotografie **Saskia van den Boom**

DEN HAAG

De verbazing is groot, bij veel bedrijfsartsen. Eindelijk is er politieke aandacht voor het snel stijgende aantal werkenden dat langdurig ziek wordt en een beroep moet doen op de WIA-uitkering voor arbeidsongeschikten. Maar waarom, vragen deze artsen zich af, gebeurt er zo weinig om dit probleem bij de bron aan te pakken? Om te voorkómen dat mensen ziek uitvallen?

Het kabinet-Jetten gebruikt de snelle stijging, die minister Hans Vijlbrief (Sociale Zaken, D66) onlangs „alarmerend” noemde, vooral als argument om te bezuinigen. „Het wordt te duur”, volgens Vijlbrief. Het kabinet wil onder meer de maximale uitkeringen verlagen.

„Op de korte termijn kan het kabinet zo geld besparen”, zegt Frederieke Schaafsma, bedrijfsarts en bijzonder hoogleraar arbeids- en bedrijfsgeneeskunde (Amsterdam UMC). Maar uiteindelijk, zegt zij, maak je zieke mensen niet beter door hun uitkering te verlagen. „Ze kunnen er juist stress van krijgen en een groter beroep gaan doen op de zorg.”

De bezuinigen wringen vooral, zegt Madelijn de Kleine, bedrijfsarts en vicevoorzitter van beroepsvereniging NVAB, omdat er in Nederland zo weinig gebeurt om te voorkomen dat werknemers ziek uitvallen. „En dan wordt nu opeens gezegd: o, de instroom wordt zo groot, we kunnen het niet meer betalen. Ja, gek hè?”

Het aantal langdurig zieken dat in de WIA komt, na twee jaar ziekte, groeit opvallend hard. De jaarlijkse kans dat een werknemer in de WIA belandt, is de laatste twintig jaar verdubbeld naar ruim 0,8 procent. Dat zijn zo'n zeventigduizend nieuwe uitkeringen per jaar.

Aan de hoofdoorzaak, die ruim een derde van de stijging verklaart, is relatief weinig te doen: er zijn steeds meer oudere werknemers, die ook steeds langer doorwerken. Zij hebben een grotere kans langdurig ziek uit te vallen.

Aan de tweede belangrijke oorzaak is veel meer te doen, zeggen bedrijfsartsen: psychische problemen. Die verklaren een kwart van de extra WIA-instroom. Onder jonge vrouwen is de toename het sterkst. Mensen met mentale problemen blijven bovendien langer in de WIA dan mensen met lichamelijke aandoeningen.

Betere preventie op de werkvloer

De Kleine vindt het „bizar” dat zóveel mensen langdurig ziek uitvallen door psychische problemen. „Dat is gewoon écht niet nodig.” Grofweg driekwart van deze instroom in de WIA kan voorkomen worden, is haar inschatting, met betere preventie op de werkvloer en snellere psychische hulp.

Bedrijfsarts Marieke van Hoffen promoveerde op hoe werkgevers beginnen de stress-signalen bij personeel kunnen herkennen en welke werkfactoren bij-

SOCIALE ZEKERHEID

Bezuinigen op de WIA? 'Doe meer om te voorkómen dat werkenden ziek uitvallen'

dragen aan die stress. Er zijn werkgevers die dat wél goed doen, zegt zij, en die hebben ook veel minder uitval.

Deze werkgevers behoren over het algemeen tot de minderheid die zich voorbeeldig aan de Arboret houdt. Bijvoorbeeld doordat ze alle risico's voor de gezondheid, ook de mentale gezondheid, van hun personeel in kaart brengen.

Bij een op de drie werkgevers ontbreekt deze verplichte 'risico-inventarisatie en -evaluatie'. Bij nog eens 20 procent van hen is dit document van onvoldoende kwaliteit, maakte de Arbeidsinspectie vorige week bekend. Kortom: iets meer dan de helft van de werkgevers voldoet niet aan de Arboret. Slechts 8 procent heeft een risico-document dat de inspectie als 'goed' beoordeelt, de rest (bijna 40 procent) heeft een document van 'voldoende' kwaliteit.

Om psychische risico's in kaart te brengen, laten werkgevers hun personeel vaak een vragenlijst invullen, zegt bedrijfsarts en hoogleraar Schaafsma. „Maar dat heeft zijn beperkingen, en niet alle vragenlijsten zijn even goed.”

Als je dit goed wilt doen, zegt bedrijfsarts Van Hoffen, moet je het anders aanpakken. Als werkgever moet je dan alle mogelijke energievetters, 'stressoren', op de werkvloer in kaart laten brengen: de hoeveelheid werk, het werktempo, slechte omgangsvormen, gevoelens van onrechtvaardigheid. Maar ook alle positieve factoren, de 'energiebronnen': autonomie in het werk, afwisseling, sociale steun van collega's. Van Hoffen: „Die vormen een buffer om de stressoren vol te houden.”

Bij een op de drie werkgevers ontbreekt de verplichte 'risico-inventarisatie en -evaluatie'

—

—

Zodra deze informatie verzameld is, zegt Schaafsma, kun je een plan van aanpak bedenken, „waarmee je aantoonbare resultaten kunt bereiken”. Die kun je na een tijdje weer evalueren, zodat een cyclus ontstaat van evaluatie en verbetering.

Dat doen werkgevers over het algemeen „heel slecht”, zegt Schaafsma. Vooral kleine ondernemers zien dit volgens haar vaak „als een lastige administratieve verplichting”. Bovendien is er weinig handhaving, constateerde een recent ambtelijk rapport over de WIA.

Dat frustriert arbodiensten en bedrijfsartsen. „Wij vragen al jaren om strengere handhaving”, zegt Iris Homeijer, medisch directeur van arbodienst HumanCapitalCare. Bedrijfsartsen willen er niet alleen zijn om werknemers te begeleiden die ziek zijn uitgevallen, zegt zij. „Als vijf mensen dezelfde burn-outklachten krijgen, wil je ook met de werkgever kijken hoe je dat kunt ondervangen.”

Veel uitval onder jonge vrouwen

Volgens de arboret is het de bedoeling dat bedrijfsartsen ook adviseren over preventie, maar Homeijer ziet dat werkgevers daar vaak weinig behoefte aan hebben. „Het zou helpen als hier vanuit de overheid een sterkere verplichting voor komt.”

Zodra iemand ziek uitvalt, zegt hoogleraar Schaafsma, focussen werkgevers en sommige arbodiensten nog te veel op individu.

Madelijn de Kleine, bedrijfsarts en vicevoorzitter van beroepsvereniging NVAB.

”Zodra iemand ziek uitvalt focussen werkgevers en sommige arbodiensten nog te veel op individu

Frederieke Schaafsma bedrijfsarts en bijzonder hoogleraar

lega's uitvallen?”

Wat niet helpt, is dat uitval wegens psychische problemen vaak meer dan één oorzaak heeft, soms ook in de privéfeer. Schaafsma: „Als ondernemer kun je dan al snel denken dat een verzuimgeval aan die individuele omstandigheden ligt.”

Soms speelt de ongelijke verdeling van taken thuis een rol, zoals zorg voor het huishouden, kinderen of ouders. Relatief veel jonge vrouwen vallen uit, zegt Van Hoffen: „Zij zijn meer uren gaan werken, terwijl er maar heel weinig zorg vanaf is gegaan.”

Maar dan nog, zegt Schaafsma, kun je als werkgever „planmatig kijken of je zelf de juiste dingen doet”. Van al het psychische ziekteverzuim komt driekwart in ieder geval deels door werkfactoren, volgens het ambtelijke rapport over de WIA.

Beïnvloeden privéomstandigheden het werk, zegt Van Hoffen, dan is het goed als leidinggevenden en werknemers daarover in gesprek gaan. „Zij kunnen bespreken of het werk en de persoonlijke situatie nog bij elkaar passen.”

Soms lijkt het alsof het altijd maar hoger en beter moet op het werk, zegt De Kleine. „Maar als je bijvoorbeeld met jonge kinderen zit en nauwelijks slaapt, moet je misschien even niet willen pieken.”

'Metaal zwaardere taken'

Voor het terugdringen van mentale problemen is meer nodig dan alleen verbeteringen op de werkvloer, benadrukken hoogleraar Schaafsma en de bedrijfsartsen. Zij zien dat deze toename ook andere westerse landen teistert. „Mensen hebben te maken met een informatie-overload”, zegt Schaafsma. „En met vervagende grenzen tussen werk en vrije tijd.” Eenvoudige, routinematige werktaken zijn de laatste jaren geleidelijk weggeautomatiseerd, waardoor mentaal zwaardere taken overblijven.

Het ambtelijke WIA-rapport constateerde dat „veel mensen ervaren dat ze voortdurend moeten presteren”, in een samenleving waarin „steeds meer nadruk ligt op persoonlijke verantwoordelijkheid en zelfsturing”. En dan zijn er de lange wachtlijsten in de geestelijke gezondheidszorg. Wie psychische hulp nodig heeft, moet vaak maanden, soms meer dan een jaar wachten op een behandelplek. Schaafsma: „Daar word je over het algemeen niet beter van.”

Toch is op de werkvloer veel winst te halen, zegt Schaafsma. „Ik zou van dit kabinet een langetermijnvisie willen zien om die preventie op de werkvloer echt goed te waarborgen”. Maar zelfs als het kabinet volop inzet op strengere regels en handhaving om dit soort uitval terug te dringen: het kan niet als alternatief dienen voor al ingeboekte bezuinigingen. Het lijkt misschien vanzelfsprekend dat dit soort preventie uiteindelijk geld oplevert, door minder uitkeringen, minder vraag naar psychische hulp en langer inzetbare werknemers.

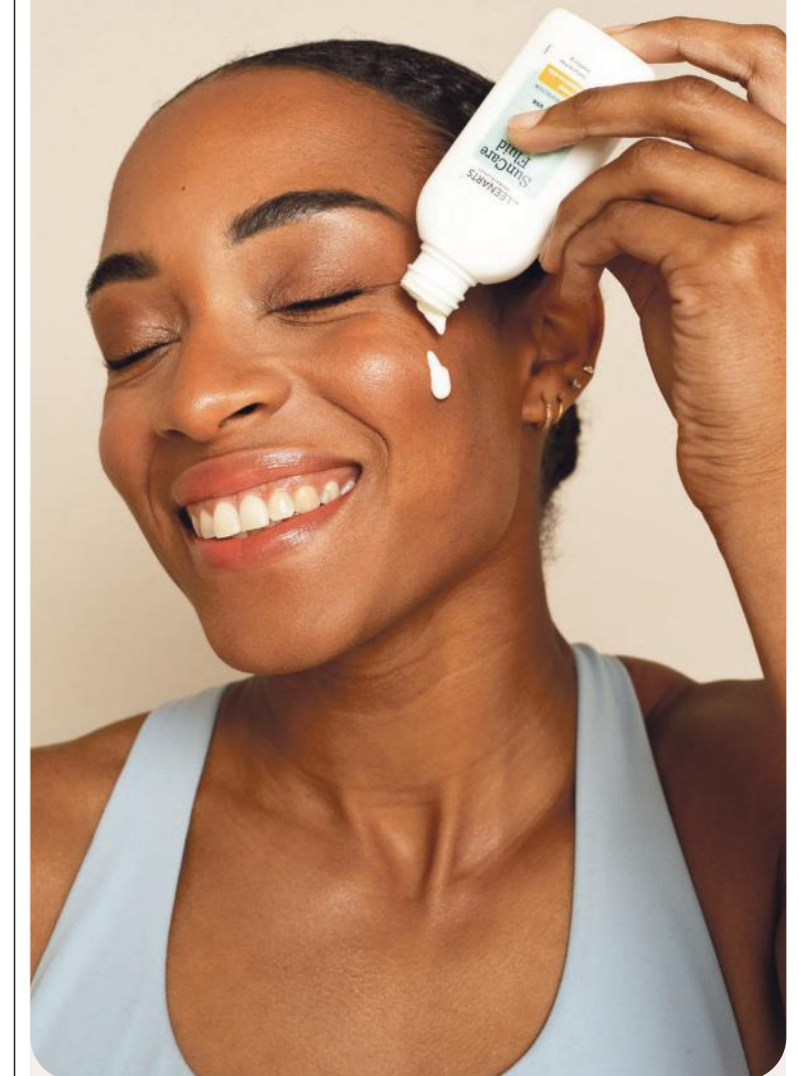
Maar zulke opbrengsten kun je niet zomaar inboeken, zegt econoom Jasper Lukkezen, directeur van de opleiding voor financieel-economische ambtenaren op ministeries. „Daarvoor zijn de baten te onzeker”, zegt hij. „Je moet allerlei aannames doen. Als je preventieregels strenger handhaaft, hoeveel beter gaan werkgevers die naleven? En tot hoeveel minder uitkeringen leidt dat?” Uitkeringen verlagen is makkelijker, zegt hij. „Je kunt direct uitkeringen wat dat oplevert.” Dat neemt volgens hem niet weg dat het verstandig is om meer te doen aan preventie. „Niet als besparing, maar omdat je gelooft dat het goed is. Het is ook niet duur strengere regels te maken of extra controleambtenaren in te zetten.” En als dat uiteindelijk geld oplevert? Dan is dat mooi meegenomen.

nrcwebwinkel

DRS LEENARTS

Goed beschermd de zon in

- › Verschillende soorten zonbescherming, per stuk verkrijgbaar
- › Parfuvrij, geschikt voor de gevoelige huid
- › Ontvang bij elke bestelling een gratis lippenbalsem SPF25 t.w.v. €4,99

Zon op je bol? Heerlijk. Maar je huid goed beschermen? Nog veel belangrijker. Je huid krijgt in de zomer al genoeg te verwerken: UV, hitte, zweet, zout, chloor, airco, vaker douchen. Kies daarom voor zonbescherming van Drs Leenarts met bewezen verantwoorde ingrediënten, zonder parfum en andere irriterende stoffen. Zo ga je ontspannen de zon in - en je huid ook! Ontwikkeld door dermatoloog Marjolein Leenarts.

Adviesprijs fabrikant vanaf 16,99
12,74 per stuk

Gratis lippenbalsem bij elke bestelling

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/zonbescherming

Ruben Rocha, de gouverneur van Sinaloa (links), met de Mexicaanse president Claudia Sheinbaum. Rocha wordt door de VS verdacht van betrokkenheid bij drugshandel. FOTO RASHIDE FRIAS / AFP

MEXICO-VS

Relatie Mexico met VS op scherp na Amerikaanse aanklacht tegen politici

Nu de regering-Trump politici van haar regeringspartij Morena wil vervolgen, heeft de Mexicaanse president Sheinbaum een groot probleem.

Boris van der Spek

MEXICO-STAD

Mexicaanse media spreken van „een enorme Amerikaanse klap tegen de narpolitiek in Mexico”. De tenlastelegging die het Amerikaanse openbaar ministerie in samenwerking met drugsagentschap DEA dinsdag publiceerde, zet de betrekkingen tussen de VS en Mexico op scherp. Ook zorgt het voor een crisis binnen de Mexicaanse regering en brengt het president Claudia Sheinbaum in de problemen.

Negen (oud-)politici en (voormalig) politieagenten uit de noordwestelijke deelstaat Sinaloa worden in de aanklacht beschuldigd van nauwe banden met het Sinaloakartel, een van de machtigste drugskartels ter wereld. Onder hen de huidige gouverneur van Sinaloa, Rubén Rocha Moya, senator Enrique Inzunza en Juan de Dios Gámez Mendivil, de burgemeester van Culiacán, de hoofdstad van Sinaloa. Allemaal zijn ze lid van Morena, de regeringspartij van president Sheinbaum.

De aanklachten zijn niet mals. Ze worden vrijwel allemaal beschuldigd van het in bezit hebben van zware wapens en samenwerking met het kartel om drugs naar de VS te smokkelen. Het zijn misdrijven waarop in de VS een minimumstraf van veertig jaar staat, al staat na-

drukkkelijk vermeld dat de Mexicana ook levenslang kunnen krijgen. De VS hebben inmiddels om de arrestatie én uitlevering van alle ‘verdachten’ gevraagd.

Samenwerking met kartel

Het onderzoek van de DEA waarop de aanklacht is gebaseerd, beschrijft hoe de functionarissen nauw samenwerkten met Los Chapitos, de factie van het Sinaloakartel dat wordt geleid door de zonen van Joaquín ‘El Chapo’ Guzmán, die lang aan het hoofd stond van het Sinaloakartel en sinds zijn uitlevering aan de VS in 2017 daar in de gevangenis zit. In ruil voor veel geld zouden zij ervoor hebben gezorgd dat deze factie ongehinderd zijn gang kon gaan in Sinaloa en zo tonnen drugs naar de VS kon smokkelen.

Gouverneur Rubén Rocha zou in 2021 aan de macht zijn gekomen dankzij Los Chapitos. Zo zou hij tijdens de verkiezingen leiders van het Sinaloakartel hebben ontmoet, die oppositiekandidaten ontvoerden en intimideerden en stembuspartij van president Sheinbaum.

Rocha is een prominent lid van Morena en een van de hoogste plaatselijke Mexicaanse politici die ooit door de VS zijn aangeklaagd. Hij schrijft op platform X de beschuldigingen „categorisch en ab-

soluut” te verwerpen. Op woensdag liet een woordvoerder van de Mexicaanse regering van president Claudia Sheinbaum weten dat het ondersteunende bewijs voor de aanklacht ontbrak en dat ze het document zouden bestuderen.

De aanklacht brengt Sheinbaum in een lastig parket. Haar buitenlandbeleid is gericht op het tevreden houden van president Trump op veiligheidsgebied. Dat probeerde ze door duizenden militairen naar onder meer Sinaloa te sturen, door tientallen kartelleden uit te leveren en door kartelbaas ‘El Mencho’ uit te schakelen.

Negen (oud-)politici en -politieagenten worden beschuldigd van banden met het Sinaloakartel

Maar als de VS met bewijzen komen, zal de Mexicaanse president mogelijk een prominent uit haar eigen partij moeten uitleveren. En dat stelt haar voor een enorm dilemma. De Amerikaanse bewijzen komen waarschijnlijk uit de deals die twee gevangengenomen zonen van El Chapo hebben gesloten met de Amerikaanse justitie, om levenslange gevangenisstraffen te ontlopen. Sheinbaum moet in de tussen-

tijd haar politieke partij Morena in bedwang houden, met name de politieke zwaargewichten die achter Rocha staan. Rocha is een politieke bondgenoot van oud-president Andrés Manuel López Obrador, oprichter van Morena, die op de achtergrond nog veel macht heeft.

In Mexico gaat de vergelijking op met Salvador Cienfuegos, voormalig minister van Defensie, die tijdens de termijn van López Obrador werd opgepakt in de VS vanwege vermeende banden met drugskartels. Hij werd destijds onder druk van de Mexicaanse regering vrijgelaten, met de belofte dat hij in Mexico vervolgd zou worden. Dat gebeurde vervolgens niet, waardoor de samenwerking tussen de twee landen een grote deuk opliep.

Betrouwbare partner VS

Het is juist die samenwerking die Sheinbaum heeft geprobeerd te verbeteren, door zichzelf te laten zien als betrouwbare partner van de VS. Nog deze week pakte het Mexicaanse leger een van de hooggeplaatste commandanten van het machtige Jalisco-kartel op, zo’n twee maanden nadat Jalisco-kartel-oprichter El Mencho werd uitgeschakeld bij een militaire operatie.

Mexico heeft echter te maken met Trumps hernieuwde *War on Drugs*, gevoed door zijn zogenaamde Donroe Doctrine die voor-

schrijft dat Latijns-Amerika onder de invloedssfeer valt van de VS. Dat maakt alles mogelijk, zelfs als de relatie met het Witte Huis goed lijkt. Een dreiging van militaire interventie hangt altijd boven het hoofd. Eerder deze maand kregen de betrekkingen tussen beide landen al een knauw toen bleek dat CIA-agenten zonder toestemming van de Mexicaanse regering actief waren in het noorden van het land.

De focus lag tot nu toe op kartelbazen, grote namen die aan de VS werden uitgeleverd zodat Trump ermee kon pronken. Politici uitleveren is van een andere orde: het kan de populariteit schaden van Sheinbaum. Zij hamert altijd op soevereiniteit. Ook kan het ten koste gaan van steun binnen haar partij.

Toch kan de actie van de VS niet als een verrassing komen voor Mexico. Al langer hintten Amerikaanse autoriteiten op een hardere aanpak van Mexicaanse politici die zich inlaten met drugshandel. Vorig jaar werden Amerikaanse visa van tientallen politici ingetrokken. Sheinbaum koos er toen voor om er zo min mogelijk over te zeggen. Ze benadrukte juist dat de samenwerking met de VS goed was. Met de nieuwe aanklacht is meer dan eens duidelijk geworden dat de VS een heel ander idee hebben van hoe de samenwerking tussen de landen eruit moet zien.

INTERVIEW RAYMUND VILLANUEVA JOURNALIST

‘Vervolgens stond ze daar, als journalist, in het verdachtenbankje’

Wereldwijd is de persvrijheid historisch laag, concludeert Reporters Without Borders. De Filippijnse Frenchie Cumpio (27) zit al zes jaar vast. Om haar de mond te snoeren, stellen collega's, mensenrechtenorganisaties en een VN-rapporteur.

Saskia Konniger

MANILA

Een team van zwaarbewapende militairen en politieagenten stormt in februari 2020 om één uur 's nachts het huis binnen. Journalist Frenchie Cumpio en mensenrechtenactivist Marielle Domequil worden uit bed gesleurd. De vrouwen, toen 21 en 23 jaar, krijgen handboeien om en worden gefouilleerd.

Ze moeten in de keuken de huiszoeking afwachten. „Toen ik naar buiten werd geleid en langs mijn slaapkamer liep, zag ik een handwapen en een granaat op mijn bed”, verklaarde Cumpio later tijdens een hoorzitting. De vrouwen werden gearresteerd voor wapenbezit, maar ze ontkennen dat ze de wapens ooit hebben gezien. Een jaar later werd de aanklacht uitgebreid met het financieren van een communistische terreurorganisatie.

In januari dit jaar werden de vrouwen veroordeeld tot 18 jaar celstraf, waarvan minimaal 12 jaar moet worden uitgezeten zonder vervroegde vrijlating. Maar volgens waarnemers van de VN, nationale en internationale journalistenorganisaties deugt er weinig van de zaak. Zij stellen dat het bewijs is gefabriceerd en dat de vrouwen worden vervolgd omdat ze misstanden aan de kaak stelden. De Filippijnen staan op plaats 114 van de ranglijst van 180 landen waarin de persvrijheid is onderzocht. Die is dit jaar wereldwijd op een historisch dieptepunt beland, maakte Reporters without Borders deze donderdag bekend.

De mentor van journalist Cumpio, Raymund Villanueva, (53) is ten einde raad. „Natuurlijk voel ik me schuldig”, reageert hij geëmotioneerd in de tuin van de Diliman Universiteit in Manila, waar hij doceert. Hij werkt zelf als journalist voor de onafhankelijke nieuwsorganisatie Altermidya. In de Filippijnen wordt de nieuwsvoorziening gedomineerd door commerciële, staatsvriendelijke mediabedrijven.

Hij heeft al enige tijd geanimeerd verteld over Cumpio's talent, maar schiet vol bij de vraag of hij zich verantwoordelijk voelt. „Ik ben degene die haar heeft aangespoord om het soort journalist te worden dat in de problemen kan komen. Ik weet dat we niets verkeerd hebben gedaan. Maar zij zit in de cel. En niet ik.”

Villanueva zag haar voor het laatst tijdens de rechtszitting in 2024, toen hij over haar getuigde. „We mochten haar niet ontmoeten. Maar ik had me achter de deurpost van de ingang gemanoeuvreerd, zodat ik haar een knuffel kon geven. Ik werd door de bewakers tegengehouden. Maar toen haar advocaat vroeg of Frenchie heel even

De Filippijnse journalist Frenchie Cumpio (rechts, in geel shirt) en mensenrechtenactivist Marielle Domequil (links, in geel shirt) arriveren bij de rechtbank in Tacloban, begin dit jaar. FOTO JAM STA ROSA/AFP

haar mentor mocht omhelzen, liepen ze dat toe.”

De journalist krijgt het opnieuw te kwaad. „Vervolgens stond ze daar, in het verdachtenbankje. Alleen, omringd door nors kijkende militairen. In handboeien en kogelvrij vest. Als persoon zonder vrijheid. Een getalenteerde journalist, radiovrouw, gereduceerd tot gevangene.”

‘Traag en corrupt’

Villanueva leerde Cumpio kennen toen hij in 2015 naar Tacloban kwam om verslag te doen van de verwoesting door orkaan Haiyan. „Het huis van Frenchie's familie was vernietigd. Ze was zestien, toen ze zich meldde voor een organisatie die regionale radio ondersteunt. Ze hadden mij gevraagd om er jonge mensen op te leiden.”

Haar talent viel niet direct op. „Ze was verlegen. Maar toen we haar als presentator voor een publiek plaatsten, zagen we haar potentieel. Ze had zelfvertrouwen en was intelligent.” Daarbij kon ze zich goed inleven. „Ze had zelf als slachtoffer meegemaakt hoe traag en corrupt de overheid was bij de wederopbouw na de orkaan. Ondanks haar jonge leeftijd, besloten

we dat zij de lokale radiozender die we hadden opgezet kon leiden.”

Cumpio schreef kritische stukken voor een lokale nieuwswebsite en had haar eigen radioshow waar ze berichtte over corruptie en misdrijven van het leger. In de Filippijnen strijdt het nationale leger sinds de jaren vijftig tegen linkse opstandelingen, vooral in de provincie Oost-Visayas. Marielle Domequil kwam als hulpverlener op

voor de rechten van arme mensen in deze regio.

Vermeende communisten

Tijdens het regime van Ferdinand Marcos (1965-1986) werden mensen met vermeend linkse sympathieën op grote schaal vervolgd. Ook dissidenten, journalisten en mensenrechtenactivisten die zich uitspraken tegen machtsmisbruik, waren hun leven niet zeker. „Oost-Visayas wordt nog steeds gezien als brandhaard van communistische rebellen. Het leger past daar de tactiek van ‘het dempen van de vijver’ toe”, vertelt Villanueva. Om het verzet te breken worden gemeenschappen onderworpen aan bombardementen en gedwongen evacuaties. Kritische personen worden als ‘rood’ aangemerkt en vervolgd. Volgens onafhankelijke waarnemers van de VN, nationale en internationale journalistenorganisaties zijn Cumpio en Domequil slachtoffer van deze zogenaamde ‘red-tagging’.

Er was hoop dat de situatie onder Marcos jr., zoon van autocraat Marcos, zou verbeteren. „Maar deze zaak bewijst dat de belofte van president Marcos jr. om persvrijheid te herstellen holle woorden zijn”, al-

Ik weet dat we niets verkeerd hebben gedaan. Maar zij zit in de cel. En niet ik

de Internationale Organisatie voor de Bescherming van Journalisten (CPJ) na de veroordeling van Cumpio en Domequil in januari.

De aanklacht voor wapenbezit werd verworpen. De rechter was niet overtuigd van het bewijs. Maar ondanks internationale druk en de inzet van VN-rapporteur Irene Khan en advocaat Amal Clooney werden de vrouwen wel schuldig bevonden aan financiering van een terreurorganisatie. Deze beschuldigingen werden onderbouwd door getuigenissen van ex-rebellen, die verklaarden dat de vrouwen sommen geld hadden gegeven aan linkse rebellenleiders.

Volgens mensenrechtenorganisaties zijn de verklaringen onder druk afgelegd, mogelijk in ruil voor strafvermindering en daarom onbruikbaar. „Het vonnis is toch onlogisch?”, reageert Villanueva. „De hoofdbeschuldiging is verworpen. Zelfs de rechter gelooft ‘het bewijs’ niet. Dan zijn die andere verklaringen toch net zo goed ongelofwaardig?”

De vrouwen hebben deze maand een verzoek tot hoger beroep ingediend. Voorlopige vrijlating op borgtocht is op 25 maart opnieuw afgewezen.

KANO

Ahmad heeft nu een baardje. Op zijn gezicht staat permanent een glimlach op uitbreken. „Ik had nooit verwacht dat ik het zo ver zou schoppen”, verklaart de 32-jarige, inmiddels weldoervoede Nigeriaan. Nog al een verschil met de uitgemergelde, doodvermoeide jongeman die op 13 oktober 2022 in Lagos, Nigeria's economische hoofdstad, het vliegtuig uit Tripoli uit wankelde na anderhalf jaar afzien in een Libische gevangenis. Ahmad keerde vrijwillig terug naar zijn geboorteland, samen met 125 landgenoten die waren gestrand in Libië nadat ze tevergeefs hadden geprobeerd via de Sahara en de Middellandse Zee Europa te bereiken.

Met een programma voor de herintegratie van terugkeerders naar Nigeria regelde de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM) van de VN destijds hun vliegreis naar huis. Dat werd voor zo'n 15 miljoen euro gefinancierd door de Europese Unie, die de afgelopen jaren steeds meer geld heeft uitgegeven om migratie via de Middellandse Zee tegen te gaan. Dat soort initiatieven wordt mede gevoerd door de opkomst van radicaal-rechts in veel lidstaten, waardoor migratie als grootste probleem wordt gezien.

Onderdeel van het programma van IOM was de belofte van een bescheiden startkapitaal om een eigen bedrijfje mee te beginnen of een opleiding te volgen.

Wat is er terechtgekomen van die belofte die menig migrant teruglokte? NRC zocht een aantal teruggekeerde migranten op in Kano, de miljoenenstad in het noorden van het West-Afrikaanse land.

Investeren in zonnepanelen

Het loopt tegen de veertig graden en de zon blikkert op het metalen dak van de container waarin Ahmad (zijn achternaam is bekend bij NRC maar wordt om privacyredenen niet genoemd) zijn winkeltje vestigde. De hitte deert hem niet: twee wandventilatoren waaien hem continu koelte toe. Dat is een unicum in Dan Tamashe, een wijk in de oostelijke periferie van Kano, waar de meeste huishoudens slechts een paar uur per dag stroom genieten. Ahmad glundert als hij op de zonnepanelen wijst die schitteren op een dak naast het politiebureau: zijn eigendom. De stroom die deze panelen leveren, vormt zijn voornaamste bron van inkomsten. Dat begon allemaal met het geld dat hij ontving van IOM, naar eigen zeggen een bedrag van 470.000 naira, destijds zo'n 700 euro.

„De nacht nadat ik het geld kreeg, heb ik niet geslapen. Ik keek alleen maar naar die stapel naira's. Dit is de enige kans die ik heb, dacht ik. Als ik dit onbezonnen uitgeef, dan is het einde verhaal”, herinnert Ahmad zich. Hij kocht voor 20.000 naira kleren en investeerde 100.000 in de kleine container waarin hij nu staat. Van de rest kocht hij een zonnepaneel voor op het dak van zijn verrijdbare containershop en монteerde een wand vol stopcontacten. Klanten die hun powerbank komen opladen betalen 150 naira, voor het opladen van een Android-telefoon betalen ze 80 en voor een computertablet 70 naira. Het bleek een gat in de markt in de naar elektriciteit smachtende wijk.

„Na een jaar kon ik uitbreiden”, glundert hij. Zijn collectie panelen werd te groot voor de container, dus sloot hij een overeenkomst met de eigenaren van een bungalow verderop

Ahmad voor zijn winkel waar apparaten kunnen worden opgeladen.

REPORTAGE NIGERIAANSE REMIGRANTEN

'Als ik weer naar Europa ga doe ik dat als geslaagd zakenman'

Nigeriaanse migranten die vanuit Libië vrijwillig terugkeerden werd in 2022 een startkapitaal in het vooruitzicht gesteld. In de stad Kano proberen sommigen een nieuw leven te beginnen. „Ik ben in het land waar God me geschapen heeft.”

Door **Femke van Zeijl** Fotografie **Sulaiman Musa Ado**

om ze op hun dak te plaatsen. „Ik kan per maand 400.000 naira sparen”, vervolgt hij. Twee jaar geleden trouwde Ahmad en bouwde van zijn spaargeld een tweekamerbungalow.

Ver weg lijken de herinneringen aan zijn desperate poging om Europa te bereiken. Bij zijn overtocht door de Sahara in 2020 zag hij medereizigers sterven in de woestijn. Toen hij met anderen in een bootje stapte om de Middellandse Zee over te steken, werden ze gesnapt door de Libische kustwacht. Deze patrouilles om migratie te voorkomen worden fors gefinancierd door de EU. Nadat hij was opgepakt, belandde hij anderhalf jaar in de cel. „We werden als honden behandeld”, zei hij in 2022 over zijn gevangenschap tegen NRC.

Ahmad piekert er niet over ooit nog die weg te kiezen. „Ik heb een huis gebouwd, ik heb een vrouw en een zaak en ik kan alles eten waar ik zin in heb. Wat wil je nog meer?”

Steun bleef maandenlang uit

Voordat hij het geld van IOM ontving, sprak de nu zo optimistische Ahmad heel anders. Toen hij in oktober 2022 was teruggekeerd naar Kano, bleef de beloofde steun maandenlang uit. Hij stuurde destijds wanhopige appjes waarin hij bezwoer weer noordwaarts te gaan om de overtocht naar Europa te

wagen. „Iedereen verwacht dat ik rijk ben teruggekomen”, klaagde hij telefonisch, „ik moet me verstoppen want ik heb geen cent.” Pas in maart kreeg Ahmad zijn geld, hoewel het minder was dan gehoopt. „Niemand legde uit waarom.”

Ook onder de andere terugkeerders heerste verwarring over de beloofde steun. Telefoontjes naar nummers van IOM-medewerkers die waren verstrekt, werden wekenlang niet opgenomen. In Kano wierpen profiteurs zich op die beweerden te kunnen bemiddelen. Ze zeiden ingangen te hebben bij de VN-organisatie en er tegen betaling

voor te kunnen zorgen dat de aanvragen voor financiële steun snel zou worden behandeld. Sommigen overwogen met hen in zee te gaan, terwijl IOM - zo stelt de organisatie nu desgevraagd - niet met tussenpersonen werkt. De berichten van de terugkeerders werden almaar radelozers.

„Ik ben mijn tas aan het pakken om terug te gaan naar Libië. Ik heb geen geld geen baan. Ze [IOM] hebben me nog altijd niets gegeven.” Dit appje stuurde Aminu (29, ook zijn achternaam wordt om veiligheidsredenen niet genoemd) op 20 maart 2023, vijf maanden na terugkeer in Kano. De apothekersassistent was door zijn broer overtuigd naar huis te komen: met de beloofde financiële steun van IOM en het spaargeld van zijn broer zouden ze een apotheek kunnen beginnen. In plaats daarvan kwam Aminu, de oudste zoon van wie verwacht wordt dat hij voor de rest van de familie zorgt, berooid terug en bleef de financiële steun uit.

Bescheiden winkelruimte

Eind mei 2023 kwam Aminu's opgeluchte bericht dat hij geld had ontvangen. Het was maar de helft van de ongenoemde 500.000 naira waarop hij had gehoopt, vertelt hij, en hij begrijpt niet waarom. Maar toen hij en zijn broers hun geld bij elkaar legden, konden ze

Aminu in de apotheek die hij runt met z'n broer.

Aminu (in het wit) loopt naar de straat waar zijn winkel is gevestigd.

er samen een bescheiden winkelruimte in het hart van Kano mee huren.

Op een dag in april zit Aminu in de apotheek die ze samen runnen, achter de toonbank met het kasboek voor zich. Op de planken om hem heen staan vitaminepreparaten, hoestdrank en maagzuurremmers opgestapeld. Ook Aminu is niet van plan zich ooit nog aan de barre migratietocht noordwaarts te wagen, maar volgens hem is een flink deel van de terugkeerders wel degelijk weer vertrokken.

„Ik zag ze allemaal voorbijkomen, want om richting Sahara te gaan, moeten ze eerst door Kano”, zegt hij, en somt hun namen op: Samira, Yusuf, Adam, Ali, Fati. Allemaal mensen die met dezelfde vlucht als hij terugkeerden naar Nigeria en met wie hij geen contact meer kan krijgen. Zouden ze zijn gebleven als IOM eerder over de brug was gekomen met de beloofde steun? Aminu haalt zijn schouders op. „Ik was zelf ook van plan te vertrekken, totdat ik mijn geld kreeg.”

Geslaagde zakenman

IOM meldt desgevraagd dat het ernaar streeft alle migranten zo snel mogelijk te helpen bij hun herintegratie. Volgens de organisatie kunnen vertragen soms voorkomen als gevolg van een „combinatie van beoordelings- en planningsvoorwaarden, operationele

beperkingen (...) administratieve processen, de wijze van hulpverlening en beschermingsaspecten”. Dat de omvang van de steun per persoon verschildt, komt doordat die wordt bepaald „op basis van de individuele behoeften en kwetsbaarheid van de terugkeerder, evenals de lokale sociaaleconomische context”, aldus IOM.

De organisatie zegt het effect van de uitgekeerde steun te meten „via een gestructureerd monitoring- en evaluatiekader”. Daaronder vallen volgens IOM veldbezoeken en het onderhouden van regelmatig contact met terugkeerders.

Aminu en Ahmad hoorden echter niets meer van IOM nadat ze een kleine twee jaar geleden het geld ontvingen. „Het lijkt wel of het ze niets kan schelen hoe het ons vergaat”, verklaart Aminu.

Dat maakt Ahmad weinig uit. „Het leven is goed”, zegt hij. Onder de toonbank ligt een paar veterloze sneakers. Iedere middag om vier uur neemt zijn medewerker de winkel over en wandelt de winkelruimte naar het trapveldje vlakbij voor een potje voetbal. „Ik ben in het land waar God me geschapen heeft”, zegt Ahmad terwijl hij afreken met een jochie dat zijn vaders mobielte komt ophalen. „De volgende keer dat ik naar Europa reis doe ik dat legaal, als geslaagde zakenman.”

Na een jaar kon ik uitbreiden, nu kan ik elke maand sparen

Ahmad teruggekeerde Nigeriaanse migrant

Groei economie valt nagenoeg stil

Volgens de eerste cijfers sinds het begin van de oorlog in het Midden-Oosten is de groei in Nederland bijna gestopt.

Egbert Kalse
AMSTERDAM

De Nederlandse economie is in het eerste kwartaal van dit jaar nauwelijks gegroeid. Ten opzichte van het vierde kwartaal van vorig jaar groeide de economie met 0,1 procent. Een kwartaal eerder was de kwartaalgroei nog 0,4 procent. Ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar nam de economie nog wel met 1,2 procent toe.

Dat meldde het Centraal Bureau voor de Statistiek donderdag. Het zijn de eerste groeicijfers sinds de start van de door Israël en de VS begonnen oorlog tegen Iran op 28 februari. De effecten van die oorlog, en dan met name de sluiting van de Straat van Hormuz en de blokkade van fossiele brandstoffen uit de Golfregio, waren in maart nog zo gering, dat ze de cijfers over het eerste kwartaal niet echt beïnvloedden. Hoe langer de olie- en gasblokkade aanhoudt, des te groter het effect op de mondiale economie wordt.

Rente ECB ongewijzigd

Het CBS maakte ook inflatiecijfers over april bekend. Die bleken weer iets hoger dan vorige maand: 2,8 procent ten opzichte van een jaar eerder. Met name hogere brandstofprijzen zorgen voor opwaartse druk op de inflatie. De verwachting is dat die hoge energiekosten de komende tijd door zullen sijpelen in de rest van de economie. Gecombineerd met een nu al nagenoeg stilvallende groei zou dan sprake kunnen zijn

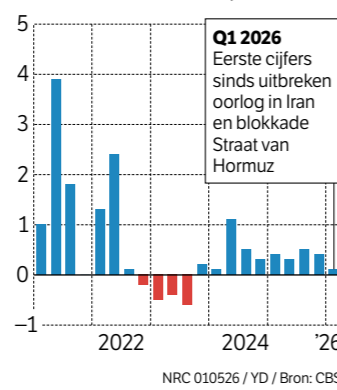
van een periode van stagflatie: stagnerende groei bij hoge inflatie.

De Europese Centrale Bank (ECB) liet de belangrijkste rente in de eurozone ongewijzigd op 2 procent. Voor de bank is een periode van stagflatie een ingewikkelde: om de groei aan te jagen zou de rente omlaag moeten, maar om de inflatie te beteugelen moet de rente juist omhoog. ECB-topvrouw Christine Lagarde zei dat „lang en uitvoerig” was gesproken over het rentebesluit. „Maar we hebben ook lang en zeer uitvoerig gediscussieerd over een mogelijke renteverhoging.” Ze liet zo doorschemeren dat de rente komende tijd wel dege tijd door zullen sijpelen in de rest van de economie. Marktanalisten houden rekening met zo'n stap in juni. Dat er in het eerste kwartaal

Groei zwakt fors af

Nederlandse economie nauwelijks gegroeid

Groei of krimp van de Nederlandse economie vergeleken met een kwartaal eerder, in procenten

NRC 010526 / YD / Bron: CBS

überhaupt nog sprake was van economische groei, was vooral te danken aan investeringen in vaste activa zoals vliegtuigen en machines. Die namen met 0,7 procent toe in vergelijking met het vierde kwartaal. Ook de overheidsconsumptie (vooral uitgaven aan zorg en hogere lonen) droeg met een toename van 0,5 procent bij aan de groei. De consumptie van huishoudens bleef gelijk aan het vierde kwartaal. Binnen de bestedingen van huishoudens was er wel een verschuiving zichtbaar van vervoersmiddelen en brandstof naar kleding en voeding.

De groei in het eerste kwartaal werd vooral geremd door een afname van de export. Die daalde met 0,6 procent ten opzichte van het laatste kwartaal van 2025. Binnen de totale export waren het de

goederen die voor de daling zorgden: door een daling van de uitvoer van machines en transportmiddelen nam de goederenexport met 1,2 procent af. De export van diensten steeg juist iets: met 0,8 procent.

Van alle bedrijfstakken leverde de financiële instellingen de grootste bijdrage aan de groei. Gemeten naar toegevoegde waarde (het verschil tussen productie en verbruik van energie, materialen en diensten) bedroeg de groei in de financiële instellingen 2,1 procent. Ook de zorg droeg met een groei van 0,6 procent positief bij aan de groei. Zakelijke dienstverlening (denk aan uitzendbureaus, reisbureaus, accountants en IT-dienstverlening) en industrie droegen juist negatief bij aan het cijfer over het eerste kwartaal. Die sectoren krompen.

De **Tweede Maasvlakte**. De economische groei werd in het eerste kwartaal vooral geremd door een exportafname. FOTO ROBIN UTRECHT/ANP

Advertentie

ROBEKO

The Investment Engineers

Robeco (NL) Umbrella Fund II
Robeco ONE
(fondsen voor gemene rekening)

Jaarlijkse Algemene Vergaderingen van Participanten (de "AVP's")
te houden ten kantore van de van de beheerder (Robeco Institutional Asset Management B.V.), Weena 850 te Rotterdam, op:
27 mei 2026 om 10.30 uur voor Robeco (NL) Umbrella Fund II
27 mei 2026 om 11.30 uur voor Robeco ONE

Agenda voor de AVP's:

1. Opening en mededelingen
2. Verslag van de beheerder omtrent de gang van zaken en het gevoerde beheer in het afgelopen boekjaar
3. Vaststelling van de jaarrekening over het boekjaar 2025 (ter besluitvorming)
4. Decharge van de beheerder en de stichting (ter besluitvorming)
5. Wijziging van het prospectus (ter informatie)
6. Sluiting

De agenda's en een uiteenzetting van de wijzigingen van de prospectussen liggen voor participanten en anderen die daartoe gerechtigd zijn ter inzage en zijn kosteloos verkrijgbaar ten kantore van de beheerder, Weena 850, 3014 DA Rotterdam en via www.robeco.com/riam. De jaarverslagen over 2025 zullen beschikbaar zijn vanaf 30 april 2026. De jaarverslagen van de laatste drie jaar zijn ook beschikbaar via www.robeco.com/riam.

Om de vergaderingen bij te kunnen wonen en te kunnen stemmen, dienen participanten uiterlijk 20 mei 2026 de beheerder van hun voornemen daartoe schriftelijk op de hoogte te stellen. Deze aanmelding moet vergezeld gaan van een verklaring van de financiële instelling waar de participaties worden aangehouden waarin het aantal participaties is vermeld dat door de betreffende participant wordt gehouden. De stem- en vergaderrechten kunnen desgewenst worden uitgeoefend door een schriftelijk gevolmachtigde. Hiertoe dient de participant zijn participaties aan te melden op de hiervoor beschreven wijze. Volmachtformulieren zijn kosteloos verkrijgbaar ten kantore van de beheerder en via www.robeco.com/riam. De schriftelijke volmacht, die tevens een steminstemming omvat, dient uiterlijk op 20 mei 2026 te zijn ontvangen op één van de in het formulier vermelde adressen. De gevolmachtigde dient een kopie van de volmacht op de dag van de vergadering vóór de aanvang in te leveren bij de inschrijfbalie

De beheerder

Rotterdam, 1 mei 2026

EFFECT BLOKKADE

Olieprijs op hoogste niveau sinds begin Iran-oorlog

Hugo Schiffers
AMSTERDAM

De wereldwijde olieprijs is in de nacht van woensdag op donderdag de 125 dollar (107 euro) per vat gepasseerd en bereikte daarmee het hoogste niveau sinds het begin van de oorlog in het Midden-Oosten.

Deze laatste sprong in de prijs van een vat Brent-olie, de belangrijkste graadmeter van de markt, volgde op het nieuws dat Donald Trump zegt door te willen gaan met de blokkade van de Straat van Hormuz tot Iran zijn kernprogramma opgeeft.

„De blokkade is iets effectiever dan de bombardementen. [De Iraniërs] stikken als een gevuld varken. En het zal nog erger voor ze worden. Ze mogen geen

kernwapen hebben”, aldus de Amerikaanse president in een interview met nieuwssite Axios.

Dinsdag schreef de Amerikaanse perskrant *The Wall Street Journal* dat Trump zijn medewerkers opdracht zou hebben gegeven om een „langdurige blokkade” van de zeestraat voor te bereiden. Ook dat nieuws deed de olieprijs stijgen.

De olieprijs steeg de afgelopen twee weken met zo'n 30 procent. De laatste keer dat de wereldwijde prijs zo piekte, was direct na de Russische invasie van Oekraïne in 2022. Toen was de prijs 139 dollar.

Het eerdere optimisme bij beleggers dat het staakt-het-vuren tussen de VS, Israël en Iran zou leiden tot het opheffen van de blokkades van de Straat van Hormuz, lijkt te verdampen.

ONTCIJFERD

Opvallende getallen en verhelderende visualisaties: in *Ontcijferd* kijkt NRC door een databril naar de wereld om ons heen.

Van wie is de grond in Nederland?

Het park om de hoek, een oude dorpskern, het weiland net buiten de bebouwde kom: elk stukje grond in Nederland heeft een eigenaar. Hoe is de grond verdeeld?

Door **Sjoerd Klumpenaar** en **Emmeliën Stavast**

Nederland is, afhankelijk van hoe je telt, ruim 41.000 vierkante kilometer groot. Die oppervlakte is als in het computerspel *Sim City* ingedeeld in onder meer landbouwgrond, natuur, kust- en binnenwater en bebouwd gebied. Maar van wie is al die grond eigenlijk? Het Kadaster heeft dit in een nieuw onderzoek uitgerekend.

Het antwoord is belangrijk. Als consumenten, natuurliefhebbers, ondernemers en inwoners van een gemeente willen Nederlanders van alles, maar lopen ze vaak tegen de (fysieke) ruimtebeperkingen aan. Dus is er een voortdurende 'strijd om ruimte' gaande.

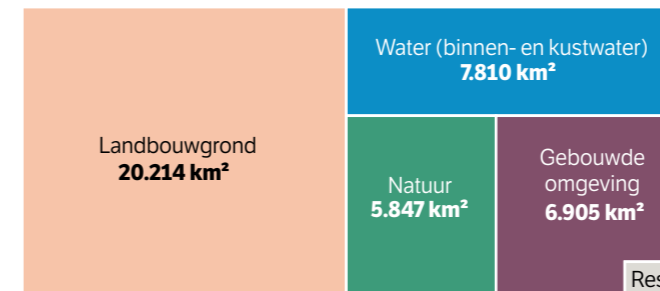
Het Kadaster houdt van alle percelen bij wie de eigenaar is. En dat was op 1 januari van dit jaar als volgt: Nederland geldt als een van de meest dichtbevolkte landen van Europa. Het overgrote deel van de ruim 18 miljoen inwoners wonen, werkt en reist op een klein deel van het totale oppervlak. De bebouwde omgeving is zo'n 17 procent van het totale landoppervlak. Hierbinnen vallen alle huizen, kantoren en andere gebouwen die binnen de straatnaambordjes (de bebouwde kom) liggen. In totaal zijn er maar liefst 4 miljoen landeigenaren. Onder de bebouwde omgeving vallen ook bedrijventerreinen, infrastructuur en recreatieterreinen buiten de bebouwde kom.

De bebouwde kom omvat het grootste gedeelte van de bebouwde omgeving met 4.394 vierkante kilometer, of 9 procent van het totale landoppervlak. Gemeenten hebben er veruit het grootste deel van in bezit: zo'n 43 procent. Niet moeilijk om in te denken; het gaat om alle straten, rotondes en parkeerplaatsen - tot aan de parken en perkjes waar de plantsoendienst aan het werk is. In sommige gemeenten, zoals Amsterdam, geldt bovendien een systeem met erfpacht.

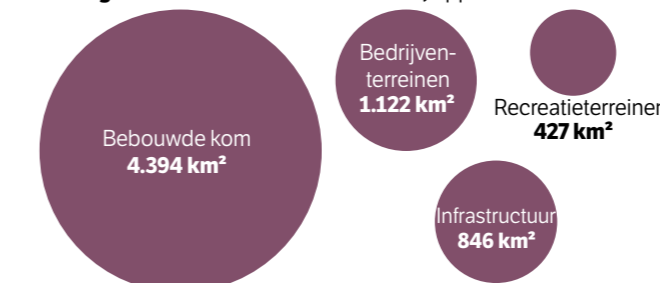
Als tweede groep grondbezitters volgen de particulieren, met 36 procent. Dit zijn woningeigenaren van wie het huis op eigen grond staat. Kadaster-onderzoeker Matthieu Zuidema viel op dat naast bedrijven ook woningcorporaties een groot deel van de grond binnen de bebouwde kom in bezit hebben.

Nederland (de Noordzee niet meegerekend) bestaat voor ongeveer 50 procent uit landbouwgrond. Dat kunnen akkers of kassen zijn, boomgaarden of in het overgrote deel grasland. Landbouwpercelen zijn over

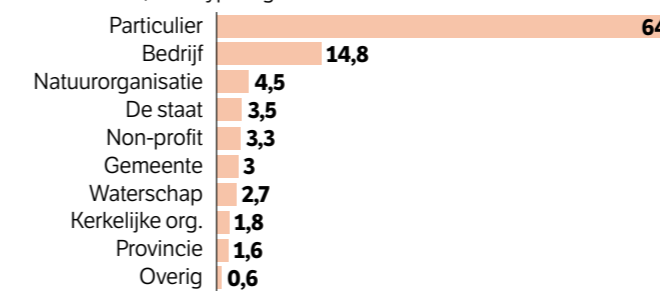
Nederland bestaat voor het grootste deel uit landbouwgrond, nog geen 20 procent is bebouwd, in oppervlakte naar km²

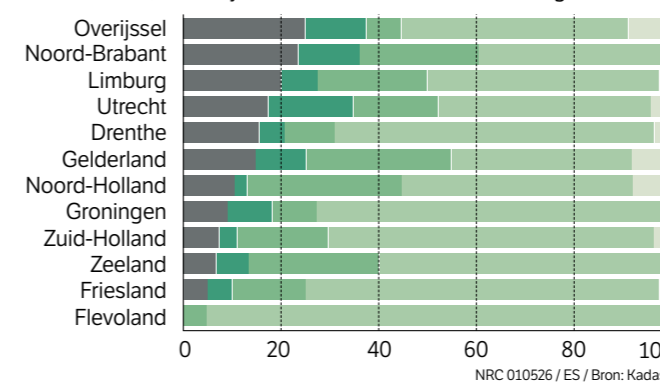
De bebouwde omgeving bestaat grotendeels uit huizen en andere gebouwen in de bebouwde kom, oppervlakte in km²

Merendeel landbouw in particuliere handen
Procentuele verdeling landbouwgrond op basis van oppervlakte in Nederland, naar type eigenaar

Vooral in Overijssel en Noord-Brabant bezitten particulieren natuurgebied, procentuele verdeling natuurgebied, naar type eigenaar

NRC 010526 / ES / Bron: Kadaster

280.000 eigenaren verdeeld.

„Wat opvalt is dat landbouwgrond redelijk is 'versnipperd'. De tien grootste grond-eigenaren bezitten samen 10 procent van de Nederlandse landbouwgrond”, zegt Zuidema. Voorbeelden van die grootgrondbezitters zijn Staatsbosbeheer en verzekeraar ASR, dat al ruim 130 jaar belegt in landbouwgrond.

Van oudsher hebben ook kerkelijke instellingen grond in bezit; voornamelijk landbouwgrond, die ze verpachten. Hun aandeel in het landbouwareaal is relatief bescheiden. Ook de grond van projectontwikkelaars bestaat grotendeels uit land-

bouwgrond. In tegenstelling tot natuurgebied kan landbouwgrond (in theorie) worden herbestemd - wat dit een interessante investering maakt.

Natuurgebieden beslaan bijna 12 procent van Nederland: bossen, duingebied en nationale parken, voor het overgrote deel in handen van natuurorganisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en overheid.

Toch zijn er ook nog veel kleinere grondeigenaren - 60.000. Denk aan landgoederen in particuliere handen of van stichtingen en goede doelen. Met name in de provincies Overijssel en Noord-Brabant.

Advertentie

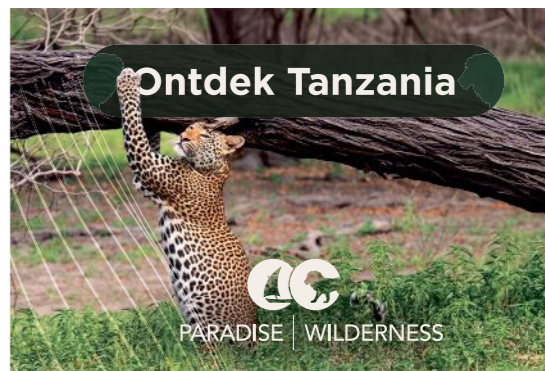
BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Vakanties & Reizen

Afrika

Tanzania

Ontdek Tanzania

PARADISE | WILDERNESS

Consumenten

Kunst & Antiek

Wij kopen Antiek Chinees en Japans Porselein
Zoekt u een betrouwbaar adres? Bel of mail ons.

Bij ons geen gezeur. Directe betaling

Capel&Capel Antiek Porselein
De Zande 43, 8278 AH Kampen

038-3636365 - info@capel.nl
WWW.CAPEL.NL

Duurzaam vergroenen

Ginkel

Zwembijvers, zwembaden en waterpartijen

Natuurgezuiverd water

ginkelgroep.nl

Familiebedrijf sinds 1903

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN GROEPS-CURSUS 675-

2e persoon half geld ex btw

✓ Vaste methode
✓ Beproefd systeem
✓ Handelen met structuur
✓ Onze robot voert het uit

Cursusdata vd Valk Breukelen: vrijdag 12 juni en 26 juni incl. koffie, broodjes en lopend buffet. Gratis parkeren
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

■ **KISS**
Informatieve cursus die de basis en grondregels voor het gebruik van de robot duidelijk uitlegt. Goede begeleiding en realistisch. KISS (Keep it simple, stupid).

■ **Cursus met humor**
Veel gelachen en een duidelijke, effectieve uitleg met focus op resultaat. Dit is een praktijkgerichte cursus voor iedereen.

■ **Dagelijks handelje**
Ik heb gezien dat je er geld mee kunt verdienen. Het is leuk om te doen en inmiddels heb ik er een dagelijks handelje van gemaakt.

■ **Zonnetje**
Die robot van jullie werkt als een zonnetje.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15

Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

Advertentie? Zonnetje Media - info@zonnetjemedia.nl - Telefoon 010 - 436 91 24

Aankoopfraude is de meest voorkomende vorm van online criminaliteit.

REPORTAGE INTERNETOPLICHTING

Meest voorkomende vorm van internetoplichting: de nepwebshop

Jaarlijks krijgt het Landelijk Meldpunt Internetoplichting van de politie zo'n 50.000 aangiftes van aankoopfraude. In veel gevallen overkomt dat consumenten via een advertentie op sociale media. Bedrijven als Meta verdienen er goed aan.

Door **Timo Nijssen** Fotografie **Olivier Middendorp**

HEEMSKERK

Zo'n beetje iedere truc uit het handboek hoe-zet-je-consumenten-onder-druk is toegepast op webshop TicketBewust.nl. Het scherm toont aftelklokken, zinnen als „bijna uitverkocht!” en „laatste kans” springen met rode letters in beeld, de site schermt met „veilig betalen” via iDeal en creditcards. Op de homepage staan vijf groene sterren van beoordelingsplatform Trustpilot en de uitbaters betoepen zich er op hun „betrouwbare service”.

Maar betrouwbaar is TicketBewust niet, het is een nepshop. Of eigenlijk een nep-nepshop. Van de politie, die consumenten er alert mee wil maken op online oplichting. Wie probeert een ticket te kopen, krijgt een voorlichtingspagina te zien, met tips om oplichting te voorkomen.

De oplettende shopper kan er eerder hints vinden. De 'over ons'-pagina van de webwinkel bevat vreemde teksten als „ons hoofdkantoor is flexibel en wisselt per kwartaal. We geloven in een vrije markt en minimale controle.” Wie het KVK-nummer natrekt, ziet dat dit van de politie is. En wie op de

Trustpilot-beoordeling klikt, merkt dat het op de echte beoordelingspagina éénsterreviews regent.

Meest voorkomende online fraude

Jaarlijks krijgt de politie zo'n 50.000 aangiftes van aankoopfraude: mensen die online iets hebben gekocht en dat niet hebben ontvangen. Bij ongeveer 10 procent gaat het om ticketfraude. En dat is maar een klein deel van de werkelijke omvang van het probleem, zegt Gijs van der Linden van de politie. „We weten dat ongeveer een op de vijf slachtoffers aangifte doet.” Zeker wanneer de schade betrekkelijk klein is, neemt lang niet iedereen die moeite. Bij zaken waarvan wel aangifte wordt gedaan, is het schadebedrag gemiddeld 300 euro.

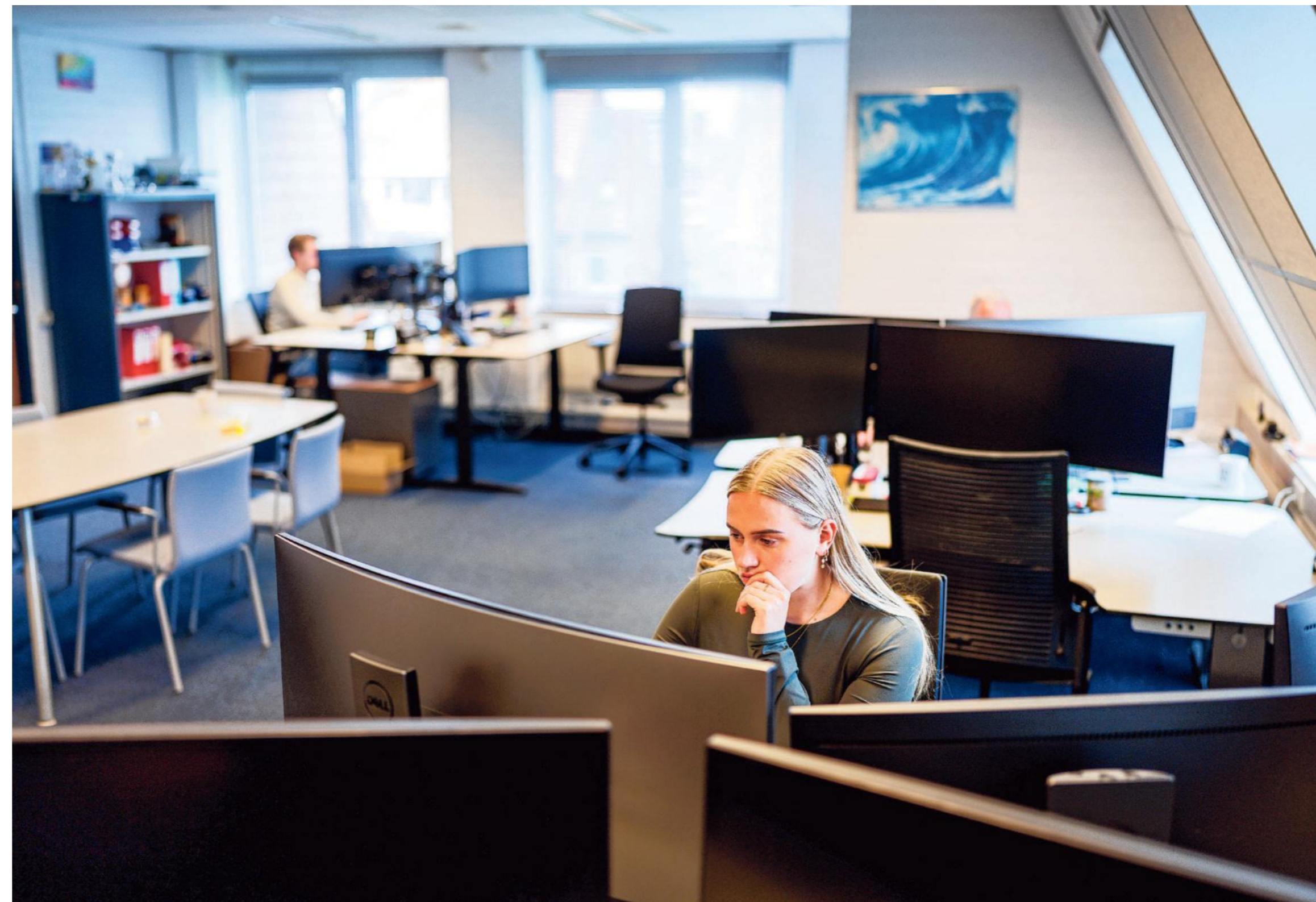
Van der Linden geeft leiding aan het Landelijk Meldpunt Internetoplichting (LMIO). En hoewel die naam anders doet vermoeden, waarschuwt hij bij binnenkomst gelijk dat het geen groots opgezet commandocentrum is. Op een soort zolderkamerkantoor bovenin een politiebureau in Heemskerk worden aangiftes over online oplichting uit heel het land verzameld. Een dozijn agenten analyseert ze: is inderdaad sprake van oplichting? Hoe zit de gemelde fraudesite technisch in elkaar,

welke dienstverleners worden gebruikt voor de hosting en de verwerking van betalingen? Valt daar meer informatie op te vragen? Hoe groot is de kans dat de schade verhaald kan worden?

Het aantal mensen dat opgelicht wordt via aankoopfraude stijgt al jaren. Vorig jaar werd 7,9 procent van de Nederlanders van 15 jaar en ouder er slachtoffer van, blijkt uit onderzoek van het CBS. Aankoopfraude is de meest voorkomende vorm van online criminaliteit, en treft meer mensen dan phishing, hacks en online stalking.

Het in 2010 opgerichte LMIO zag de afgelopen jaren een verschuiving in de plek waar die fraude plaatsvindt. Waar eerder vooral aangiftes binnenkwamen van oplichting via tweedehandsplatforms als Marktplaats en Facebook-groepen, gaat inmiddels de helft over aankoopfraude via nepshops. De groei van webwinkelen tijdens corona speelde daarin een rol, zegt Van der Linden. „Het slachtoffer heeft toen online shoppen ontdekt en de fraudeur heeft die fraudevorm ontdekt.”

Slachtoffers zijn in alle leeftijdsgroepen te vinden. Dat ziet Van der Linden terug in de cijfers van een andere politienepwebshop, PakJeDeals-Nu. Daarop wordt geadverteerd met

Het Landelijk Meldpunt Internetoplichting van de politie, bovenin een politiebureau in Heemskerk.

„Nu gaan de barbecues hard, en als het weer een beetje meezit komen de zwembaden

Johan Melet
Coördinator LMIO

heel hoge kortingen op elektronica. „Dan zie je dat de stofzuigers en koffiemachines de oudere generaties trekken, tussen de 40 en de 70. Spelcomputers gaan naar de jongere generatie.”

Criminelen gebruiken allerlei soorten producten als lokkertje, zien ze bij het meldpunt. Bij dure producten zetten ze vooral lage prijzen en extreme kortingen in, bij zaken als concertkaartjes speelt schaarste een rol. „Het is heel seizoensgebonden”, zegt Johan Melet, die bij het LMIO de onderzoeken naar webwinkelen coördineert. „Nu gaan de barbecues hard, en als het weer een beetje meezit komen straks de zwembaden. Kleding gaat het hele jaar door, fatbikes zijn altijd hot. Volgens mij worden er meer fatbikes verkocht dan gemaakt.”

Adverteren via social media

Met de komst van AI-tools is een website in een mum van tijd gebouwd en valt de huisstijl van een bekende winkel simpel te kopiëren. „Een nepwebshop in het leven roepen kan vrij makkelijk”, zegt Roland Kortenhof van branchevereniging Thuiswinkel.org. „Maar als je nu een nieuwe domeinnaam registreert, weet niemand die te vinden. Je moet je boef-

jessite adverteren, en dat gebeurt op social media.”

Deze week riep de Nederlandse Vereniging van Banken socialemediabedrijven op advertenties van fraudeus intensiever tegen te gaan. Thuiswinkel.org sluit zich bij die oproep aan. „Platforms hebben de plicht te controleren wie bij hen adverteert. We zien allemaal advertenties voorbijkomen die overduidelijk een scam zijn. Dat zouden de techbedrijven toch makkelijk moeten kunnen herkennen.” Vorige week spande een Amerikaanse consumentenorganisatie om vergelijkbare redenen een rechtszaak aan tegen techconcern Meta.

Ook Melet van het LMIO hekelt het gebrek aan doortastendheid van socialemediabedrijven. „Wij informeren Meta, zij doen onderzoek naar de advertentie, zien dat die fout is, en halen hem weg. Maar het account waarmee geadverteerd wordt laten ze staan.”

Meta verdient goed aan advertenties van oplichters op zijn platforms Facebook en Instagram. Eind vorig jaar meldde persbureau Reuters op basis van interne documenten van het techbedrijf dat zo'n 10 procent van de advertentieomzet van malafide reclame kwam - in 2024 was dat circa 16 miljard dollar. Meta noemde die

schattingen destijds „ruw en te breed”.

Volgens Reuters werden alleen advertenties tegengehouden waarbij Meta ervan was overtuigd dat het oplichting betrof. Voor reclame waarbij Meta een vermoeden had, maar niet voor minstens 95 procent zekerheid, werd simpelweg een hoger tarief voor plaatsing gerekend.

Verstorende maatregelen

De schaal van het probleem maakt het ondoenlijk bij iedere zaak een verdacht op te sporen. „Daar zijn wij niet op ingericht, daar is het Openbaar Ministerie niet op ingericht, en daar is de rechtspraak niet op ingericht”, zegt Van der Linden.

Het LMIO zet ook „verstorende maatregelen” in. Bijvoorbeeld door bij rekeningnummers waarover meermaals aangifte is gedaan, een seintje te sturen naar de bank met een oproep maatregelen te nemen. Of door bij betalingsdienstverleners te melden dat iemand misbruik maakt van hun afrekenmethode. „Het is steeds maar frustreren en barrières opwerpen en daarmee proberen het de boef zo moeilijk mogelijk te maken”, zegt Van der Linden.

Die hindernissen moeten internet-

oplichting minder lucratief maken - want dat kan het zeker zijn. „Dit is geen kleine criminaliteit meer”, zegt Van der Linden. „Afhankelijk van welke producten je aanbiedt, kun je in een à twee weken zo 100.000, 150.000 euro verdienen. Zeker als je mensen aan het lijntje houdt.” Hij ziet dat daar ook weer trucs voor zijn. „Niet zeggen dat het morgen geleverd wordt, want dan gaan mensen gelijk klagen. Maar als je op donderdag of vrijdag een webwinkel in het leven roept en zegt dat het pas op maandag of dinsdag wordt geleverd, staat je website veel langer online.”

Oplichters in het buitenland

Waarom blijkt het toch zo makkelijk met een nepwebshop mensen op te lichten? Online betalingen aannemen gaat immers gepaard met strenge regels en identificatieplicht. „Betalingsdienstverleners kijken echt wel wie ze binnenhalen”, zegt Van der Linden. „Maar op het moment dat iemand een zakelijke rekening heeft en een KVK-inschrijving, is het voor hen lastig om te herkennen dat die persoon slechte bedoelingen heeft.”

In ieder geval ontstaat een 'papier-spoor'. „Je kunt niet anoniem zijn, dus

Strafbaarheid Niet alles is oplichting

Oplichting is strafrechtelijk lastig hard te maken. Er moet sprake zijn van „listige kunstgrepen” of een „samenweefsel van verdichtfels” - complexe formuleringen die erop neerkomen dat één leugen niet genoeg is voor een veroordeling. Ook niet als die leugen is: in ruil voor een betaling lever ik een product, terwijl dat product er helemaal niet is.

In 2018 werd de wet uitgebreid om ook online verkoop van spullen zonder de intentie die te leveren strafbaar te stellen. Daarvoor moet wel bewezen worden dat een verdachte er „een beroep of gewoonte” van heeft gemaakt en het dus meer dan één keer heeft gedaan.

Dropshipping is ook niet zomaar strafbaar. Daarbij verkoopt iemand een product zonder dat zelf in handen te hebben en laat het vervolgens vanaf een leverancier naar de consument sturen. In de praktijk gaat het vaak om goedkope producten van matige kwaliteit, die consumenten ook zelf bij webshops als Temu en AliExpress hadden kunnen kopen voor een fractie van de prijs. „Daarbij kan sprake zijn van misleiding”, zegt Van der Linden. „Maar dan heb je een civielrechtelijke koopovereenkomst waarbij je zelf de verkoper aansprakelijk kunt stellen.”

wij komen altijd bij een verdachte uit. Maar is dat ook de intellectuele dader? Of zit daar nog iemand achter?” Vaak blijkt het een katvanger.

Bij veel verstorende maatregelen werkt de politie samen met Nederlandse banken en dienstverleners. Maar ook oplichters in het buitenland kunnen Nederlandse slachtoffers maken. „Daar hebben wij geen opsporingsbevoegdheid”, zegt Van der Linden. „Dus dan moet het altijd via een rechtshulpverzoek en dat vertraagt.” Soms duurt het dagen of zelfs weken voor de politie de informatie krijgt die ze opvraagt.

„Wij hebben een cluster gevonden met honderden webwinkels waarbij de hosting en betaling via China verloopt”, zegt Van der Linden. „Daar gaan wij geen informatie van krijgen.”

Het maakt de poortwachtersrol van sociale media bij bestrijding van fraudeurs in het buitenland extra belangrijk. De Europese Commissie onderzoekt al sinds april 2024 of Meta genoeg doet om misleidende advertenties tegen te gaan. Als blijkt dat dit niet zo is, zou dat een inbreuk op de Europese digitaleintegriteitsverordening DSA zijn. Dat kan een boete opleveren van maximaal 6 procent van de wereldwijde omzet van het bedrijf.

Meta verdient goed aan de advertenties van oplichters op zijn platforms Facebook en Instagram

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

BATAVIA Drukreiniger

Adviesprijs
fabrikant 159,97
99,-

- Complete set met accu voor reinigen van fietsen, auto's en tuinmeubilair
- Krachtige druk van 22 bar verwijderd hardnekkig modder zonder risico op lakbeschadiging
- 5 sproeistanden: stel in voor zware taken of een zachte besproeiing van de tuin

BATAVIA Onkruidborstel set

Adviesprijs
fabrikant 169,-
119,-

- Werelds meest effectieve onkruidborstel
- Ideaal voor het verwijderen van onkruid en mos uit voegen
- Onkruid verwijderen zonder rugpijn, pijnlijke knieën, blaren en vermoeidheid

BATAVIA Super snoeiset

Adviesprijs
fabrikant 179,-
139,-

- Alles-in-één set voor elke snoeiklus
- Compacte Nexsaw zaagt hout tot 11 cm dik met één hand
- Brushless takkenschaar knipt moeiteloos door takken tot 28 mm

BATAVIA Twinbrush reinigingsborstel

Adviesprijs
fabrikant 199,-
179,-

- Complete set met 2Ah accu, 2.4a oplader, 3 borstels, zeepdispenser en verlengsteel
- Krachtige accu reinigingsborstel, gepatenteerde 2-in-1 borstels die in tegengestelde richting van elkaar draaien
- Brushless motor, voor de best mogelijke schoonmaakresultaten en prestaties

AENO Draadloze steelstofzuiger

Adviesprijs
fabrikant 199,-
139,-

- Één apparaat voor zowel vloer- als meubelreining
- Super krachtig: 530 Watt en 28 Kpa en tot 60 minuten werktijd
- Vier zuigstanden & automatische stofdetectie

BATAVIA Maxxbrush multi-borstel

Adviesprijs
fabrikant 199,-
149,-

- Draadloze vrijheid voor flexibel reinigen van terrassen en patio's
- Aansluiting voor tuinslang voor effectievere reiniging met water
- Optioneel te gebruiken als onkruidborstel met extra accessoires

ECONOMIE EN RECHT

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

Gemeente moet verkoopafspraken met de huurder nakomen

De zaak

De Pleats is een voormalige boerderij in de gemeente Tytsjerksteradiel. Sinds bijna dertig jaar is dit rijksmonument in gebruik als horecagelegenheid, waar ook sociaal-culturele activiteiten plaatsvinden. De gemeente huurde het pand. In de huurovereenkomst werd in 2001 een recht van eerste koop voor de zittende huurder opgenomen, voor als de gemeente De Pleats zou willen verkopen. Dat was begin 2025 het geval. In de koopovereenkomst garandeerde de zittende huurder dat er voor sociaal-culturele en maatschappelijke activiteiten ruimte zou blijven.

Tegen de aanstaande verkoop protesteerden twee partijen. Ook projectontwikkelaar JEF en een „schapenhouder met een omvangrijke onroerend-goedportefeuille”, aldus het gerechtshof, zouden De Pleats willen kopen. Omdat ze gelijke kansen wilden als de zittende huurder, spanden ze een kort geding tegen de gemeente aan.

DE UITSPRAAK Afgewezen

Het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden geeft de gemeente gelijk, net als eerder de rechtbank Noord-Nederland. Op grond van de zogenoemde Didam-arresten van de Hoge Raad uit 2021 en 2024 - over de verkoop van het oude gemeentehuis in Didam - is een gemeente weliswaar verplicht bij verkoop of verhuur van onroerend goed de kandidaat via een openbare procedure te selecteren, maar is daarop een uitzondering mogelijk. Die kan worden gemaakt als de gemeente „op grond van objectieve, toetsbare en re-

De huurder had jaren geleden al een recht van eerste koop met de gemeente afgesproken, en stevig in het pand geïnvesteerd. Maar toen het pand verkocht ging worden, dienden zich nog twee andere kandidaten aan.

Door **Linus Hesselink** Illustratie **Dide Roeten**

delijke criteria” kan motiveren dat er maar „één serieuze gegadigde” is.

En dat was hier volgens het hof het geval. De gemeente had immers duidelijk gemaakt dat de beoogde koper het pand al decennia huurde, dat er een recht van eerste koop was afgesproken, wat een ouder recht geeft, en dat de huurder in het pand had geïnvesteerd. Als de gemeente op dat oudere recht zou moeten terugkomen, zou ze wanprestatie leveren en in strijd handelen met het beginsel dat je een overheid moet kunnen vertrouwen.

Het commentaar

Advocaat Elmer van der Kamp (Trip Advocaten Notarissen) trad op voor Tytsjerksteradiel. Doorslaggevend voor de gemeente waren, zegt hij, het recht van eerste koop, verleend vanwege de langetermijninvesteringen, en de horeca met de sociaal-culturele functie. „De andere partijen [die niet willen reageren] hebben niets met horeca.”

Van der Kamp legt uit dat overheden ook vóór de Didam-arresten al wel gebonden waren aan algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Zo kunnen de Didam-arresten worden gezien als de explicitering van het gelijkheidsbeginsel. Daarbij mogen ook ongelijke gevallen ongelijk worden be-

handeld. In deze zaak staat dat beginsel bovendien tegenover het vertrouwensbeginsel „dat de huurder erop mag vertrouwen dat de gemeente zich aan de afspraken houdt”.

De advocaat adviseert geregeld overheden over de Didam-regels, onder andere over hoe een gemeente het beleid voor een bepaald grondgebruik overeind kan houden. „Om duurzaamheid of sociale woningbouw te bereiken, kun je in je beleid de kringen van gegadigden beperken. Dat moet je dan vertalen in de selectiecriteria. Zo kun je bepalen dat voor bepaalde percelen alleen woningbouwcorporaties in aanmerking komen. En misschien zijn voor een bepaald gebied alleen gecertificeerde biologische tuinders serieuze gegadigden. Uiteindelijk kun je zo een uitzondering motiveren op de hoofdregel dat je mededinging mogelijk moet maken.”

In het tweede Didam-arrest besliste de Hoge Raad onder andere dat schadevergoeding moet worden betaald als een overheid ten onrechte geen openbare selectieprocedure had gevolgd. Ook als het ging om overeenkomsten van vóór het eerste Didam-arrest van 2021. Maar in deze zaak waren er volgens het gerechtshof geen andere gegadigden, toen het recht van eerste koop werd vastgelegd. Projectontwikkelaar JEF was in 2001 nog niet opgericht en ook van belangstelling van de

andere partij was toen niets gebleken. Volgens advocaat Dewi Britsemmer (La Gro Advocaten, niet betrokken bij deze zaak) „staat de praktijk sinds bijna vijf jaar behoorlijk op zijn kop”. Vóór de Didam-arresten „kon je natuurlijk niet zomaar vriendsjespolitiek bedrijven, maar er werden toch wel meer zaken ondershands, een op een verkocht.”

Britsemmer kan dit arrest van het hof „goed volgen, want de overheid moet niet alleen gelijke kansen bieden, maar ook een betrouwbare contractpartner zijn. Deze uitspraak past goed in de bestaande jurisprudentie. Daarin krijgt een overheid steevast een ruime beleidsvrijheid. Als die handelt op grond van expliciet vastgelegd beleid, iets wat gemeenten steeds vaker doen, kan de gemeente een onroerend goed een op een verkopen of verhuren aan een serieuze gegadigde. Ook het doen van investeringen, zoals in deze zaak, kan een objectief, toetsbaar en redelijk criterium zijn voor een uitzondering op de Didam-regels. Het moet dan wel gaan om aanzienlijke investeringen, gericht op die onroerende zaak. Dat gebeurde bijvoorbeeld in een bekende rechtszaak uit 2022, waarin zittende huurders van strandhuisjes op grond van investeringen hun huurovereenkomst konden verlengen.”

Kun je als overheid de Didam-arresten ontwijken als je maar op tijd met de club van je voorkeur een recht van eerste koop afspreekt? „Nee, zonder openbare selectieprocedure kun je geen recht van eerste koop meer afspreken, tenzij je kunt motiveren dat er maar één serieuze gegadigde is.”

Uitspraak: Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, 10 maart 2026; ECLI:NL:GHARL:2026:1418

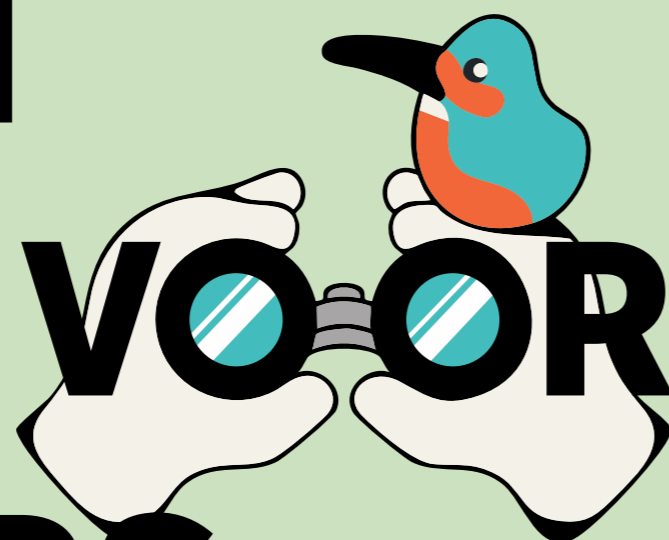
Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven

NIEUWE NRC MASTERCLASS

VOGELEN

Leer in zes weken
kijken als een vogelaar
en ga zelf op pad

BEGINNERS

Wijn drinken voor beginners

Leer in zes weken jouw wijnsmaak kennen

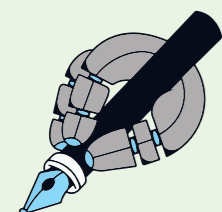
Stoppen met scrollen

Leer in zes weken hoe je de verleiding van je telefoon weerstaat en tijd terugwint

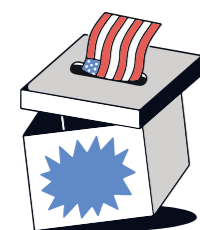
Hoe schrijf je een goed verhaal

Leer in zeven weken waar een goed verhaal aan voldoet en hoe je er zelf een schrijft

Hoe werk je met AI-tools

Leer in vijf weken hoe je effectieve AI-opdrachten schrijft

Begrijp het Amerikaanse kiesstelsel

Leer in zes weken hoe het Amerikaanse politieke stelsel is ontstaan

NRC masterclasses zijn speciaal voor abonnees. In een masterclass leer je een vaardigheid van een NRC-redacteur. Je ontvangt elke week een nieuwe les, direct in je inbox.

Schrijf je in via nrc.nl/masterclass

nrc masterclass

Overleden

Lesen heisst borgen, daraus erfinden, abtragen
(Lichtenberg 'Vermischte Schrifte')

Het boek is dichtgeslagen,
Christoph is niet meer

Dr. Christoph Ludwig Albert Sauer

weduwnaar van Ans van Berkel

Fulda, 17 februari 1948
Enschede, 20 april 2026

De afscheidsbijeenkomst
heeft inmiddels plaatsgevonden.

Correspondentie:
Winfried Sauer
Bielsteiner-Bahn-Straße 15
D-51545 Waldbröl

Liefdevol, bedroefd en dankbaar
hebben wij afscheid genomen van
mijn allerliefste, scherpdenkende man,
onze lieve papa, schoonvader en opa

ir. Cornelis Hoogendijk Kees

* Zennewijnen, 3 juli 1938 † Noordwijk, 28 april 2026

Thea Hoogendijk-van Eerde

Pijnacker Kees en Martine
Sophie
Matthijs
Bilthoven Michiel en Petra
Tom
Paul
Noordwijk Marijke en Martin
Fleur
Philip

Correspondentieadres:
Gooweg 37, 2201 AX Noordwijk

We nemen afscheid van Kees op maandag
4 mei om 11.00 uur in de Oude Jeroenskerk,
Voorstraat 44 in Noordwijk. U bent hierbij van
harte welkom.

Aansluitend is er gelegenheid tot condoleren
en om samen te zijn in het koor van deze kerk,
waar er broodjes worden geserveerd.

Rond 14.00 uur begeleiden wij hem als gezin
naar het crematorium in Lisse.

Trots dat hij, ondanks een moeilijke start,
toch geluk heeft gevonden,
hebben wij in liefde losgelaten

Louis Ekstein

☆ Clacton, 14-4-1946 † Den Haag, 25-4-2026

echtgenoot van
Lucy van der Have

Rosalie en Boudewijn, *Yaël, Ira*
René en Lianne, *Ivy en Izzy*
Sander en Luit, *Lux, Vigo*

"Dag lieve mensen, bedankt en tot ziens"
x Lily

Alida Henriette Kloots-Touwen

Lily

Djakakarta 's-Gravenzande
16 april 1926 24 april 2026

Mac Donalds' Corners, Canada
Willem Sont en Nancy

Utrecht
Lout Sont en Ineke

Los Angeles
Margreet Probert-Kloots

Leiden
Patty Kloots †

Vlaardingen
Ton Kloots junior †

Amsterdam
Tia Kloots

Kleinkinderen en achterkleinkinderen

De crematie heeft in familiekring
plaatsgevonden.

Correspondentieadres:
G.L. Sont, Vogezen 2, 3524 VK Utrecht

Met diepe droefheid nemen wij
afcheid van onze dierbare collega

Michiel Kievits

* 1979 - † 2026

Wij zijn intens verdrietig door dit verlies van een zeer geliefde collega.

Michiel was sinds 1 november 2020 werkzaam bij BNG als CDD Analyst.

Wij gaan Michiels toewijding, humor en fijne persoonlijkheid enorm missen.
Onze gedachten gaan uit naar zijn vrouw Marie-Thérèse, kinderen Louelle
en Wibo en zijn naaste familie en wensen hen veel kracht toe.

Namens alle medewerkers van BNG,
Philippine Risch
CEO BNG

Advertentie

nrcwebwinkel

Adviesprijs fabrikant
vanaf 129,95
103,95

YUMEKO

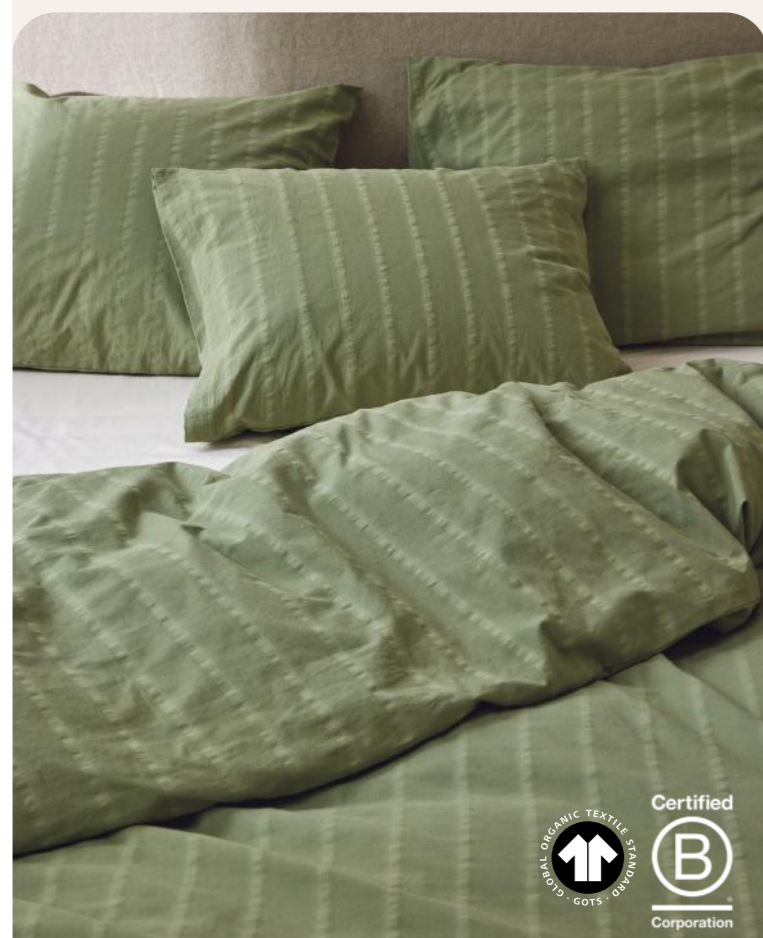
Luchtig en fris

100% biologisch beddengoed

- ▶ Licht en ademend seersucker katoen
- ▶ De natuurlijke structuur maakt strijken overbodig
- ▶ GOTS-gecertificeerd en 100% biologisch katoen

Hou je van een hotelwaardig katoenen dekbedovertrek, mét een casual twist? Dan is deze speelse seersucker overtrekset iets voor jou. Seersucker heeft subtiele, geweven lijnen die de stof luchtig en fris houdt. De kenmerkende kreukstructuur maakt strijken overbodig. YumeKO's 100% biologisch katoen wordt geteeld zonder pesticiden of andere schadelijke chemicaliën. Ontdek de frisse voorjaarskleuren online.

In de kleuren:

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/yumeKO

Max Verstappen in de pitbox van Red Bull, eind maart bij de Grand Prix van Japan. FOTO: GETTY IMAGES

FORMULE 1

Aan de Formule 1 valt anno 2026 voor Verstappen geen eer te behalen

Max Verstappen is er eerlijk over: hij weet niet of hij na dit jaar nog doorgaat in de Formule 1. Zijn desillusie over het racen met de nieuwe, half elektrische auto's is groot. Regelwijzigingen moeten vanaf dit weekend de grootste tekortkomingen gladstrijken.

Vincent Sondermeijer

AMSTERDAM

De Iran-oorlog heeft het schema van de Formule 1 flink overhoop geschopt, maar kwam dat best goed uit. Door het schrappen van de grands prix in Bahrein en Saoedi-Arabië ontstond een gat van vijf weken op de racekalender, waarin de sport zich kon herbezinnen op de nieuwe, sterk bekritiseerde technische regels.

Komend weekend, bij de hervatting van het F1-seizoen in Miami, zijn de regels op belangrijke punten aangepast. In directe zin moet dat ervoor zorgen dat de nieuwe F1-auto's zich weer wat meer als echte racewagens laten besturen. En in indirecte zin kunnen de aanpassingen cruciaal zijn om de grootste ster binnenboord te houden: Max Verstappen.

Er bestaat namelijk een reële kans dat de viervoudig wereldkampioen na 2026 de Formule 1 verlaat, in elk geval tijdelijk. De eerste drie races verliepen teleurstellend voor Verstappen, en uit het racen in F1-auto's van de nieuwe generatie haalt hij geen enkele voldoening.

„Ik moet op persoonlijk vlak een hoop dingen uitzoeken”, zei hij eind maart in Japan tegen de pers, doelend op zijn toekomst in de sport. Verstappen impliceerde dat hij het lastig vindt zich nog te motiveren. „Elke ochtend als ik opsta, overtuig ik mezelf om het weer te proberen.”

Nu heeft Verstappen wel vaker laten merken dat hij het niet altijd leuk vindt om F1-coureur te zijn. Het normaal gesproken 24 races tellende schema vindt hij te lang en intensief, de onopbouwelijke media- en sponsorverplichtingen stomvervelend, en de nadruk die de Amerikaanse F1-eigenaar Liberty Media legt op show en sensatie is ook niet besteed aan de 28-jarige coureur.

Beroemde 24-uursrace

Maar er is ook iets veranderd. Verstappen houdt simpelweg van racen - waarin maakt niet zoveel uit. Hij is tegenwoordig vaak op de Nürburgring te vinden, waar hij in een Mercedes-sportwagen traint voor de beroemde 24-uursrace halverwege mei. Als hij tijd heeft, kruipt hij thuis in zijn simulator om online competitief te racen. Uit zijn

Niet voor niets smaalde Verstappen al dat de huidige Formule 1 veel weg heeft van een potje Mario Kart op de Nintendo

reguliere baan, rijden in een F1-auto, haalt hij niet langer hetzelfde plezier als voorheen.

Niet als de andere auto's wordt Verstappen Red Bull vanaf dit jaar behalve door een brandstofmotor voor bijna 50 procent elektrisch aangedreven. Dat was een eis van de voor de sport onmisbare motorfabrikanten, die hun wagenpark voor de openbare weg immers ook aan het vergroenen zijn.

Helaas laten de nieuwe technische regels, waarin de 50/50-verdeling vastligt, te wensen over. Zowel het vermogen van de auto's om elektriciteit op te wekken als de opslagcapaciteit daarvoor zijn dusdanig beperkt, dat de elektromotor continu stroom tekortkomt. Om toch maar zo veel mogelijk elektriciteit te genereren, moeten coureurs eerder van het gas als ze op een bocht afkomen, en in de bocht zelf soms ook expres langzamer rijden. Per saldo levert dat een snellere rondetijd op, want met de extra stroom kunnen ze harder op rechte stukken. Maar snel recht door rijden kan iedereen - daaraan valt voor Verstappen geen eer te behalen.

Daar komt bij dat gebruik en opwekken van elektriciteit grotendeels automatisch geregeld worden, met beperkte invloed voor de rijders. En tot slot zitten races vol inhaalacties die er spectaculair uitzien maar eigenlijk niets voorstellen: de ene rijder had gewoon een lege accu en de andere een volle. Niet voor niets smaalde Verstappen al dat de huidige Formule 1 veel weg heeft van een potje Mario Kart op de Nintendo.

Sommigen zien in Verstappen een slechte verliezer. George Russell, coureur bij koploper Mercedes, haalde onlangs bij Sky Sports bijvoorbeeld herinneringen op aan 2022. Destijds waren veel rijders ook niet blij met de zware, logge auto's. „Toen klaagde [Max] niet omdat hij won.”

Amper te temmen

Het gaat beroerd bij Red Bull Racing. De RB22 is een matig ontworpen auto, met onstuimig rijgedrag dat zelfs voor Verstappen, met zijn grote aanpassingsvermogen, amper te temmen is. „We hebben nog nooit zoiets slechts gehad”, foeterde hij in China. Een kleine bron van hoop is dat de RB22 in Miami van een groot pakket aangepaste onderdelen is voorzien, die de auto beter bestuurbaar moeten maken.

Dat moet ook wel, want Verstappens beste resultaat dit seizoen is zesde. In het kampioenschap staat hij na drie races negende met twaalf punten. Alleen in zijn debuutjaar 2015 scoorde Verstappen minder.

Het laat onverlet dat naast Verstappen vrijwel alle coureurs zich óók negatief hebben uitgesproken over de nieuwe regels. Verstappen waarschuwde bovendien al jaren dat de nieuwe technische regels wel eens slecht konden uitpakken. En in 2024 en 2025, toen zijn Red Bulls vaak ook niet best waren, sprak hij nooit openlijk over stoppen.

Verstappens vader Jos zei in *De Telegraaf* dat de frustratie bij zijn zoon al duidelijk was tijdens de eerste testritten in januari. „Dan gaat Max de baan op en dan merk je al snel dat hij het rijden met deze auto's helemaal niks vindt”, aldus Jos Verstappen. „Eerlijk gezegd ben ik er wel bang voor dat Max zijn motivatie verliest. Het racen in een Formule 1-auto vond hij vroeger het mooiste wat er was. Maar nu zie ik het vrij somber in. Ik zou willen zeggen dat het niet zo was, maar ik zie dit met het oog op zijn toekomst wel een probleem worden.”

Waar de stemming onder coureurs, in de vakpers en op sociale media rond-

uit negatief is, houdt de Formule 1 vol dat de nieuwe regels een onomstotelijk succes zijn. Uit eigen opinieonderzoek van de sport blijkt dat de tevredenheid van fans dit jaar is toegenomen, meldt de Britse autosportsite The Race, die afgelopen week met F1-directeur Stefano Domenicali sprak. „De Formule 1 heeft geen problemen”, aldus de Italiaan. Geen problemen die hij met de buitenwereld wil delen, althans: „De juiste manier om dit aan te pakken is zoals in een goede familie: je schreeuwt binnenskamers, en niet erbuiten.”

Binnenskamers gingen de Formule 1, autosportbond FIA, de elf teams en de vijf motorfabrikanten de voorbije weken met elkaar om tafel. Ze bespraken de problemen, mogelijke oplossingen en presenteerden vorige week een reeks wijzigingen aan het technisch reglement.

Het belangrijkste gevolg van de aanpassingen zou moeten zijn dat de rijders als vanouds voluit kunnen rijden in hun tot dusver nogal tamme kwalificatierondes. De auto's mogen per ronde minder elektrische energie terugwinnen, en de generator mag onder bepaalde omstandigheden juist sneller stroom opwekken. Daardoor zou er minder noodzaak moeten zijn tot gas loslaten en langzaam door de bochten rijden.

Andere aanpassingen moeten zorgen voor kleinere snelheidsverschillen tussen auto's die hun accu inzetten en auto's die dat niet doen. Nu waren die soms zo groot, dat het gevaarlijk werd - getuige de harde crash van Oliver Bearman in Japan.

Op de bocht af pruttelen

Het is onwaarschijnlijk dat de regelwijzigingen de tekortkomingen van de 2026-auto's volledig verhelpen. In de kern zijn alle problemen namelijk een kwestie van natuurkunde. Een grotere accu, die voor de start volgeladen kan worden, is veel te groot en zwaar. En de hoeveelheid energie die de auto's kunnen opwekken onder het remmen, is nu eenmaal beperkt - de rest zal moeten komen uit onconventionele methodes zoals vroeg van het gas gaan.

Het energietekort zal dus blijven. De Formule 1 is voorlopig niet af van auto's die halverwege een recht stuk hun accu hebben leeggereden en daarna met sterk inzakkende snelheid op de volgende bocht af pruttelen, zelfs terwijl de coureur het gaspedaal vol ingetrapt houdt.

Een échte oplossing kan er pas komen als de Formule 1 de 50/50-verdeling tussen brandstof en elektriciteit loslaat. Wellicht via meer ingrijpende regelwijzigingen voor 2027. En anders pas bij een volgende motorformule, over een jaar of vier à vijf. De Formule 1 en de FIA denken daar nu al over na. Het lijkt erop dat zij zich minder gelegen zullen laten liggen aan de technische eisen van de fabrikanten. „We mogen ons niet laten gijzelen door autoconcerns die wel of niet aan onze sport willen deelnemen”, zei Nikolas Tombazis, die bij de FIA eindverantwoordelijk is voor de regels, deze week tegen journalisten.

In de tussentijd zal Verstappen blijven wikkelen en wegen over zijn toekomst. Hij wil niet weg uit de Formule 1, zei hij een paar weken geleden. Maar de sport maakt het hem niet makkelijk. „Ik weet dat je niet altijd kunt domineren. [...] Ik heb niet alleen maar gewonnen in de Formule 1”, zei Verstappen tegen de BBC. Maar als hij op de zevende of achtste plek moet rondrijden op een manier die tegen al zijn coureursinstincten ingaat, komt er een moment dat hij „er gewoon klaar mee” is. „Dan denk je: is dit het waard? Of ben ik liever thuis bij mijn gezin?”

NECROLOGIE J. CRAIG VENTER (1946-2026) BIOLOOG

Hij bracht als eerste het menselijk dna in kaart - zijn eigen dna

Niks letter voor letter, maar met hele stukken tegelijk. Met die revolutionaire methode ontcijferde Craig Venter het dna.

Sander Voormolen

AMSTERDAM

De Nobelprijs zal hij nooit meer krijgen, want die wordt immers niet postuum uitgereikt. Maar de Amerikaanse bioloog en genenjager J. Craig Venter zou hem wel verdiend hebben. Hij stond aan de wieg van een van de grootste wetenschappelijke ontdekkingen in de biologie en geneeskunde: de ontrafeling van de complete volgorde van het dna van de mens. Die gedetailleerde kennis van de genetica bracht een revolutie teweeg in het zelfbeeld van de mens en in het onderzoek naar het ontstaan en de behandeling van ziektes.

Craig Venter overleed woensdag op 79-jarige leeftijd in een ziekenhuis in San Diego aan onverwachte bijwerkingen die optraden bij de behandeling van kanker, die kort daarvoor bij hem geconstateerd was.

Van jongs af aan was Venter avontuurlijk en competitief ingesteld (zelf zag hij later in zijn eigen dna aanwijzingen voor een genetische aanleg voor ADHD). Als jonge tiener bouwde hij zijn eigen speedboot en ontwikkelde hij zich tot wedstrijdschwemmer met olympische ambities, en kreeg hij tussen de Californische golven de smaak van het surfen te pakken. Als rekrut van de marine diende hij in Vietnam als hospik, wat zijn interesse voor biowetenschappen wekte. Gefrustreerd en depressief door de verschrikkingen van de oorlog zwom Venter een flink eind de zee in met de bedoeling nooit meer terug te keren. Maar hij bedacht zich en kon dankzij zijn goede zwemvaardigheid veilig de kust bereiken.

Afgestudeerd in de fysiologie en farmacologie begon hij zich te richten op dna-onderzoek. Bij de National Institutes of Health was hij betrokken bij de ontdekking van innovatieve methoden om snel nieuwe genen in het dna te kunnen ontdekken. Langzaam begon de zogeheten 'code van het leven', die besloten ligt in de eindeloze reeks van letters van het dna, zich te ontsluiten, en Venter zat op de eerste rij. In 1995 publiceerde hij als eerste ter wereld de volledige dna-volgorde van een bacterie, *Haemophilus influenzae*, waarbij hij precies kon duiden welke genen dit organisme nodig had om te leven.

Willekeurige stukjes

Venter experimenteerde met een nieuwe techniek om het dna te analyseren: het dna in stukjes knippen en dan *en masse* de basenvolgorde van die vrij willekeurige stukjes bepalen. Dat leverde een brij aan sequenties op die Venter vervolgens door een geavanceerd computerprogramma aan elkaar liet puzzelen. *Whole genome shotgun sequencing* noemde hij zijn techniek.

De ambities van Venter waren groot, hij dacht dat hij hier ook wel het menselijk genoom aan elkaar zou kunnen puzzelen. Hij wilde hiermee bijdragen aan het Humane Genoomproject dat al enige jaren liep. Maar zijn methode werd afgewezen als te on-

Craig Venter in de gekoelde ruimte met zijn eigen supercomputer, in 2000. FOTO GETTY IMAGES

nauwkeurig en te risicovol. De onderzoekers van het Humane Genoomproject hielden zich liever bij de beproefde methode: het stukje voor stukje nauwkeurig uitspellen van de dna-volgorde, een monnikenwerk dat erg veel tijd en mankracht kostte.

Venter koos dus zijn eigen pad. Hij richtte het bedrijf Celera Genomics op en ging in volle vaart aan de slag om zijn eigen kaart van het menselijk genoom te maken. Parallel bewees hij met het complete genoom van het fruitvliegje dat zijn aanpak werkte. Om zijn investeringen te kunnen terugverdienen maakte hij zijn genetische kaart niet openbaar, maar verkocht die informatie aan bedrijven. Dat leidde tot vervel.

Wetenschappers van het humane genoomproject keken aanvankelijk met afschuif en later met groeiende jaloezie naar deze nieuwe kaper op de kust. Venter dreigde in zijn eentje het hele publieke project te gaan inhalen, en voorspelde dat hij al in 2001 het hele genoom klaar zou hebben, ruim vier

Na de ontcijfering van het humane genoom zocht Venter naar nieuwe uitdagingen

jaar voor de geplande einddatum van het publieke project. Het werd een wetenschappelijke race om als eerste het menselijk genoom op te helderen.

Een eerste ruwe versie

De partijen besloten de strijd bij te begraven. Het eindigde in juni 2000 in een ceremoniële finish in het Witte Huis met de Amerikaanse president Bill Clinton. Craig Venter van Celera en Francis Collins van het publieke project mochten samen aan de wereld bekendmaken dat ze een eerste ruwe versie van het menselijk genoom in handen hadden, en met gelijktijdige wetenschappelijk publicaties in *Nature* en *Science*.

Typisch voor Venter was dat het dna dat Celera had geanalyseerd in het genoomproject niets minder was dan het dna van Craig Venter zelf. Daarmee is hij de eerste mens van wie het dna compleet in kaart is gebracht. Het publieke project gebruikte 'netjes' een mix van tien mannelijke en tien vrouwelijke vrijwilligers voor de analyse.

Venter zocht na de ontcijfering van het humane genoom nog steeds naar nieuwe uitdagingen. Met zijn zeilschip The Scorerer II trok hij erop uit om in scheppen zeewater van overal ter wereld door middel van genetische analyse te ontdekken welke biodiversiteit aan micro-organismen er in het water leefde. De genetische puzzel was andermaal ingewikkelder geworden met de analyse van stukje dna van duizenden organismen tegelijk. Metagenomics noemde Venter het nieuwe vakgebied dat hij hiermee ontsloten had. Tegenwoordig wordt dit e-dna genoemd.

„Mijn genetische autobiografie zit in de honderdtriljoen cellen van mijn lichaam”, schreef Venter in 2007 in zijn autobiografie *A Life Decoded*. Als rechtgeaard bioloog liet hij daar meteen op volgen: „met uitzondering van mijn spermacellen en rode bloedcellen”, want die bevatten respectievelijk de helft van het genoom en helemaal geen dna omdat de celkern eruit verdwenen is.

COLUMN

ROSANNE HERTZBERGER

Neem in India vooral ijsblokjes in je mojito

Het is lastig om voorpret te hebben voor een reis naar India. 'Jij liever dan ik' zeiden de mensen die ik enthousiast vertelde over mijn plannen. "Weet je wel niet hoe heet het is? Hoe druk? Hoe vies?" In plaats van een lange lijst aan niet te missen Indiase delicatessen deelden bezorgde vrienden een lijst van te vermijden voedsel. Geen straatnacks, geen sla, geen rauwe chutneys en tenzij je levensmoe bent geen ijsblokjes.

De EU mag dan uit alle macht proberen de banden aan te halen met de Indiase economie van bijna 1,5 miljard mensen, ze onderschatten het reisadvies dat men elkaar geeft: diep rood. Ik denk dat Iran voor de oorlog een populairder bestemming was. De Sjiiitische heilstaaf is in ieder geval een stuk schoner.

Ik was diep onder de indruk van de vooruitgang die had plaatsgevonden in de zestien jaar dat ik India voor het laatst bezocht. Ineens waren er stoelriemen, zelfs op de achterbank. En waar waren de straatmakaken gebleven? Waar waren die mannen die midden op straat hurkten om hun behoefte te doen? Waar waren de gezinnen gebleven die in de tussenberm bivakkeerden? Waar waren de open vuilnisbelten? Waar waren de krotten?

Het is altijd gevaarlijk optimistisch te zijn. Er heerst een Calvinistische morele plicht om medelijden te hebben met armere mensen in armere landen. Ik probeerde ooit een stuk te publiceren over het uitblijven van massale Covid-sterfte in Afrika en de mogelijke oorzaken daarvan in hun immuunsystemen, maar het werd door de redactie gecancelled omdat ze wel degelijk schrijnende berichten hadden gevonden. Als u zich afvraagt waarom er soms weinig goed nieuws verschijnt is dit het antwoord. Slecht nieuws brengen is veiliger.

Ok in India was de vooruitgang deels cosmetisch. Ze hebben de ellende buiten het zicht geveegd. Maar onder die oppervlakte gaat een duizelingwekkend vooruitgang schuil. Veel minder Indiërs leven in absolute armoede. Veel meer Indiërs wonen in huizen, met elektra, met toegang tot een toilet, met water en internet, ook in de dorpen.

En de onheilstijdingen over de voedselveiligheid zijn deels achterhaald. Er was behoorlijk wat overredingskracht nodig om ons de welkomstdrankjes met ijsblokjes te laten drinken. We probeerden beleefd te weigeren. Daarna vroegen we als een soort achterdochtige ondankbare snobs bij de vriendelijk

knikkende Indiase uitbater door naar de herkomst van de blokjes. Driftig gogend op 'reverse osmose' dronken we uiteindelijk de drankjes. De dag eraan weer. En daarna weer.

Aangezien ik mijn bezorgde vrienden hun 'ik zei het toch' niet gun, houd ik hier een slag om de arm. Ik weet heus dat ik weken nadien nog doodziek kan worden. Bezorgdheid is een morele plicht. Maar ik zou toch hier voorzichtig willen delen dat de voedselveiligheid een grote sprong voorwaarts heeft gemaakt.

Ik heb een andere zorg: wat al dat schone water met de Indiase immuunsysteem gaat doen. Want ook in India vielen minder doden door Covid.

Wat doet het met een land waarin de lichamen van honderden miljoenen inwoners verwesteren? In Europa bracht hygiëne een niet te evenaren verbetering in de volksgezondheid. Maar kinderen werden ernstiger ziek door polio, want de gratis en algehele polio-immunisatie die baby's kregen verdween met het schonere water. Pas met vaccinatie werden de grootschalige polio-uitbraken onder controle gebracht.

Waar waren die mannen die midden op straat hurkten om hun behoefte te doen?

India kan zich verheugen op een veel betere volksgezondheid, minder darminfecties, minder kindersterfte, minder ernstige ziekte. Maar wel met de nadelen en de spasmen van naieververwesterde immuunsystemen: hooikoorts, eczeem, voedselallergieën, pijnlijke darmen, multiple sclerose en ernstiger.

Met de welvaart dreigt er ook een nieuwe golf van welvaartsziekten over het land uit te rollen. En wij westerlingen hebben buiten vaccinatie vrij weinig in de aanbieding. We kunnen alleen behandelen, maar hebben in een halve eeuw niet geleerd hoe we dit kunnen voorkomen.

En terwijl ik daar zat op het terras als rijke achterdochtige vrouw, bevreesd voor dat zalige ijskoude drankje in mijn hand, had ik ineens de indruk dat wij het zijn, de westerse wereld die stil staat en straks hard voorbij wordt gestreefd.

Ik wil eindelijk adviseren enige vooroordelen opzij te zetten en iets te leren van dit land. Ik raad de paper dosa's aan, de sambar met idli voor het ontbijt, de masala chai en de mojito's. Mét ijs.

Rosanne Hertzberger is microbioloog en was Tweede Kamerlid voor NSC.

Commentaar

MACHTSVACUÛM

Aftocht Russen brengt Mali vooral nog meer onzekerheid

Toen eind 2012 jihadistische groepen de buitenwijken van Bamako hadden bereikt, belde interim-president Dioncounda Traoré met Parijs. Er was snel militaire hulp nodig om te voorkomen dat het democratisch verkozen bestuur van Mali zou vallen en aan Al-Qaida gelieerde rebellen in de Sahel vrij spel kregen om een kalifaat te beginnen. De pas net begonnen Franse president François Hollande deed wat al zijn voorgangers bij noodkreten uit francofoon Afrika eerder al deden: troepen sturen. De voortvarendheid van Hollande werd destijds niet alleen in Europa maar ook in West-Afrika geprezen. Dat was terecht. Mali was een belangrijke bondgenoot in de achtertuin van Europa en was na jaren van internationale steun juist op weg een vrijer en hopelijk iets welvarender land te worden.

Maar de Franse interventie en later ook de VN-missie MINUSMA, waaraan Nederland een forse bijdrage leverde, hebben voor de veiligheid helaas maar een beperkt en vooral erg tijdelijk effect gehad. Het noorden van Mali bleef in de greep van aanvallen van islamistische groepen. Dat de militaire junta, die in 2021 een eind maakte aan de democratie, de Fransen de deur wees en voor veiligheid voortaan vertrouwde op Russische huurlingen, heeft de veiligheidssituatie er voor de Malinezen niet beter op gemaakt. Dat bleek eens te meer toen afgelopen weekend een monsterverbond van jihadisten en Toearegseparatisten met een gecoordeerde actie gevoelige klappen aan de junta toebracht.

Ogenscheinlijk zonder al te veel moeite slaagden rebellen erin de strategische stad Kidal in te nemen. Op beelden op sociale media is te zien hoe militairen van het Russische Africa Corps - de opvolger van huurlingenleger Wagner - de stad uitgeëvacueerd worden. Dichterbij Bamako wisten de rebellen met een zelfmoordaanslag de machtige minister van Defensie Sadio

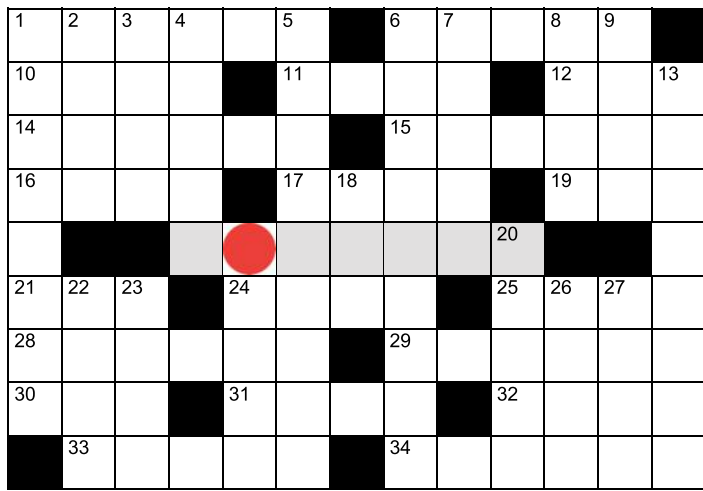
Camara om het leven te brengen. Camara, deels geschoold in Moskou, werd gezien als de architect van de innige Russisch-Malinese samenwerking. De inlichtingchef van de junta raakte zwaargewond.

In een regio waar Russen steeds meer invloed hebben gekregen, zijn ze nu vooral in hun hemd gezet

De positie van de junta is sterk verzwakt en het is maar de vraag of junteleider Assimi Goïta de macht in Bamako kan behouden. Volgens de Russen is het aan hen te danken dat de hoofdstad afgelopen weekend niet gevallen is. Maar in een regio waarin ze steeds meer invloed hebben gekregen zijn ze nu vooral in hun hemd gezet. Volgens hardnekkige geruchten zou het Africa Corps het zelfs op een akkoordje hebben gegooid met de rebellen teneinde in Kidal het vege lijf te redden. Of de junta nog kan vertrouwen op de bescherming van de 2.500 in Mali gestationeerde Russen is onzeker. Dat moet te denken geven in Mali's buurlanden Burkina Faso en Niger, waar populistische leiders op golven van anti-Frans sentiment evengoed de banden met de Russen hebben aangehaald.

Het ontstane machtsvacuüm is vooral een drama voor de inwoners van Mali zelf. Want wat de gelegheidsalliantie tussen de jihadisten van de JNIM en de Toearegseparatisten van de FLA hen anders kan brengen dan nog meer onveiligheid en instabiliteit is onduidelijk. De belangen van deze twee groepen zijn bepaald niet dezelfde. Gezien alle postkoloniale gevoeligheden is het diplomatiek begrijpelijk dat in Europa niet triomfantelijk wordt gereageerd op de Russische aftocht. Maar helemaal niet reageren kan ook niet.

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. 'Enorm aantal ___ uit Vikingtijd gevonden in Noorwegen' 6. '___ Amsterdam genomineerd voor Werelderfgoedlijst' 10. Koersverschil 11. Samuel ___, voormalige spits van Kameroen 12. ___ of July 14. Past voor cake of stellen 15. 'Metrostation ___ afgesloten vanwege tienduizend bijen onder zadel' 16. Prima 17. Vreemd Limburgs gat 19. Rijk ___ doden 21. Mondstuk 24. Baas die de toonhoogte kan veranderen 25. ___ DeLange 28. Perfect 29. Van kracht worden 30. Voor de ___ 31. Family ___, spelshow met Steve Harvey 32. Living on the ___ 33. Heeft een huis 34. Vredig

Verticaal: 1. 'Hoofdrol voor ___ in Atlético tegen Arsenal' 2. Lelijk klinkende citrusvrucht 3. Bevestig een ontkenning 4. Ultiem mieters 5. Met de grond gelijk maken 6. Snel ontwikkelende dingen 7. Leeuwin Jill 8. '14-jarig slachtoffer in moordzaak zanger ___ dreigde misbruik te openbaren' 9. Raison d'___ 13. Krakend orgaan 18. Lelijk ding 20. Heeft een beruchte noordwand 22. Gelijk 23. Limaland 24. Kan bruin of latte zijn 26. Past na bal of rol 27. Oud verhaal

Oplossing puzzel 30 april. Horizontaal: 1. IJSBLOK 5. VESTE 9. IE 10. EASE 12. EUS 13. ESTEBAN 16. DOSIS 17. NENA 18. ANA 22. RSI 23. RITZ 25. APNEU 26. ADEMEND 29. VAE 30. DEMO 31. IL 32. ONANA 33. LARFJE **Verticaal:** 1. IJLE 2. BIT 3. LEENT 4. KEANU 5. VEDETTE 6. SESAM 7. TUINMAN 8. ESSAY 11. ANAGRAM 14. SAUSPAN 15. BERMUDA 19. BRAVO 20. LINEA 21. IZMIR 24. IDOL 27. ELF 28. DOE **In het midden:** BULTRUG TIMMY

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

Tom Waits bestaat nog

It is so prettig om te merken dat Tom Waits nog steeds bestaat en ook als filmacteur niet vergeten wordt. Zesenzeventig jaar is hij nu, de ideale leeftijd voor de vader die hij moet spelen in de meest recente film van zijn vriend Jim Jarmusch: *Father Mother Sister Brother* (2025). Een gaaf, melancholisch drieluik over moeilijke familierelaties.

Waits, die alleen in het eerste deel speelt, lijkt in deze rol dicht bij zichzelf te zijn gebleven. De vader is een eenzellige man die zijn twee kinderen niet veel wijzer wil maken over zichzelf dan strikt nodig is. Hij blijft op afstand, vriendelijk, maar tegelijk afwerend.

Zo heeft Waits zich ook altijd tegenover de buitenwereld opgesteld. Publiciteit was voor hem een noodzakelijk kwaad. Interviewers ontving hij alleen ver van het huis, afgezonderd op het platteland, waar hij met vrouw en drie kinderen woonde. Over zijn privéleven praatte hij nooit in het openbaar. Zijn biograaf Barney Hoskyns (*Lowside of the Road - A Life of Tom Waits*) wilde hij niet te woord staan, vrienden kregen een spreekverbod.

Zo bleef er altijd een wolk van geheimzinnigheid hangen boven een van de befaafde Amerikaanse singer-songwriters van de vorige eeuw. Hij had nooit een grote, wereldveroverende hit, maar schreef en zong met zijn gebarsten stem toch een aantal onvergetelijke songs: *I Hope That I Don't Fall In Love With You*, *Martha*, *Jersey Girl*, *Time*, *Blue Valentine*, *The Heart of Saturday Night*, *Shiver Me Timbers*, et cetera. Zijn collega's luisterden met groot respect naar zijn werk. „Een van mijn geheime helden”, zei Bob Dylan eens. Bruce Springsteen coverde enthousiast Waits' extatische liefdeslied *Jersey Girl*, nog altijd zeer goed nazingbaar vanuit een volle badkuip.

Het eerst deel van zijn muzikale carrière, vanaf zijn debuut met *Closing Time* in 1973, is mij het dierbaarst. Het is de periode van de gevoelige ballads. Na 1980 gaat hij experimenteren met nieuwe, minder melodieuze genres en verflauwt mijn belangstelling. Kathleen Brennan, sinds 1980 zijn vrouw, had hem hiertoe aangespoord. De wilde jaren met veel drank en kortdurende liefdesaffaires (Bette Midler, Rickie Lee Jones) werden definitief afgesloten.

Alweer sinds 2011 zwijgt hij als zanger; geen albums meer, geen concerten, alleen incidentele optredens.

Zijn invloed reikte zelfs tot de wereldliteratuur. In 2017 kreeg de Japans-Engelse schrijver Kazuo Ishiguro de Nobelprijs voor literatuur. In zijn dankwoord betrok hij ook Tom Waits en diens droevige song *Ruby's Arms* uit 1980 over een soldaat die 's morgens stiekem definitief afscheid neemt van een geliefde door weg te sluiten.

Publiciteit was voor hem een noodzakelijk kwaad

Ishiguro vertelde dat hij deze song hoorde toen hij zijn befaamde roman *Remains of the Day* (1989), over de onuitgesproken liefde van een butler voor een huishoudster, bijna voltooid had. Ishiguro had de butler onaangedaan willen laten, maar toen hij Waits hoorde zingen: „Although my heart is breaking/ I will steal away outthrough your blinds”, besloot hij de vormelijke butler ook zo'n droevige emotie te laten ondergaan.

Voor wie het nummer niet kent, luister even naar deze smartlap-met-allure en schakel dan door naar de uitgelatenheid van *Jersey Girl*. Het is Tom Waits tweemaal op z'n best.

SPIN

Bijna vier jaar wonen we in de VS, onze dochter is nu vier en spreekt voornamelijk Engels. Haar Nederlands komt vooral uit audioboeken van Dikkie Dik en *Pluk van de Petteflet* – en dat hoor je precies op de momenten dat je het niet verwacht.

Zoals deze zaterdagmorgen vroeg, wanneer er een spin in haar kamer blijkt te zitten. „There is a spider in my room!” Papa moet de spin maar vangen, mama is in deze situatie waardeloos. Gedecideerd doet onze dochter de deur achter hem dicht, 'klik', en zegt licht cynisch: „Tot ziens!”

Rianne Grinwis

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

FOKKE & SUKKE
WANDELEN OP DE VELUWE

HÉ! IK RUIK GEROOSTERDE WOLF

RGVT

nrc > puzzels

CruX: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

SUDOKU

		6			1			
					3		2	
4		7		9				
6			1		7			
5		8				6	7	
								2
				6		8		9
							5	
		5	4					

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

9	1	5	6	8	3	7	2	4
2	3	6	9	4	7	5	8	1
8	7	4	2	5	1	6	3	9
7	5	8	1	3	2	9	4	6
6	2	9	4	7	8	1	5	3
1	4	3	5	9	6	2	7	8
4	6	1	8	2	5	3	9	7
3	9	2	7	6	4	8	1	5
5	8	7	3	1	9	4	6	2

Achterpagina.

Anton Mussert was toch geen sul

INTERVIEW MET BIOGRAAF AUKE KOK, DIE EEN NIEUW LICHT WERPT OP DE NSB-LEIDER
PAGINA C4-5

Cultuur

BOEKEN

IN HET NIEUWS

ZAP

Privé-hoofdredacteur Evert Santegoeds in Shownieuws. BEELD SBS6

Voorliefde voor een heel wreed soort humor

En nou is Marco Borsato ook nog van zijn fiets gevallen. Dat zul je altijd zien: het lot heeft een voorliefde voor een heel wreed soort humor. De man was immers amper opgestaan sinds hij - zoals hij het eerder verwoordde in *Sergio in Italië: Marco 2026* - „van het schild was gesodelazerd, met pek en veren” (een intrigerend beeld dat mij al een paar dagen niet loslaat).

Privé-hoofdredacteur Evert Santegoeds oogde woensdagavond in *Shownieuws* behoorlijk aangedaan door deze nieuwe ontwikkeling in het Borsato-drama. Hij had zijn armen over elkaar geslagen en verzuchtte: „Krabbelt-ie net overeind, valt-ie van z'n fiets en ligt een week in het ziekenhuis.” Borsato was over twee lege flessen heen gereden, wist Santegoeds van betrouwbare bronnen. Als auteur van het boek *De zaak Borsato: hoe kon het zover komen met Nederlands grootste ster?* houdt hij vanzelfsprekend elke update bij.

Tv-kijkers die leven op drama komen nooit iets tekort. De dramamarkt is zelfs een beetje oververzadigd. Er sodelazert altijd wel ergens een BN'er van een schild of fiets, en anders zijn er nog genoeg onbekende Nederlanders wier lief en leed wordt omgevormd tot verhaal. Vorige week werd een deelnemer aan *Married at First Sight* afgevoerd bij het altaar. Hij droeg zijn mooiste pak, speciaal voor de gelegenheid aangeschaft. Zij keek hem aan en zei: „Ik kan het niet.”

Vanuit de goedheid van hun hart wilden de makers van het programma de pechvogel nu toch nog proberen aan iemand te koppelen; woensdag was te zien hoe hij, ter compensatie van de verhinderde bruiloft, op date mocht met een andere vrouw. Een alternatieve optie was wellicht geweest om deze tragedie helemaal niet uit te zenden en de man volgend seizoen een nieuw huwelijk te gunnen, maar dan hadden *Shownieuws* en *RTL Boulevard* geen items kunnen maken over deze „niet eerder vertoonde” wending. Het verhaal was te goed.

In *De Bondgenoten*, dat zichzelf aanprijst als „de soap met echte mensen”, kregen twee zussen die dag een zwarte envelop binnen met de post. Samen met de andere deelnemers aan de reality-spelshow woonden ze al een hele tijd in een afgelegen villa, zonder contact met „de buitenwereld”. In teasers die werden rondgepompt voor de aflevering werd uitgezonden waren de twee jonge vrouwen hartverscheurend aan het huilen, zonder dat nog duidelijk werd waarom. Op de site van RTL kreeg het filmpje deze titel: „Nyssa en Joshlyn in tranen door zwarte brief in De Bondgenoten: 'Nee!'” Woensdagavond bleek dat de brief was geschreven door de familie van Nyssa en Joshlyn; er stond in dat oma Betsy was overleden. Er volgden minuten aan close-ups van betraande gezichten en schokkende schouders. De camera's bleven maar draaien.

Soaps met niet-echte mensen doen het intussen minder goed. De kijkcijfers van *De Bondgenoten* vielen deze week voor het eerst beter uit dan die van *Goede Tijden, Slechte Tijden*. Kijkcijfer-watcher Tina Nijkamp deelde *De Bondgenoten* alvast „de kijkcijferteaart” toe op haar analysekanaal. Maar na zoveel echt drama zou je verwachten dat de makers al een beetje misselijk zijn - net als de kijker. Het mag wel weer wat nepper.

Amber Wizinzer

THÉRÈSE SCHWARTZE PRIJS

Siegfried Woldhek bekroond voor zijn persoonlijke portretkunst

Voor *NRC*-lezers is hij een vertrouwd gezicht: de tekenaar die soms zelfs al met een paar lijnen de essentie van een politicus kan vangen. Met de Thérèse Schwartze Prijs krijgt Siegfried Woldhek nu erkenning voor zijn persoonlijke oeuvre.

Marisa Gubbels

AMSTERDAM

NRC-tekenaar Siegfried Woldhek heeft de Thérèse Schwartze Prijs gewonnen, een onderscheiding binnen de portretkunst. Dat is donderdag bekendgemaakt door de Thérèse van Duyl-Schwartze Stichting. De prijs wordt op 7 juni aan hem uitgereikt en is vooral gebaseerd op de tekeningen die hij op persoonlijke titel maakte. De jury prijst met name Woldheks „scherpzinnige benadering” van mensen. „Fantastisch dat ook mijn persoonlijke werk gewaardeerd wordt”, zegt Woldhek daarover. „Lezers kennen vooral mijn werk voor de krant, maar mijn persoonlijke tekeningen zijn minder bekend.”

Hoewel zijn tekeningen al meer dan veertig jaar in *NRC* en *Vrij Nederland* verschijnen, ziet Siegfried Woldhek (1951) zichzelf eerder als kunstenaar dan als journalist. Een simpel portret vindt hij maar niks: „Je hebt de foto toch al?” In plaats daarvan zoekt hij naar subtiele kenmerken - een specifieke blik of

een kleine gezichtsbeweging - die meer vertellen over iemands karakter. Sommige portretten vertellen een heel verhaal over iemands leven.

Zie de ingevallen gezichten en wallen onder de ogen van zijn grootouders, bijvoorbeeld, op de tekening *Till Death Do Us Part, Mislukte Onderduik*, die hij in 2021 maakte, op basis van een zwart-witfoto. Hun kleding vervaagt in een blauwige grond die naar hun lot verwijst: in november 1942, tijdens de Tweede Wereldoorlog, werd het Joodse echtpaar doodgeschoten. Ze waren onderweg naar hun onderduikadres in Groningen. Een maand later vond een boer hun lichamen, begraven in een akker. „Daarom zie je ze zowel staan als liggen”, zegt Woldhek.

Illustere kunstenaars

In zijn vrije werk verkent Woldhek thema's als ouder worden, verval en migratie. Zo maakte hij een serie van drie naakte mensen die rennend voor de dood lijken te vluchten en een portret van een groep mannelijke vluchtelingen die „in

hun eigen land geen toekomst hebben”. Ook tekende hij het gezicht van een man met dementie: het grootste deel van de tekening is wazig, maar zijn ogen zijn nog scherp. Woldhek, die van origine bioloog is, tekent ook graag vogels: „Ik laat me meeslepen door wat me roert.”

Met deze prijs voegt Woldhek zich in een rij van gerenommeerde kunstenaars. De prijs wordt sinds 1920 toegekend aan kunstenaars

SIEGFRIED WOLDHEK

Till Death Do Us Part, Mislukte Onderduik, (2021). SIEGFRIED WOLDHEK

die zich onderscheiden binnen de portretkunst. In eerdere edities ging de onderscheiding naar onder anderen Iva van Zyl (2022), bekend van haar intieme schilderijen, beeldend kunstenaars Emo Verkerk (2000) en Iris van Dongen (2017) en beeldhouwer Eric Claus (1985).

Ook Marlene Dumas, inmiddels een van de invloedrijkste hedendaagse kunstenaars, ontving de Thérèse Schwartze Prijs: al in 1986.

Dumas is de eerste nog levende vrouwelijke kunstenaar met werk in de permanente collectie van het Louvre in Parijs.

Op 1 juni opent een tentoonstelling in Den Haag met werk van zowel Woldhek als naamgever van de prijs Thérèse Schwartze, die begin twintigste eeuw uitgroeide tot een van de meest succesvolle portretschilders van Nederland. Woldhek toont er een

breed scala aan portrettekeningen, waarin veel van eerdergenoemde thema's als migratie en verval centraal staan.

Tentoonstelling met werken van Siegfried Woldhek en Thérèse Schwartze - Schilderkundig Genootschap Pulchri Studio, dinsdag 2 juni t/m zondag 7 juni 2026, Pulchri Studio, Den Haag. Info: pulchri.nl

Siegfried Woldhek.

met een krantenwijk, maar belandt al snel in de criminaliteit. Hierdoorheen zijn passages uit de Oudgriekse tragedie *Medea* van Euripides gevlochten - het klassieke verhaal over een moeder die overeind probeert te blijven als haar man haar verlaat en zij achterblijft met het nageslacht.

In regie van Angelo Ormskerk heeft het eindresultaat een overduidelijke boodschap. Het is een zware en duistere performance, kracht bijgezet door stemmige liwemuziek van toetsenist Jeremiah Owusu-Ansah. Op zijn galmende soundtrack vallen we Maria's leven binnen: de zoon hoort zijn ouders ruziën door de slaapkamer. Vervolgens schrijft zij instantie na instantie aan, maakt bezwaar en vecht - tot ze eraan overdoort gaat en haar zoon uit het oog verliest.

De uitzichtloosheid van de situatie spreekt ook uit het decor: als getuigen van een ramp zitten de acteurs roerloos tegen kil-betonnen blokken, op grijze stoelen. Het leed wordt vet onderstreept in de tekst, door de muziek en de vormgeving. De boodschap van onrecht komt binnen, maar theateraal voelt het eendimensionaal. De meerwaarde van Euripides' teksten blijkt ook niet altijd: momenten waarop dialogen uit deze klassieker worden opgedist, voelen vaak gekunsteld.

Hoogtepunt is Urmie Plein als Maria, die haar vechtlust én wanhoop van de bühne laat kletteren. Zij is weergaloos als iemand die niet opgeeft en worstelt. Iedereen zegt: meebuigen, laat het gaan, maar zij blijft overeind en 'wint' uiteindelijk, terwijl ze alles al verloren heeft.

De uitzichtloosheid van de situatie spreekt ook uit het decor: als getuigen van een ramp zitten de acteurs roerloos tegen kil-betonnen blokken, op grijze stoelen. Het leed wordt vet onderstreept in de tekst, door de muziek en de vormgeving. De boodschap van onrecht komt binnen, maar theateraal voelt het eendimensionaal. De meerwaarde van Euripides' teksten blijkt ook niet altijd: momenten waarop dialogen uit deze klassieker worden opgedist, voelen vaak gekunsteld.

Hoogtepunt is Urmie Plein als Maria, die haar vechtlust én wanhoop van de bühne laat kletteren. Zij is weergaloos als iemand die niet opgeeft en worstelt. Iedereen zegt: meebuigen, laat het gaan, maar zij blijft overeind en 'wint' uiteindelijk, terwijl ze alles al verloren heeft.

En toen moesten de meest besproken conflicten nog komen: Rusland kondigde aan dat het deze editie weer zou meedoen. Daarop volgde een storm van protest, ook vanuit de EU, dat een subsidie van 2 miljoen voor de Biënnale zegt in te houden als de deelname doorgaat. Nadat een brede groep van

kunstenaars en curatoren zich ook nog eens tegen de deelname van Israël had gekeerd, sprak vorige week de jury van de Biënnale, die de Gouden en Zilveren Leeuw uitreikt, zich uit: het zal geen prijs geven aan landen waarvan de regeringen door het Internationaal Gerechtshof in Den Haag „van misdaden tegen de menselijkheid worden beschuldigd”.

Hoe verschillend ook, er is wel een overeenkomst tussen al deze conflicten. In het geval van Zuid-Afrika en de VS is dit heel direct: een machthebber met een rechte voorkeur keert zich tegen de gewoontes van een kunstwereld met een progressief-liberale inslag. Maar ook de ophef rond de deelname van Rusland en Israël is uiteindelijk een gevolg van de grote politieke polarisatie van deze tijd.

Dwars door de Biënnale trekken zich de kampen: de nieuwe voorzitter Pietrangelo Buttafuoco, een journalist met uitgesproken rechts-radicaler denkbeelden, verdedigt de deelname van Rusland en Israël met een beroep op de 'dialoog'. Hij vindt hier veel deelnemende kunstenaars en ook curatoren van de hoofdexpositie tegenover zich. Het 'dialoog'-argument wordt bij hen juist als een uiting van het weinig ontwikkelde morele kompas van rechte bewegingen gezien.

Het zorgt ervoor dat deze Biënnale nóg meer dan normaal aanvoelt als een explosief vat vol politieke lading. Maar is dat erg? De Zuid-Afrikaanse kunstenaar Gabrielle Goliath wilde ondanks alles toch zó graag meedoen dat ze een plek op een andere expositielocatie in de stad heeft gevonden - en de Nederlandse inzending Dries Verhoeven verwerkt zijn zorgen nu in zijn artistieke bijdrage.

De Biënnale zoekt iedere keer weer naar zijn relevantie - en met de eigen morele discussies is het in ieder geval nu al een reflectie van de verhitte tijd. Vanaf volgende week is te zien wat de kunstwerken te zeggen hebben.

Merlijn Schoonenboom is redacteur beeldende kunst.

De echte toeslagenaffaire heeft voorstelling

Recensie Theater

Medea voor een toeslagenherdenking. Door: Toneelschuur Producties en ITA. Gezien: 23/4, Schuur, Haarlem. Te zien t/m 31 mei. Info: toneelschuurproducties.nl ●●○○○

Elisabeth Oosterling

HAARLEM

Als de envelop op de mat valt en je leest de brief - duizenden en duizenden euro's terugbetalen aan de Belastingdienst - dan denk je toch: dit is een foutje, dit ga ik rechtzetten? Dan denk je: ik bel de Belastingtelefoon, ik vertel dat dit niet klopt, dat ik nooit heb gefraudeerd en dan zal blijken dat het een foutje is. Het recht zal ze-

Scène uit *Medea voor een toeslagenherdenking*. FOTO SANNE PEPPER

genvieren, de waarheid komt boven tafel. Maar bij vele duizenden Nederlanders (opvallend vaak mensen met een migratieachtergrond) gebeurde dat niet: zij lazen

die brief, schrokken zich wezenloos, kwamen in verzet maar kregen geen gelijk. Het zijn de schrijvende verhalen die vanaf 2017 het nieuws haalden, maar daarvoor -

'Medea' eigenlijk niet nodig

in stilte - mensen tot wanhoop hadden gedreven, gezinnen verscheurd, levens verwoest.

Zo'n verhaal staat centraal in de theatervoorstelling *Medea voor een toeslagenherdenking*. Hier leidt een onrechtzame toeslagenfraude ertoe dat Maria (Urmie Plein) wordt verlaten door haar partner (Dennis Rudge). Om de boel te redden, zegt hij, maar hij gelooft haar ook niet helemaal. Zij is een deed de financiën en waar rook is, is vuur. Als alle lichten op rood springen, moet je toch iets verkeerd gedaan hebben.

Ruzie door de slaapkamer Maria's zoon vertelt dit verhaal grotendeels, met een mooie mix van nonchalance en afmatting gespeeld door Joe Sinduhije. Als minderjarige wil hij zijn moeder redden van de schulden. Hij begint

met een krantenwijk, maar belandt al snel in de criminaliteit. Hierdoorheen zijn passages uit de Oudgriekse tragedie *Medea* van Euripides gevlochten - het klassieke verhaal over een moeder die overeind probeert te blijven als haar man haar verlaat en zij achterblijft met het nageslacht.

In regie van Angelo Ormskerk heeft het eindresultaat een overduidelijke boodschap. Het is een zware en duistere performance, kracht bijgezet door stemmige liwemuziek van toetsenist Jeremiah Owusu-Ansah. Op zijn galmende soundtrack vallen we Maria's leven binnen: de zoon hoort zijn ouders ruziën door de slaapkamer. Vervolgens schrijft zij instantie na instantie aan, maakt bezwaar en vecht - tot ze eraan overdoort gaat en haar zoon uit het oog verliest.

KUNSTKWESTIE

Het Russische paviljoen op de Biënnale van 2024. FOTO STEFANO MAZZOLA/GETTY IMAGES

De Biënnale als explosief vat vol politieke lading

BIËNNALE Volgende week start de prestigieuze Biënnale van Venetië, en nu al wordt deze editie als een uitzonderlijk beladen editie gezien. Maar waarom is dat eigenlijk zo?

Is het vanwege de deelname van Rusland, de deelname van Israël of toch ook een beetje vanwege Donald Trump, omdat zijn regering een curator levert die kort geleden nog een winkel voor luxe die-renproducten runde?

Natuurlijk, de Biënnale van Venetië, die 9 mei voor het publiek opent, is vaker politiek beladen. In de editie van 2022 waren er ook al protesten tegen de deelname van Rusland na de inval in Oekraïne, in 2024 werd er geprotesteerd tegen Israël vanwege Gaza. Daarnaast waren er steeds weer deelnemers die het instituut als ouderwets, koloniaal of gewoon te eurocentrisch bekriftieren.

Maar waarom voelt deze editie nu nóg een beetje politieke? Eigenlijk leek een paar maanden geleden, bij de persconferentie van de hoofdexpositie, er juist alles aan gedaan om de wereld van de geopolitiek buiten de deur te houden. Maar ondertussen begonnen de conflicten al over elkaar heen te buitelen. In Zuid-Afrika had een cultuurcommissie kunstenaar Gabrielle Goliath als inzending voor de landtentoonstelling uitgekozen, maar de minister voor Cultuur wilde dat ze haar video-installatie, waarin onder andere kritiek op Israël klonk, zou aanpassen. Omdat Goliath dat weigerde, blijft het paviljoen van Zuid-Afrika nu leeg.

Een storm van protest In de VS groeide inmiddels het onbehagen in de kunstwereld, omdat de Trump-regering een inzending ondersteunde van de nauwelijks bekende autodidact Alma Allen. Die was ook nog eens uitgekozen door een Trump-sympathisant zonder museale ervaring.

En toen moesten de meest besproken conflicten nog komen: Rusland kondigde aan dat het deze editie weer zou meedoen. Daarop volgde een storm van protest, ook vanuit de EU, dat een subsidie van 2 miljoen voor de Biënnale zegt in te houden als de deelname doorgaat. Nadat een brede groep van

kunstenaars en curatoren zich ook nog eens tegen de deelname van Israël had gekeerd, sprak vorige week de jury van de Biënnale, die de Gouden en Zilveren Leeuw uitreikt, zich uit: het zal geen prijs geven aan landen waarvan de regeringen door het Internationaal Gerechtshof in Den Haag „van misdaden tegen de menselijkheid worden beschuldigd”.

Hoe verschillend ook, er is wel een overeenkomst tussen al deze conflicten. In het geval van Zuid-Afrika en de VS is dit heel direct: een machthebber met een rechte voorkeur keert zich tegen de gewoontes van een kunstwereld met een progressief-liberale inslag. Maar ook de ophef rond de deelname van Rusland en Israël is uiteindelijk een gevolg van de grote politieke polarisatie van deze tijd.

Dwars door de Biënnale trekken zich de kampen: de nieuwe voorzitter Pietrangelo Buttafuoco, een journalist met uitgesproken rechts-radicaler denkbeelden, verdedigt de deelname van Rusland en Israël met een beroep op de 'dialoog'. Hij vindt hier veel deelnemende kunstenaars en ook curatoren van de hoofdexpositie tegenover zich. Het 'dialoog'-argument wordt bij hen juist als een uiting van het weinig ontwikkelde morele kompas van rechte bewegingen gezien.

Het zorgt ervoor dat deze Biënnale nóg meer dan normaal aanvoelt als een explosief vat vol politieke lading. Maar is dat erg? De Zuid-Afrikaanse kunstenaar Gabrielle Goliath wilde ondanks alles toch zó graag meedoen dat ze een plek op een andere expositielocatie in de stad heeft gevonden - en de Nederlandse inzending Dries Verhoeven verwerkt zijn zorgen nu in zijn artistieke bijdrage.

De Biënnale zoekt iedere keer weer naar zijn relevantie - en met de eigen morele discussies is het in ieder geval nu al een reflectie van de verhitte tijd. Vanaf volgende week is te zien wat de kunstwerken te zeggen hebben.

Merlijn Schoonenboom is redacteur beeldende kunst.

De best verkochte boeken

1

Alicja Geschinska:
Vrouwen in duistere tijden.
De Bezige Bij,
429 blz. € 29,99 (3)

2

Mathijs Deen:
De visser.
Alfabet,
348 blz. € 23,99 (-)

3

Roxane van Iperen:
Ik zie wat ik geloof.
Pluim,
94 blz. € 8,- (1)

4

Chloe Dalton:
Een haas in huis.
Prometheus,
304 blz. € 23,99 (2)

5

Nicci French:
Verkeerd afslag.
Ambo Anthos,
448 blz. € 24,99 (4)

6

Ilya Leonard Pfeiffer:
Absolute democratie.
De Arbeiderspers,
272 blz. € 23,99 (6)

7

Nelio Biedermann:
Lázár.
Atlas Contact,
334 blz. € 24,99 (9)

8

Anna Enquist:
Het einde van Erna Ankersmit.
De Arbeiderspers,
240 blz. € 24,99 (7)

9

Stéphanie Hoogenberk:
Wij vinden dat fijn.
Prometheus,
336 blz. € 23,99 (-)

10

Rob van Essen:
De grote schoonmaak.
Das Mag,
279 blz. € 24,99 (5)

GEBASEERD OP DE VERKOOPCIJFERS VAN AFGELOPEN WEEK VAN 12 BOEKHANDELS ATHENAEUM (AMSTERDAM), JAVA BOOKSHOP (AMSTERDAM), DEN BOER (BAARN), VAN KEMENADE & HOLLAERS (BREDA), PAAGMAN (DEN HAAG), GODERT WALTER (GRONINGEN), KOOYKER (LEIDEN), LOVINK (LOCHEM), ROELANTS (NIJMEGEN), VAN GENNEN (ROTTERDAM), MAXIMUS (ROTTERDAM), VAN DER VELDE IN DEN BROEREN (ZWOLLE)

Waarom Tucker Carlson zich ineens tegen Trump keerde

BIOGRAFIE De oorlog van de VS tegen Iran heeft een scheuring teweeggebracht in de MAGA-beweging. Een van de afvallige Trump-aanhangers is Tucker Carlson. Over hem is nu een biografie verschenen die ook een beeld geeft van de conservatieve beweging in den brede.

Door **Toon Beemsterboer**

In aanloop naar de oorlog tegen Iran was de omstreden journalist Tucker Carlson, een van de grootste sterren van de uiterst rechtse MAGA-beweging, een opmerkelijke stem van de rede. Hij bezocht het Witte Huis om president Trump te waarschuwen dat een oorlog desastreuze gevolgen zou hebben voor zijn presidentschap. Want hij had juist beloofd een eind te maken aan de *forever wars* die de VS na 9/11 begonnen. Maar Trump liet zich niet op andere gedachten brengen. „Ik weet dat je je zorgen maakt, maar het komt goed”, zei hij volgens *The New York Times* in een poging Carlson gerust te stellen. Die vroeg hij dat wist. „Omdat het altijd goed komt.”

Inmiddels gaat het conflict bijna zijn tiende week in en blijkt dat Trump zich enorm in zijn tegenstander heeft verslikt. Dit leidt tot bittere tweespalt binnen de MAGA-beweging. Hoewel veel Republikeinen Trumps aanvalsoorlog steunen, is er een groeiend koor van critici die betogen dat die in strijd is met de ideologische kern van MAGA: *America first*. Niet alleen Carlson, maar ook andere invloedrijke commentatoren in het rechtse media-ecosysteem dat doorgaans fungeert als politieke megafoon voor Trump, hebben zich vanwege de oorlog en de blinde steun voor Israël tegen Trump gekeerd.

„De grootste fout die Trump, of welke Amerikaanse president dan ook in mijn leven, heeft gemaakt, is de oorlog met Iran beginnen”, zei Carlson in een interview met de BBC. Presentator Laura Kuenssberg vroeg of hij om die reden had gebroken met Trump, met wie hij al jaren op vriendschappelijke voet staat. Maar dat ontkende Carlson. Hij zei dat hij medelijden heeft met Trump, die hij afschilderde als „een onvrj man” en „een slaaf” van Israël, die zich voor het karretje van Netanyahu heeft laten spannen. „Dat hebben we gezien toen Trump een staakt-het-vuren aankondigde, duidelijk met opluchting, dat na twee uur alweer voorbij was omdat Israël opzettelijk de voorwaarden schond.”

Jason Zengerle:
Hated By All The Right People.
Tucker Carlson and the Unraveling of the Conservative Mind.
Crooked Media Reads, 371 blz., €25,95.
●●●●○

Typisch Carlson: (terechte) kritiek op Israël verwoordt als een klassieke antisemitische karikatuur (Trump als marionet van de Joodse poppenspeler). Zijn opmerkingen zijn *gefundenes Fressen* voor linkse critici van Israël, die normaal niets moeten hebben van zijn journalistieke demagogie, maar die zijn video's nu gretig rondpompen op sociale media. Het is tekenend voor de tegengestelde positie die Carlson instinctief inneemt in zijn lange carrière als journalist en conservatief commentator voor tal van Amerikaanse media. Hij voelt feilloos aan uit welke hoek de politieke wind waait en heeft de gave om met de stroom mee te bewegen terwijl hij doet alsof hij ertegenin zwemt.

Beroepsprovocateur

Dat blijkt uit de uitstekende biografie *Hated By All The Right People* van Jason Zengerle, journalist van *The New Yorker*. Het is niet alleen een actueel en genuanceerd portret van een beroepsprovocateur, maar ook van de conservatieve beweging in den brede. Want Carlsons carrière valt samen met de ideologische evolutie van die beweging, die de afgelopen decennia van liberaal conservatisme naar nativistisch populisme ging. Hij begon in de jaren negentig als redacteur van het neoconservatieve blad *The Weekly Standard*, en kreeg bekendheid als commentator bij de zenders CNN, MSNBC en Fox News. Met zijn vlinderdas en studentikoze kapsel was hij een typische exponent van de Republikeinse elite.

Dat is niet verwonderlijk gezien Carlsons opvoeding. Hij is een telg van de rijke familie Swanson, die een fortuin verdiende met de verkoop van ingeblikte voedsel en kant-en-klaarmaaltijden. Zengerle strooit met kleurrijke details over Carlsons jeugd in La Jolla, een badplaats vlakbij San Diego, die de schrijver Raymond Chandler ooit beschreef als „vol met vermoeide oude mannen en vermoeid oud geld”. Carlson bezocht kostscholen in Zwitserland en Rhodes Island, waar hij een dubbelleven leidde. Enerzijds trad hij toe tot de Episcopale Kerk en kreeg

Tucker Carlson houdt een toespraak op het AmericaFest 2025 in Phoenix, AZ. Het AmericaFest is een bijeenkomst voor jonge Trump-aanhangers.
FOTO ANP

hij een relatie met de vrome Susie, zijn latere vrouw. Anderzijds ging hij zich buiten aan alcohol en drugs, net als zijn held Hunter S. Thompson.

Vanwege Carlsons opvoeding en het feit dat hij politiek behandelt als theater, vinden veel mensen zijn transformatie naar een journalistieke agitator moeilijk te geloven. Zengerle laat treffend zien dat zijn politieke evolutie verweven is met zijn professionele ontwikkeling. Hij zet de jonge Carlson neer als een getalenteerde journalist met een scherpe geest en een fijne pen, die levendige portretten schreef van mensen op Capitol Hill. Hij leek een carrière als schrijver na te streven, en keek neer op de intellectuele lichtge-

wichten die nieuwszenders inhuurden als commentator.

Toch maakte Carlson de overstap naar de tv. Hij was ambitieus. En hij besefte dat de geschreven pers op zijn reit was; dat hij daar nooit dezelfde invloed en faam zou hebben als bij de tv. Zijn overstap viel samen met de opkomst van nieuwszenders als CNN, Fox en MSNBC, die veel zendtijd te vullen hadden. Toch kende zijn tv-carrière een moeizame start. Zijn programma's bij CNN en MSNBC stopten vrij snel omdat de kijkcijfers tegenvielen. Dieptepunt was een uitzending van Crossfire, waarin de komiek Jon Stewart het debatprogramma en Carlson neersabelde als onoprecht. Een pijnlijk echech, waar-

na CNN stopte met de show.

Het werd een keerpunt in Carlsons carrière. Hij voelde zich in de steek gelaten door de politieke en journalistieke elite waartoe hij behoorde. Zengerle suggereert dat dit leidde tot rancune bij Carlson, die de aanzet vormde voor zijn latere anti-elitaire en populistische koers. Dit werd versterkt doordat Carlson de tv inruilde voor het internet. In 2010 lanceerde hij de conservatieve nieuwssite The Daily Caller, die al snel veel bezoek trok met tendentieuze verhalen over migranten en andere radicaal-rechtse stokpaardjes. Het was zo'n succes dat andere rechtse nieuwssites de formule kopieerden.

Dankzij zijn ervaring met The Daily Caller was Carlson een van de weinige leden van het Republikeinse establishment die Trumps verkiezingszege in 2016 zagen aankomen. Hij wist welke thema's leefden bij de conservatieve achterban. Dat maakte hem bijzonder bij Fox, waar hij werkte als commentator en invalpresenter. Veel mensen bij Fox vonden Trump maar een idioot - al was hij wel goed voor de kijkcijfers. „Kijk niet naar Trump, maar naar waarvoor hij staat in de ogen van de kiezers”, vond Carlson. Dankzij zijn te-gengestelde kijk op Trump rees zijn ster bij de zender en kreeg hij uiteindelijk zijn eigen programma.

Kijkcijferhit

Tucker Carlson Tonight was vanaf de eerste uitzending een kijkcijferhit en groeide uit tot hét programma van Trumps eerste presidentstermijn. Deze periode vormt het sterkste deel van het boek. Waar Fox News lange tijd de media-arm was geweest van de Republikeinse Partij, leek het Witte Huis onder Trump de politieke arm van Fox News, schrijft Zengerle. Aan de hand van bizarre voorbeelden laat hij zien hoe *Tucker Carlson Tonight* invloed uitoefende op Trumps beleid. De president was een trouwe kijker, wiens tweets in reactie op de uitzending vaak de nieuwscyclus bepaalden. Daarom begon Carlson monologen te schrijven met Trump in het achterhoofd.

Hoewel alle presentatoren van Fox Trump naar de mond praatten, was Carlson een van de weinigen die afstand bewaarde tot de president. Het spel van aantrekken en afstoten dat hun relatie kenmerkt, wordt sterk neergezet door Zengerle. Hoewel Carlson als een van de eersten Trumps politieke potentie zag, had hij ook grote twijfels of hij wel geschikt was voor het ambt van president. Hij wilde geen cheerleader worden. In plaats daarvan besteedde hij veel zendtijd aan het aanvallen van Trumps tegenstanders - waarmee hij volgens Zengerle „meehielp bij het uitvinden van de ideologische ontsnapingsroute die bekendstaat als anti-anti-Trumpisme”.

Deze formule - het omarmen van Trumpisme maar niet van Trump - voerde Carlson naar de voorhoede van de MAGA-beweging, waarbij hij de rol vervulde van ideoloog. Want, zoals Zengerle opmerkt, „Trump bleek een lastig ideologisch kompas te zijn - uitgesproken anti-intellectueel qua hou-

ding en consequent inconsistent qua standpunten”. Carlson vertaalde Trumps schimpscheuten elke avond naar een min of meer coherente ideologie. Die kwam neer op witte onvrede over de veranderende demografie en het verraad van de politieke elite. Daarbij maakte hij extreme ideeën deel van de conservatieve mainstream.

Capitoolbestorming

Tegelijkertijd beschrijft Zengerle cruciale momenten waarop Carlson Trump probeerde te behoeden voor zijn slechtste impulsen. Zo glipte hij Mar-a-Lago binnen om Trump ervan te overtuigen de pandemie serieus te nemen. Ook weigerde hij eerst mee te gaan in Trumps leugen over verkiezingsfraude die leidde tot de Capitoolbestorming. Maar zijn kijkers waren zo boos dat hij snel bijdraaide. Met de documentaire *Patriot Purge* probeerde hij de geschiedenis te herschrijven. De bestorming was volgens Carlson een *false flag* operatie, zodat president Biden rechts Amerika kon vervolgen.

Ook nadat Carlson in 2023 door Fox was ontslagen, bleef zijn status als de vaandeldrager van MAGA intact. Zengerle biedt geen uitsluitel over de reden voor zijn ontslag. Dat volgde op een rechtszaak die het bedrijf Dominion Voting Systems voerde tegen Fox News omdat de zender onwaarheden had verkondigd over zijn stemcomputers. Tijdens het proces kwamen duizenden e-mails en berichten van Fox-medewerkers naar buiten, waaruit bleek dat Carlson publiek en privé héél andere dingen zei over Trump en verkiezingsfraude. Hadden zijn bazen daar moeite mee? Of was zijn ontslag deel van de schikking van 787 miljoen dollar die Fox trof? Het blijft gissen.

Terwijl de ster van andere ontslagen Fox-presentatoren verbleekte nadat ze hun megafon kwijtraakten, nam Carlsons invloed in Washington alleen maar toe na zijn vertrek bij Fox. Het lijmen van zijn relatie met Trump speelde daar een belangrijke rol bij, maakt Zengerle duidelijk. Nu hij zijn eigen digitale mediabedrijf begon, het Tucker Carlson Network, had hij de oud-president nodig om de aandacht van het publiek vast te houden. En vice versa. Maar zonder de redactionele vangrails van Fox, zakte Carlson volgens Zengerle steeds dieper weg in complottheorieën. Zo gaf hij de notoire antisemiet Nick Fuentes een podium.

En nu heeft Carlson dus weer gebroken met Trump vanwege Iran. In een recente uitzending bood hij zijn excuses aan voor het „misleiden” van kiezers. Hoewel deze ontwikkeling te recent is voor *Hated By All The Right People*, kun je op basis van het boek opmaken dat de breuk deels is ingegeven door opportunisme. Carlson ziet het einde van het tijdperk-Trump naderen en is zich aan het repositioneren voor de komende strijd om de toekomst van de conservatieve beweging. En hij heeft goede kaarten. Hij is niet alleen goed bevriend met vicepresident JD Vance, maar het is volgens Zengerle ook niet uitgesloten dat hij zelf een gooi doet naar het presidentschap.

TERUGLEZEN

'Ik werd door dit boek weggeblazen'

NADIA DE VRIES

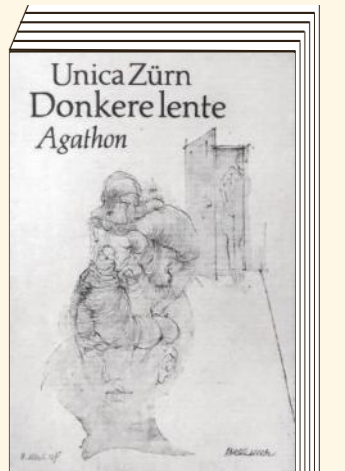
Voor schrijver en cultuurwetenschapper Nadia de Vries (1991) was *Donkere lente* van Unica Zürn vormend voor haar volwassen schrijfstem.

De eerste keer dat ik *Donkere lente* van Unica Zürn las was ongeveer tien jaar geleden. Ik kwam een fragment tegen en raakte onmiddellijk gefascineerd door de surrealistische stijl. Ik vond het heel vreemdend en zo radicaal dat ik dacht, ik moet dit lezen. Ik werd echt weggeblazen.

Het gaat over een meisje van twaalf dat opgroeit in een gezin. Haar vader is haar voorbeeld, maar in het verhaal is hij afwezig. Op een gegeven moment gaat ze naar het zwembad waar ze een knappe volwassen man ziet op wie ze al haar verlagen projecteert. Wanneer ze besluit hem te volgen komt ze erachter dat hij een klaploper is die bij een hospita woont. Toch is het moment dat ze hem in zijn kamer ziet liggen heilig. Ze vraagt om objecten, een foto en een haar van hem, om het moment te eren. Thuis verbergt ze die schatten zodat haar moeder er niet achter komt dat ze bij een man op de kamer is geweest. Het geheim en haar verlangen naar de man drukken zo zwaar op haar dat ze de foto uiteindelijk opeet. Haar buik is de enige plek waar haar geheim veilig is. En daarna springt ze uit raam.

Het gaat over het tastbaar maken van verlangen en over hoe kwetsbaar het is om overgeleverd te zijn aan iemand die je heel interessant vindt. Het verlangen naar symbiose is uiteindelijk destructief, omdat je nooit met die persoon zult vereenzelvigen. Wanneer ze de foto opeet, vernietigt ze letterlijk haar object van verlangen en daarna zichzelf.

In de verkenning van haar seksualiteit leert ze haar hond om haar te bevredigen. Het boek eindigt met dat die het lichaam van het meisje vindt en haar tussen haar benen likt. Wanneer ze niet reageert begint hij te janken en gaat naast haar in het gras liggen. Die scène is heel duister, schattig en walge-lijk tegelijk.

Nu ik het voor de tweede keer las, realiseerde ik me dat ik het hele plot met de man bij het zwembad vergeten was. Ik had vooral de stijl onthouden, de meisjesachtige en onschuldige stem, de distantie en het plastische. Misschien heb ik de man verdrongen, omdat ik dacht: het is toch niet die loser die het einde van haar leven symboliseerde.

Inmiddels heb ik zelf meer relaties gehad en herken ik beter hoe destructief een ontmoeting met een ander kan zijn. Dat is toch confronterend. Mijn verhouding tot het meisje was dit keer bijna paternalistisch. Ik had medelijden in plaats van dat ik me met haar identificeerde.

Ik bewonder de onschuld die in het boek zit. In de naïviteit zit ook een schaamteloosheid die heel waardevol kan zijn. Het boek was belangrijk voor het vinden van mijn volwassen schrijfstem. De meisjesachtigheid in combinatie met overgave, loslaten, gek worden en toch ook hoop, diende als een blauwdruk voor mijn eerst roman *De bakvis*. Er spreekt onschuld en liefde uit haar manier van schrijven die ik geweldig vind.”

Anahel van Toledo

Splinter Chabot:
Twee Prinsen.
Hollands Diep,
384 blz. €26,99
●●○○○

Mannenstel op de Gay Pride, Place de la République, Parijs, 18 juni 1994. FOTO GETTY IMAGES

Splinter Chabot schreef een mierzoet ontworstelingsverhaal

SPLINTER CHABOT Zijn roman *Twee Prinsen* laat de mogelijkheden en moeilijkheden zien van het uitdragen van een homoseksuele relatie. Het thema lijkt echter vooral uitgewerkt te zijn voor adolescenten.

Waarom bestaat dat andere sprookje niet, is de vraag in *Twee Prinsen*, de nieuwe roman van Splinter Chabot. Namelijk: het sprookje van twee prinsessen. Vanwege die schaarste zou je elk verhaal (zeker een sprookje, bij uitstek een conservatief genre) willen toejuichen waarin een queerrelatie wordt genormaliseerd. Dit verhaal wordt verteld door Richard, die opgroeiende in een strenggelovig, grauw dorp waar alleen grijs tinten mochten bestaan, en hij zit onder het juk van zijn vader, de dominee nota bene, diep in de kast verborgen moest houden.

Jaren later, op een zomeravond in Rome, ontmoet hij de Italiaanse Matteo. *Subito* wordt er een liefdesverhaal opgetuigd waarin ze een ultieme vrijheid voelen in hun liefde voor elkaar, maar tegelijkertijd aanlopen tegen een vijandige samenleving, die er ondanks wettelijke acceptatie een andere praktijk op nahoudt. Chabot baseerde het personage op een echt bestaande Richard, die na zijn coming-out werd mishandeld en uit huis gezet en daarna een einde aan zijn leven maakte. Met dit verhaal heeft hij zijn personage Richard de liefde laten beleven die je hem had toegewenst.

Een urgent ontworstelingsverhaal dus, vol en lyrisch, mierzoet ook („Vlinders stijgen op wanneer ik langs de bloeiende bloemen wandel. Een van de vlinders landt op mijn schouder en blijft daar zitten”), dat ergens op de achtergrond wordt voortgestuwd door een vraag die door de proloog wordt opgeworpen: Richard blijkt in de gevangenis te hebben gezeten – maar waarom? Je voelt al aan: na de onderdrukkende jeugd die in flashbacks langskomt, is hij op een zeker moment voor zichzelf gaan staan, met vergaande gevolgen.

Maar de boventoon in dit boek is het vieren van een grote liefde. Die wordt gevat in clichématige zinnen en overdadige beelden: „Het voelt alsof hoog in de lucht de sterren in kleine stukjes uiteen lijken te vallen, en er zilveren sterrenstof neerdaalt op de daken, de lantaarnpalen, de bomen en pleinen van Rome”. Je zou Chabot scherper redactie toewensen, omdat je als kritische lezer valt over onnodige herhalingen („rustig slenteren”), over-

vloedige formuleringen („Ik ruik de zoete, zachte, sappige geur”), kromme zinnen (het voelt alsof het lijkt?) en hier en daar een onhandig perspectiefoutje. Het is makkelijk om *Twee Prinsen* te bekritisseren om deze redenen – die mijn leeservaring verstoorden – maar dan wringt er ook iets met wat dit boek wil zijn.

Dit wil geen Willem Frederik Hermans zijn, dus moet je het dan wel beoordelen op literaire kwaliteit? Of is dit *romance*, over en voor jongeren, en past dit niet bestaan, en hij zit onder het juk van zijn vader, de dominee nota bene, diep in de kast verborgen moest houden. Dit verhaal wordt verteld door Richard, die opgroeiende in een strenggelovig, grauw dorp waar alleen grijs tinten mochten bestaan, en hij zit onder het juk van zijn vader, de dominee nota bene, diep in de kast verborgen moest houden. Jaren later, op een zomeravond in Rome, ontmoet hij de Italiaanse Matteo. *Subito* wordt er een liefdesverhaal opgetuigd waarin ze een ultieme vrijheid voelen in hun liefde voor elkaar, maar tegelijkertijd aanlopen tegen een vijandige samenleving, die er ondanks wettelijke acceptatie een andere praktijk op nahoudt. Chabot baseerde het personage op een echt bestaande Richard, die na zijn coming-out werd mishandeld en uit huis gezet en daarna een einde aan zijn leven maakte. Met dit verhaal heeft hij zijn personage Richard de liefde laten beleven die je hem had toegewenst.

Twee Prinsen laat de mogelijkheden en moeilijkheden zien van het uitdragen van een homoseksuele relatie – een mooi uitgangspunt dat hier vooral lijkt te zijn uitgewerkt voor adolescenten. Niet omdat zij mindere lezers zijn, maar wel omdat zij wellicht nog niet zo streng lezen en veel gemakkelijker mee kunnen in grote sentimenten, zoals: „Als we klaar zijn met onze eerste kus, kijk ik lang in zijn oceaanblauwe ogen. Of God bestaat weet ik niet, maar één ding weet ik wel: engelen bestaan zeker.” Neem dit boek daarom vooral op in middelbare-schoollbibliotheken, laat jongeren het doorvoelen en vertrouwd raken met dit (onderbelichte) sprookje, laat ze interviews terugluisteren met de auteur die er bijzonder meeslepend en welbespraakt over vertelt, nodig ze uit om bij hun mondeling vooral zelf te beargumenteren of de stijl de inhoud in de weg zat of ze juist meetrok, laat ze de bovengenoemde kritiekpunten opsporen en afwegen en laat het ze vergelijken met een naoorlogse klassieker. Deze roman leent zich heel goed voor een boekverslag.

Femke Brockhus

Rodante van der Waal:
Op navelhoogte de kans. Nijgh & Van Ditmar, 192 blz. €20,99
●●●●○

Gedichten waarin de moederrol telkens anders wordt ingevuld

POËZIE In haar debuutbundel schrijft Rodante van der Waal, die ook filosoof en vroedvrouw is, over een diffuus gebied rondom het klassieke moederbeeld, waarin geboorte, leven en dood geen vaste contouren hebben.

Wie denkt te weten wat een ware moeder is, zou de lijvige debuutbundel van Rodante van der Waal (1992) moeten lezen. De dichtster, die ook filosoof en vroedvrouw is, opent een diffuus gebied rond het klassieke moederbeeld, waarin geboorte, leven en dood geen vaste contouren hebben.

In de intrigerende gedichtencyclus *de keuze*, een *fabel* herneemt Van der Waal het Salomon-verhaal waarin twee vrouwen één kind opeisen. De koning stelt voor om het kind doormidden te klieven; de vrouw die het leven wil sparen, krijgt het moederschap toegewezen. Jaaa, zo herken je een ware moeder, dacht ik even – tot Van der Waals vervolg die ingesleten moederverheerlijking onderuithaalt.

Doordat Van der Waal de moederrol in de gedichten telkens anders invult, verliest het oorspronkelijke verhaal zijn morele helderheid. Het wordt minder duidelijk wie spreekt, wie gelijk heeft, of wat zorg precies betekent. Het archetype zelf lijkt daardoor te worden bewerkt, alsof het langzaam afslijt en plaatsmaakt voor een moederschap dat sterker afhankelijk is van context, lichaam en situatie.

Die kritische houding sluit aan bij Van der Waals eerdere werk. In haar essay over reproductieve rechtvaardigheid *Baas in eigen buik* (2025) wijst ze op het verbijsterende feit dat abortus in Nederland nog altijd in een juridisch niemandsland verkeert: toegestaan, maar niet erkend als recht, en nog steeds opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. Die urgentie werkt door in deze bundel.

Aantekeningen van de verloskundige worden afgewisseld met herinneringen, observaties en indrukken. Dat levert een meervoudige stem op die soms aftastend is en soms nadrukkelijk uitlegt. De verschillende registers zitten elkaar soms in de weg – wellicht zoals ook ervaringen en wetten kunnen botsen. Maar juist wanneer de dichtster minder wil verklaren, ontstaan er meervoudige beelden waarin de poëzie kan ademen. Dan kan bijvoorbeeld het mooie beeld van een zon die op navelhoogte gloeit in een lichaam zowel duiden op zwangerschap als op het verlangen ernaar.

Indrukwekkend is de cyclus *abortuspastelen*, die het hart van de bundel vormt. Hier spreken vrouwen over hun ervaringen met abortus, waarin strijdlust samengaat met twijfel, verdriet en schaamte:

met elke ongesteldheid verlies ik het kind alsof ik het steeds weer zelf gedood heb alsof ik het, omdat ik het toen niet heb gehouden nu niet meer mag.

Ondanks de door de buitenwereld opgelegde schaamte die met abortus gepaard gaat, laat Van der Waal er geen misverstand over bestaan: het recht om te beschikken over het eigen lichaam – en dus ook over zwangerschappen van dat lichaam – is niet onderhandelbaar: „het is aan ons, mensen met baarmoeders/ mensen met voorraden rijpende eieren/in de schaal van ons bekken, hoe groot/ we het wel willen ten opzichte van het niet willen/ laten worden in ons lijf”.

Een vrouw is geen gemankeerd mens, maar een mens – toevallig met een baarmoeder, suggereert Van der Waal, door naar vrouwen te verwijzen als „mensen met baarmoeders”. Wat deze bundel belangwekkend maakt, is de ruimte die wordt opgeëist voor „mensen met baarmoeders” vanuit hun eigen perspectief.

Het doorleefde perspectief vanuit de verloskundige verlenen de beschrijvingen daarbij niet alleen geloofwaardigheid, maar bovendien een sensitiviteit voor wat misschien niet logisch of duidelijk is, maar wel gezien en ervaren wordt:

alsof die weëen blijven bestaan in een buik voor mijn buik in benen die groeien uit mijn handen in een rug onder mijn palmen in een fantoom dat één pas voor me blijft vragen om beroering

In deze beschrijving van een bevalling, die ook een abortus zou kunnen zijn, vervaagt de grens tussen moeder, kind en verloskundige. Het resultaat is een beweging tussen dood en leven, leven en dood.

De kracht van *Op navelhoogte de kans* schuilt niet alleen in wat er over moederschap wordt gesteld, maar vooral in wat er met het begrip gebeurt wanneer het poëtisch wordt benaderd: hoe het uit elkaar valt, zich hergroept en zichtbaar wordt als iets lichamelijks, voortdurend in transitie.

Maria Barnas

FOTO GETTY IMAGES

Een wervelend verhaal over iemand die op een stoel zit

BOB VANDEN BROECK In zijn experimentele debuutroman gebeurt op het eerste gezicht niet veel. Toch weet de schrijver de lezer te grijpen met een hypnotiserende monoloog.

Door **Thomas de Veen**

Een boek waarin iemand op een stoel zit, daar nooit van afkomt en daarmee een hele roman lang worstelt – nee, wacht even, niet afhaken. Dit is een zeldzaam wervelend boek.

Er zijn om te beginnen al weinig begrippen waarbij je zo lang kunt blijven hangen, omdat hij zo simpel en raadselachtig tegelijk is. Namelijk: „Je zit op een stoel, nee, je zit op een stoel.”

Waarom twee keer die mededeling, en waarom staat daar ‘nee’ tussen, waarop dus een exacte herhaling volgt, een correctie die geen correctie is? Bekeken het: ‘nee, wacht even, niet afhaken?’ Geeft de herhaling nadruk? Verandert de toon? Moet het tweede zinnetje gewichtiger klinken? Zo van: je dacht misschien dat hier een letterlijke stoelzitter bedoeld werd, maar nee, het gaat om ‘op een stoel zitten’, in figuurlijke zin, symbolisch? Of is het juist andersom: je stelt je niet alleen voor dat je op een stoel zit, dat is niet alleen een zint in een boek, maar je (ja, jij ja!) zit daar ook echt.

Moeten we soms denken aan die taalfilosofische klassieker, Magrittes schilderij van een pijp met daarbij de tekst dat dit geen pijp is? Want slechts een afbeelding van een pijp? Het blijkt inderdaad te gaan over letterlijkheid en figuurlijkheid, over „wat er is, de feiten, en wat je ervaart, de gevoelens”, zoals in de volgende zin staat, dus over wat er echt gebeurt en wat dat betekent. Nu die twee samenvallen, ‘je’ zit namelijk twee keer op een stoel, letterlijk én figuurlijk, is er een probleem?

Waar gaat dit over? Ja, *Je zit op een stoel* gaat over op een stoel zitten, let-

terlijk, maar toch vooral figuurlijk: je bent „tot stilstand gekomen”, staat er iets verderop, „te verstaand om je te verroeren”, en daarmee zit je „opgesloten in enkele minuten die wel eeuwig lijken te duren”, en „terwijl je daar zit aan een tafel probeer je je vuist in je mond te proppen”, aha, het gaat over frustratie, over machteloosheid, over gedwongen bewegingsloosheid.

Geleide meditatie

Je vraagt je nog nauwelijks af waarom, je zit daar nou eenmaal, of tenminste: ik vroeg het me nauwelijks af, ik liet me gewillig door die gebiedende vorm op een stoel zetten – want daar slaagt Bob Vanden Broeck (1988) met deze experimentele debuutroman volledig in. Hij grijpt je, dwingt je tot overgave en brengt je in een cadans waar je in wilt blijven. Met die ‘je’ spreekt de verteller misschien zichzelf toe, in een hypnotiserende monoloog, maar je kunt het ook lezen als een soort geleide meditatie, een golf kristalheldere woorden waardoor je je laat meevoren.

Al kom je daarmee niet bepaald tot rust, *Je zit op een stoel* brengt eerder onrust. Dit verhaal brengt je niet mindful in het moment, het gaat juist bij je borrelen vanbinnen: de stilstand is een kooi waarvan de tralies je beknellen, nee, Vanden Broeck zegt het beter: „je voelt je als een door de werkelijkheid in spinrag gewikkelde, spartelende, stuiptrekkende vlieg”. Algaauw „wil je niets liever dan in beweging komen, deelnemen, verantwoordelijkheid dragen” – hé, ‘verantwoordelijkheid’? Een vlieg, gevangen door de ‘werkelijkheid’?

Met dat soort kleine, ragfijne stapjes wordt de horizon van dit verhaal gaan-

deweg steeds iets breder. Letterlijk en figuurlijk: door de woorden glipt steeds meer wereld binnen. Zulke woorden als „verantwoordelijkheid” en „werkelijkheid” brengen associaties op gang, over waar dit *eigenlijk* over gaat, buiten die letterlijke stoel in die kamer om, misschien gaat het wel over de hedendaagse, gemakzuchtige, westerse mens, bij wie via de smartphone de hele wereld binnenstroomt, „je opent een tabblad en je sluit een tabblad”, terwijl die mens, jij dus, zelf stil zit en toekijkt naar het wereldleed, maar ongemakkelijk, want „je kan niet gewoon toekijken, je moet in beweging komen”.

Iets in beweging zetten

Al is dat ook maar één aspect van de interpretatie, je kunt het ook algemener lezen, over indolentie, depressie of angst misschien – en wat daartegenover staat. Het licht: op het licht af! Want die stoel is heus niet alles wat er is, „er zijn altijd opties”. Zwaai even met je hand en de lucht trilt. Of nog sterker: zelfs door iets te willen kun je al iets in beweging zetten, een verlangen is het begin van iets nieuws. Een verlangen plus een herinnering, bijvoorbeeld, zet de verbeelding in gang, vat het in woorden en je fantaseert de liefde voor je ogen, „lakens tot room roeren”, het gevoel barst uit die woorden tevoorschijn, dat is de magie van literatuur: je verbeeldt het en het is er, er is iets.

Dat laat *Je zit op een stoel* je voelen, ondergaan: het opgesloten ‘nee’ slaat gaandeweg om in een goepende ‘ja’. Al is de eindhalte geen gelukzaligheid: door de nieuwe opening kan immers ook een nachtmerrieachtig beeld binnendringen. Zoals er in het begin al in-

eens stond dat je „bang [bent] dat je beide ogen in twee waterputten zullen veranderen en dat iemand met geen hand een steen uit je jeugd in een van die putten zal gooien en dat ze na jaren en jaren nog steeds geen plons zullen horen”. Brr. Daar buitelden gelukkig gauw andere beelden overheen. Maar het gevaar blijft loeren, want wie zich openstelt, is kwetsbaar. Die riskeert dat de lelijkheid binnendringt, chaos, zomaar „een met bloed gevulde emmer in een leeg zwembad met oevers van schors”.

Wat een belevens is dit boek. Ik las het in één ruk uit, in een paar ademloos voelende uren onderging ik deze roes van 117 bladzijden. En toen nog een tweede keer, in etappes, wat moeilijker was: er halverwege koud in vallen is alsof je binnenstapt in een rave die al gaande is. Want dat is het eigenlijk wel, meer dan een boek is dit een rave. Je moet je eraan overgeven, maar dan raak je in vervoering – inhoud en vorm vallen prachtig samen. Niet zonder een paar inzakkende momenten, door iets al te monotons, maar de voortstuwendende beat is opwindend genoeg om je erbij te houden. De veelheid van beelden en de associaties waartoe die uitnodigen, alle lijntjes die je kunt waarnemen, maken het zo veelzijdig dat je geen twee keer hetzelfde meemaakt.

Dus ik wil nog een keer, nog twee of vijf keer wil ik dit ondergaan, ja, en ik wil *Je zit op een stoel* ook integraal voorgelezen krijgen, met muziek, nee, zonder muziek, gewoon alleen deze muzikale tekst, urenlang, in een zaal met honderden anderen, en dan wat borrelt vanbinnen eruit dansen, en opstijgen. Of gewoon op een stoel, stil zitten en lezen, en ja, alsnog opstijgen.

Bob Vanden Broeck: *Je zit op een stoel.* Koppernik, 117 blz. €22,50
●●●●○

Op het eerste gezicht lijkt het een hype. Een schrijver van 22 jaar oud, die met een roman van ruim 300 bladzijden komt over de tragische lotgevallen van meerdere generaties van een Hongaarse adellijke familie. Een boek waarin de halve geschiedenis van Europa in de 20ste eeuw voorbijkomt, culminerend in de onderdrukking van de Hongaarse Opstand van 1956. Die schrijver wordt door zijn aanpak en thematiek ook nog eens een literaire erfgenaam genoemd van Thomas Mann en Joseph Roth, wier epische werken *Buddenbrooks* en *Radetzky* gelijkij in *Lázár* zouden vinden. Het Duitse literaire zwaargewicht Daniel Kehlmann geeft nog een toefje op de feesttaart door te schrijven: „Een echt grote schrijver betreft hiermee het toneel, die volledig in het bezit is van zijn capaciteiten.”

Het klinkt allemaal ongelooflijk en toch is het enigszins waar. Want de Zwitserse schrijver Nelio Biedermann heeft met *Lázár* een *Buddenbrooks* geschreven, al kan hij natuurlijk nergens wedijveren met Manns meesterlijke gevoel voor ironie. In zijn aanpak en stijl zou je Biedermann hoogstens een leerling van Thomas Mann kunnen noemen, vooral waar het zijn nauwkeurige beschrijvingen van de goudomrande serviezen en interieurs of de zelfbespiegelingen van zijn personages betreft. Als een van die laatste, een priester die zich tegen de nazi's verzet, een bewonderaar van Marcel Proust blijkt te zijn, herken je ineens ook het begin van *À la recherche du temps perdu* in de passage waarin de jongste telg van de Lázárs, Pista, de slaap niet kan vatten van erotische opwinding. En dan besef je dat Proust Biedermanns tweede grote voorbeeld is.

Verder speelt Biedermann regelmatig met verwijzingen naar de wereldliteratuur. Behalve Mann, Roth en Proust, komen ook E.T.A. Hoffmann, Arthur Schnitzler, Gottfried Benn, Ódon von Horváth, Carl Zuckmayer, Franz Kafka, Nikolaj Gogol, James Joyce, Simone de

Een grootse roman over het verval van de Hongaarse adel

NELIO BIEDERMANN Deze piepjonge Zwitser publiceerde een ambitieuze roman over de ondergang van een Hongaarse adellijke familie. Hij wordt een literaire erfgenaam genoemd van Thomas Mann en dat is nog enigszins waar ook.

Door **Michel Krielaars**

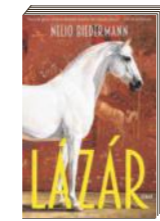
Beauvoir, Sándor Márai, Robert Musil en Virginia Woolf voorbij. Hij gebruikt hen als een knipoog naar zijn literaire helden, terwijl hij soms ook zichzelf als 'de schrijver' een paar keer in het verhaal wurmt.

Hetzelfde spel speelt Biedermann met de geschiedenis. Zo voert hij een niet-bestaande zoon van Bismarcks Joodse bankier Gerson van Bleichröder op, die hij laat trouwen met de zuster van zijn hoofdpersonage Lajos von Lázár. Deze Kurt von Bleichröder is een pacifist en staat model voor de geassimileerde Duitse Jood die het Derde Rijk ontvlucht en naar Amerika emigreert.

En dan is er de figuur van Stalin. Aan het einde van *Lázár* zoekt de dictator in zijn laatste uren wanhopig naar zijn exemplaar van Gogols *Dode zielen*, zijn lievelingsboek. Het is precies het spel met de werkelijkheid dat ook zijn bewonderaar Daniel Kehlmann zo goed beheerst, zoals bleek uit diens laatste roman *Lichtspiel*, over de filmre-

gisseur G.W. Pabst in het Derde Rijk.

Toch schrijft Biedermann (Zürich, 2003) geen vernieuwende literatuur. Maar daar verschijnt tegenwoordig al genoeg van, zou je denken. Nee, *Lázár* is eerder een vroeg 20ste-eeuwse elementen en een behoorlijke zweem van nostalgie. Bovendien onderscheidt het boek zich van het werk van Biedermanns grote voorbeelden door zowel de soms onaffe verhaallijnen als de wat te gewilde seksscènes die je bij Mann en Roth nooit zult tegenkomen, maar die duidelijk zijn ontsproten aan het fantasierijke brein van een 21ste-eeuwse, naar erotische variaties smachtende jongeling. Niet voor niets wordt in Duitsland door Tom

Nelio Biedermann: Lázár.
(Lázár) Vert. Kris Lauwerys & Isabelle Schoepen.
Atlas Contact, 334 blz. € 24,99
●●●●○

Tykwer (van de tv-serie *Babylon Berlin*) al aan een boekverfilming gewerkt.

Eigen familiegeschiedenis

Lázár, dat gebaseerd is op de geschiedenis van Biedermanns Hongaarse grootouders, leest als een klassieke roman met een spannend verhaal. Dat komt mede doordat het zich afspeelt tegen een woelige historische achtergrond en is geschreven in een rijke taal met lange zinnen, die door Kris Lauwerys en Isabelle Schoepen in fraai Nederlands is omgezet. En daarbij heeft *Lázár* soms ook iets magisch-realistisch, zo spookachtig zijn sommige gebeurtenissen die erin worden beschreven.

Het verhaal begint met de geboorte van Lajos von Lázár, ergens aan het einde van de 19de eeuw, met de archaische zin: „Aan de rand van het donkere bos lag nog de sneeuw van de vervloegen eeuw, toen Lajos von Lázár, het doorzichtige kind met de waterblauwe ogen, voor het eerst de man zag die hij tot na diens dood voor zijn vader zou houden.” Die vader is Sándor von Lázár, een baron die op een afgelegen kasteel in Hongarije woont, dat dan nog deel uitmaakt van het Habsburgse Rijk. Meteen besef je dat dat bos een duistere functie heeft en Lajos een kind van een ander is. Om alles nog intrigerender te maken laat Biedermann Sándor op diezelfde eerste bladzijde door angst bevangen worden. Het heeft, zoals je al gauw leest, alles te maken met dat bos, dat, zoals je even later te weten komt, „zijn vader had opgeslokt, zijn

moeder had gedood en zijn broer tot waanzin had gedreven.”

Die dreigende krankzinnigheid ligt het hele boek door bij vrijwel iedereen op de loer en wordt verbeeld door Sándors oudere broer Imre. Na een akelige ervaring in het bos wordt hij krankzinnig en brengt hij vrijwel de rest van zijn leven door in een blauwe kamer in het kasteel. Wat er in het bos precies is gebeurd, blijft een mysterie.

Wel wordt al snel duidelijk dat die gekte zijn oorsprong vindt in de verveling van het dagelijkse leven op dat afgelegen kasteel. Ook Sándors vrouw Mária lijdt eronder. Dat blijkt als zij zich aan het begin van de roman met het scheermes van haar man dagelijks verwondingen aan haar armen toebrengt, om te beseffen dat ze nog leeft. Het noodlot kondigt zich daarmee al meteen aan.

Sándor, die zijn waardigheid vooral aan zijn landheerlijke status ontleent, probeert zijn verveling tegen te gaan door zich in het nabije stadje Pécs met vaste regelmaat in de armen van een bloedmooie, hartstochtelijke maitresse te starten. Maar ook hem zal die lustbevrediging niet van de ondergang redden. Want uiteindelijk weet niemand in dit boek hoe te leven. En dat is misschien wel de wezenlijkste boodschap die Biedermann voor zijn lezers heeft.

Psychiater

De psychologie van Biedermanns personages past bij die van hun tijd, al geeft hij ze soms iets extra's

mee. Bijvoorbeeld als hij Lajos von Lázár, die zich na de dood van zijn vader in 1919 als een dynamische opvolger manifesteert, naar een psychiater stuurt, een leerling van Freud. Daar spreekt hij zijn twijfels uit over zijn mannelijkheid en het stilgevallen seksleven met zijn vrouw Lilly na de geboorte van hun eerste kind. Biedermann grijpt hier een beetje al te gretig terug op zijn favorieten uit de wereldliteratuur. Want als Lajos de psychiater vertelt dat zijn gemankeerde mannelijkheid mogelijk te herleven is op een vernederende ervaring met een kaars in zijn kostschooljaren, weet je dat die ontleend is aan de kostschoolroman *Die Verwirrungen des Zöglings Törless* van Robert Musil. En was die kwestie met die kaars al op het flauwe af, dat psychiaterbezoek had voor mijn part weggelaten mogen worden.

Als in 1944 het Rode Leger de nazi's heeft verslagen, komt Biedermann bij de kern van wat hij wil vertellen. Hij treedt daarmee in de sporen van Joseph Roths *Radetzky* door Lajos' inmiddels volwassen zoon Pista te laten mijmeren over zijn fascinatie met de dood. En dan lees je: „Hij was altijd al door de dood omgeven geweest. Enerzijds de concrete dood, waar zijn grootouders ten prooi aan waren gevallen en waar het zwijgen over werd bewaard, en anderzijds de abstracte dood, die lag in de ondergang van de monarchie, de neergang van de aristocratie en de teloorgang van de traditionele wereld waarop hun wereld berustte.”

De verveling van Sándor en zijn vrouw zet zich voort bij hun zoon Lajos, die na een aanvankelijke levenslustige start vol industriële ondernemingszin, grote diners en jachtpartijen ook door dat donkere bos lijkt te worden opgezogen. De enige die er, weliswaar door de nazi's gedwongen, aan ontsnapt is Lilly, die kort na de Anschluss samen met haar Joodse man en kinderen naar Zwitserland weet te ontkomen.

Collaboratie

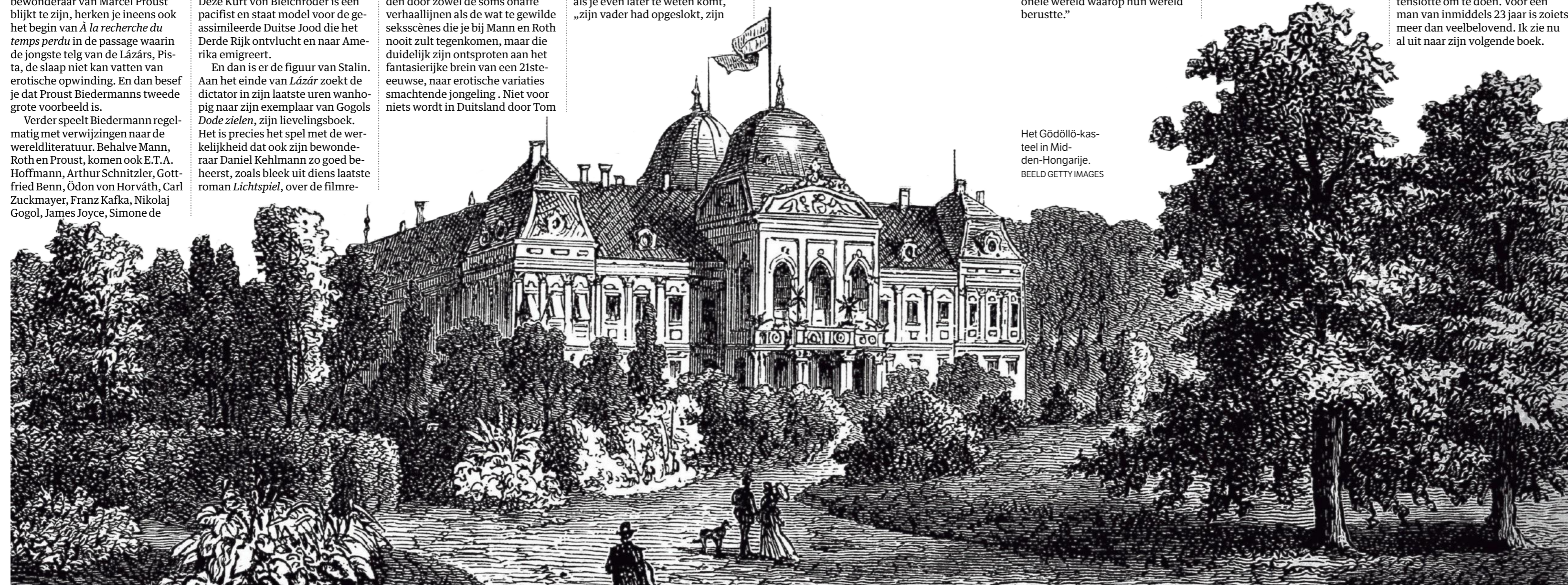
In de Tweede Wereldoorlog is het gedaan met het archaische Hongarije van machtige landheren, jachtpartijen, grote diners en horigheid. Het land collaboreert met de nazi's, voornamelijk uit angst voor de Sovjet-Unie, die sinds Stalins bezetting van het oostelijke deel van Polen aan Hongarije grenst. Als reserveofficier van het Hongaarse leger wordt Lajos, die aanvankelijk bewondering voor Hitler koesterde, door de Duitsers belast met de organisatie van het leeghalen van het Joodse getto van Pécs. Het bezorgt hem in 1944, zodra hij eindigdels beseft wat er met de weggevoerde Joden is gebeurd, een knagend schuldgevoel. Hij heeft zich bewust blind gehouden voor het kwaad van de nazi's en verwijt zichzelf geen moed te hebben getoond. En dat allemaal om zijn bezittingen te kunnen redden.

Als in 1948 Moskou in Hongarije een communistisch regime aan de

macht brengt, is de onteigening van de adel een feit. Lajos zakt in de volgende jaren steeds verder weg in dezelfde lethargie die ook zijn vader gijzelde. Aanvankelijk wordt hij met zijn vrouw en kinderen, net als alle andere aristocraten, naar het platteland verbannen. Daar slagen zijn twee kinderen, Pista en Eva, er in om als waardige mensen in het nieuwe Hongarije op te gaan. De nog piepjonge Eva ontdekt haar seksualiteit en geniet niet alleen van haar nieuwe leven als boerenarbeidster, maar ook van de vrijpartijen in het hooi met de mooie Milan.

Op zijn beurt leeft Pista op nadat Chroesjtsjov in 1956 de misdaden van Stalin heeft geopenbaard en er een politieke dooi aanbreekt. Maar ook deze opleving is van korte duur en eindigt met de Hongaarse Opstand.

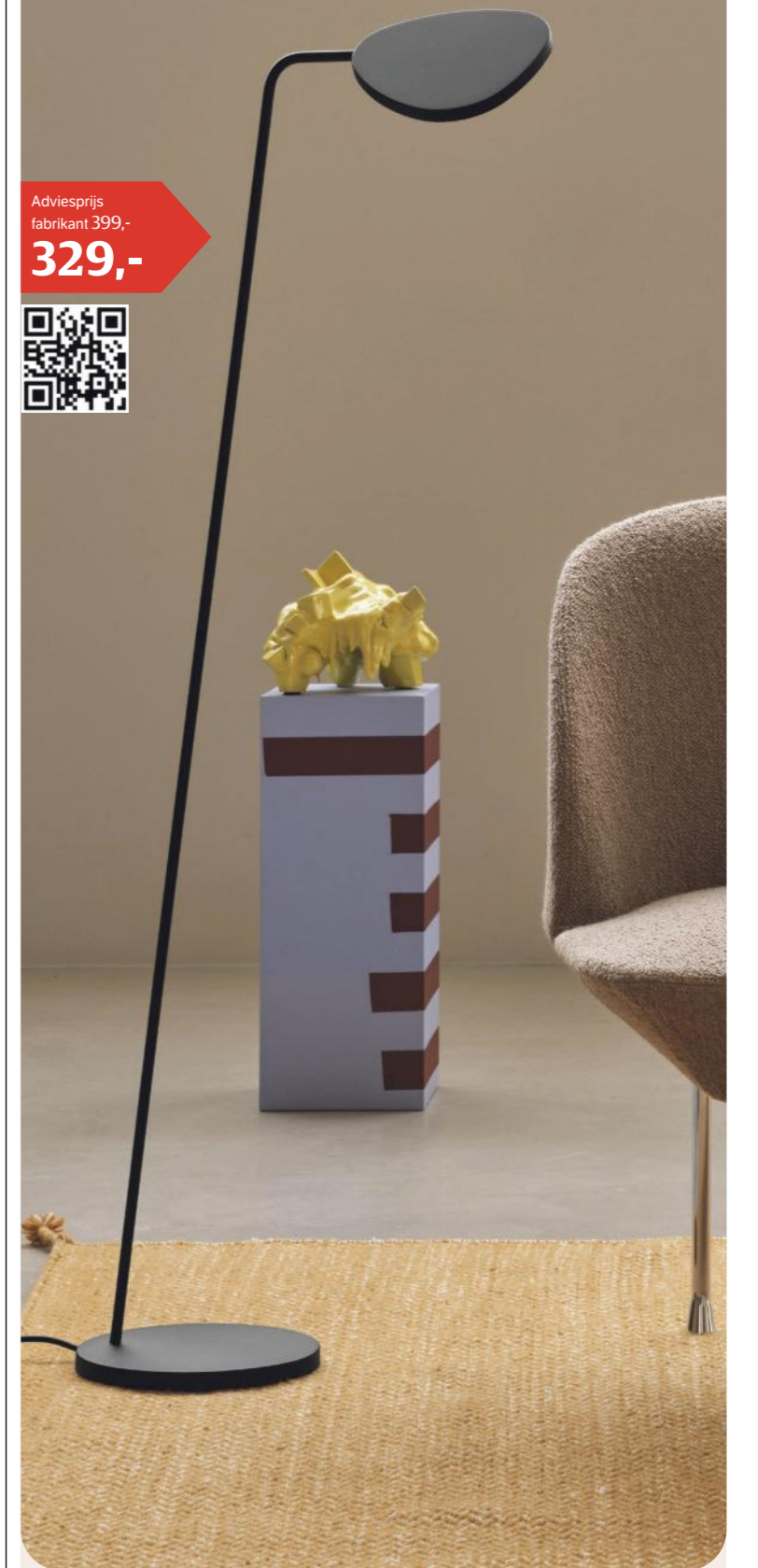
Biedermann vertelt zijn verhaal met verve en laat het, op een paar onafgewerkte verhaallijnen na, nergens verslappen. En als de tergende sloomheid van zijn personages alsnog de overhand lijkt te krijgen, verzint hij een truc. Zo springt hij dan door de tijd aan de hand van een reeks losstaande alinea's waarin hij de historische gebeurtenissen kort samenvat. Het verhaal, dat elders Sándor Márai-achtige overpeinzende trekken bevat, krijgt op zo'n moment een forse duw voorwaarts, om vervolgens weer in die typische Habsburgse traagheid te vervallen die zijn personages naar hun ondergang voert. En daar is het Biedermann tenslotte om te doen. Voor een man van inmiddels 23 jaar is zo iets meer dan veelbelovend. Ik zie nu al uit naar zijn volgende boek.

Het Gödöllő-kasteel in Mid-Hongarije.
BEELD GETTY IMAGES

nrcwebwinkel

Adviesprijs
fabrikant 399,-
329,-

MUUTO

Leaf vloerlamp

- › Ideaal als leeslamp
- › Draaibare, asymmetrische kap
- › Energiezuinige geïntegreerde LED

De Leaf vloerlamp van Muuto, ontworpen door Broberg & Ridderstråle, is een elegante en lichte vloerlamp met een organisch, asymmetrisch ontwerp - ideaal om te lezen. Door de draaibare kap ontstaat een subtiel spel van licht en schaduw dat de ruimte tot leven brengt. De energiezuinige LED-verlichting zorgt voor zowel gericht als sfeervol licht, ideaal voor een leeshoek of als stijlvol accent in de woonkamer. Een verfijnde designlamp die functionaliteit en Scandinavische eenvoud moeiteloos combineert.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/muuto

APPLE

Refurbished MacBook Pro

Adviesprijs fabrikant

2.799,-

699,-

Bekijk alles

- ▶ Het 16 inch Retina-display met True Tone biedt een indrukwekkende resolutie en kleurweergave
- ▶ 32 GB werkgeheugen en ruim 1TB SSD-opslag
- ▶ Intel Core i7 (9e generatie) processor levert extreme prestaties geschikt voor het echte zware werk

Zoek je een krachtige laptop die moeiteloos zware taken aankan, zoals foto- en videobewerking, programmeren of multitasking met meerdere apps? Dan is deze MacBook Pro 16 inch met Touch Bar de ideale keuze. Het grote, haarscherpe Retina-display met True Tone is perfect voor professioneel gebruik én ontspanning. Dankzij macOS werkt alles soepel, intuïtief en stabiel.

De snelle Intel Core i7 (9e generatie) processor, gecombineerd met maar liefst 32GB werkgeheugen en een ruime 1TB SSD, levert razendsnelle prestaties, zelfs bij veeleisend werk.

Deze refurbished MacBook is volledig gecontroleerd, technisch en optisch in perfecte staat (met mogelijk lichte gebruikerssporen). Inclusief updates, 12 maanden garantie en 14 dagen bedenktijd.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/weekdeals

Caroline de Gruyter: Zondagskinderen. Europeanen, oorlog en vrede. De Geus, 304 blz. €24,99

In *Zondagskinderen* van Caroline de Gruyter en *De Unie die nooit was* van Rolf Falter krijgen we geen droge kroniek van commissies, conclusies en procedures. Wat deze auteurs delen, is een zwak voor het zedelijke: de kleine verhalen, de anekdotes, de improvisaties die samen de grote geschiedenis doen kantelen. Europa ontstaat in aarzelende stappen, in toevallige ontmoetingen, in compromissen die vaak op de tast worden gesloten. Na de Tweede Wereldoorlog zijn de lidstaten steeds dichter bij elkaar gekomen. Er werden keuzes gemaakt - goede, slechte, visionaire, ondoordachte. Of vaker nog, een beetje van alles. Zo kronkelde het pad naar de Unie van vandaag.

Beide auteurs zijn vertellers met vaart en verve. Falter put uit zijn ervaring binnen de instellingen, De Gruyter graaft gretig in haar jaren als correspondent voor deze krant, vaak op de eerste rij tijdens conflicten in de Balkan en het Midden-Oosten. Dat maakt hun boeken levendig en alleen al daarom zijn ze de moeite waard.

Maar de teneur verschilt. Waar De Gruyter beweging ziet, ziet Falter stilstand, zelfs achteruitgang. In zijn ogen heeft de Unie haar samenhang verloren en is ze verengd tot een optelsom van nationale belangen. Europa kampt met wat hij beschavingsvermoeidheid noemt. Het is, zo klinkt het, een kwestie van stilstaan, achteruitgaan of barsten. De Unie is allang geen magneet meer, sombert hij verder.

Dat valt te betwijfelen. Nog altijd staan landen in de rij om toe te treden, ook al staat daar een stevig soevereiniteitsverlies tegenover. Dat rijmt moeilijk met het beeld van een afbrokkelende aantrekkingskracht. De zogenaamde grootmachten van het moment zijn minder populair: voor zover bekend zijn er geen landen die lid willen worden van China of Rusland of die toetreding zoeken tot de Verenigde Staten - Canada en Groenland al helemaal niet. Ook Falter's nostalgie naar een verleden waarin iedereen zogezegd samenwerkte wilde, is discutabel. Europese samenwerking is zelden vanzelfsprekend geweest: projecten mislukten (denk aan de Europese Defensiegemeenschap), andere kwamen er pas na jarenlange omwegen, diplomatieke acrobatie en nachtenlang onderhandelen (zoals de euro). Misschien is het altijd zo geweest: staten koesteren koppig hun autonomie, tot de omstandigheden hen dwingen om samen te werken.

Negatief versus positief

Precies die dynamiek beschrijft De Gruyter. Haar observatie dat negatieve informatie sterker blijft hangen dan positieve, klinkt bijna als repliek op Falter. Hij stelt verval vast, terwijl zij de kiemen ziet van alweer nieuwe Europese regelingen. Waar hij een democratisch tekort vaststelt, ziet zij net méér Europees debat - zeker sinds de oorlog in Oekraïne. Zelfs eurosceptici

FOTO ANP

Hoe de EU omgaat met kansen en crisis

EUROPA Twee auteurs met ruime ervaring in Brussel schreven een boek over Europa. De een denkt dat het niet meer goed komt met de EU, de ander denkt dat het uiteindelijk wel zal lukken.

Door **Hendrik Vos**

doen volop mee; het borrelt en bruis, en bijna niemand wil nog uit de Unie.

Dat betekent niet dat *Zondagskinderen* een naïeve kijk biedt op de Europese eenmaking. Integendeel. De Gruyter stelt dat Europa decennialang leefde in de illusie dat oorlog en geweld tot het verleden behoorden. Dat is misschien wat overtrokken: Europa kende na de Tweede Wereldoorlog ook zijn portie agressie. Er waren de troubles in Noord-Ierland, met sluip-schutters, hongerstakingen en autobommen. Er waren de aanslagen

van Baskische, Corsicaanse en andere afscheidingsbewegingen. Politici werden ontvoerd, er waren opflakeringen van banditisme en terreur, van extreemlinks tot extreemrechts. Haar punt is dat de confrontatie met een agressief Rusland de Europese zelfgenoegzaamheid pas echt doorprikte.

Tegelijk blijft haar analyse op sommige punten open. Oorlog is niet rationeel maar emotioneel, stelt ze terecht, en dus moet Europa zich erop voorbereiden. Wat dat concreet inhoudt, blijft in de

mist hangen. En net daar woedt vandaag het debat. Het inzicht is intussen wel ingedaald dat landen zich moeten kunnen verdedigen en dat samenwerking slimmer is dan elk zijn eigen legertje. NAVO-landen besluiten recent om hun defensieuitgaven fors te verhogen. Maar nu elke minister van Defensie over een grotere persoonlijke speeltuin beschikt, zal de neiging tot samenwerking misschien niet groter worden? En hoeveel defensie is genoeg? Europa heeft vandaag opgeteld op alle vlakken meer knowhow en mate-

Rolf Falter: De Unie die nooit was. Waarom Europa stilstaat terwijl de wereld voorbijraast. Lanoo, 356 blz. € 29,99

riël dan de Russen - kernwapens uitgezonderd. Frankrijk heeft er echter nog altijd genoeg om de plaat te draaien en een paar keer te toosten. Moet Europa vijf keer sterker zijn dan Rusland? Tien keer? En waar moet dat geld vandaan komen? Gezondheidszorg? Cultuur? Onderwijs? Dát zijn vragen die zich aandienen.

Omgang met kansen

Uiteindelijk cirkelen beide boeken rond dezelfde kwestie: hoe gaat Europa om met kansen en crisissen? Falter is geneigd te denken dat het niet meer goedkomt, De Gruyter dat het uiteindelijk wel zal lukken - hortend en stotend, zeker wanneer de druk hoog genoeg wordt. De recente geschiedenis biedt argumenten voor beide posities. Een opeenvolging van crisissen maakte de Unie sterker. Wat tien of vijftien jaar geleden nog ondenkbaar was, is nu normaal: begrotingstoezicht, gezamenlijke vaccinaankoop, een eurozone die niet uit elkaar spatte maar groeide. Europeanen reizen nog altijd van Finland tot Portugal zonder grenscontroles. Er zijn sancties tegen Rusland en gezamenlijke wapenleveringen aan Oekraïne. Daarmee lijkt De Gruyter's benadering op het eerste gezicht overtuigender. Crisissen zijn opportuniteiten: we kennen de riedel. Maar de omslag van crisis naar kans komt er niet altijd en al zeker niet automatisch. De migratiepolitiek blijft een rommeltje - lidstaten willen krampachtig zelf blijven beslissen wie ze wel of niet binnenlaten, of het nu gaat om vluchtelingen of arbeidsmigranten.

Misschien is dat wel de belangrijkste les van beide boeken. De Europese geschiedenis is geen rechte lijn, maar een meanderend parcours vol omwegen, obstakels en onverwachte afslagen. Wat achteraf vanzelfsprekend lijkt, was dat zelden op het moment zelf. De grote doorbraken - te beginnen met de beslissing van Frankrijk en Duitsland om hun kolon- en staalproductie te bundelen - waren sprongen in het onbekende, ingegeven door noodzaak én verbeelding.

Dat Falter en De Gruyter, ondanks hun gedeelde ervaring en eruditie, tot zulke uiteenlopende conclusies komen, is veelzeggend. Beiden vertrekken vanuit hetzelfde uitgangspunt: de Unie is geen natuurgegeven, maar maakbaar. Dat is tegelijk hoopgevend en verontustend. Het is niet gezegd dat de Unie overleefd blijft. Maar evenmin is haar ondergang onafwendbaar. Zoals zo vaak in de Europese geschiedenis, zal alles afhangen van omstandigheden, keuzes en uiteindelijk - van de mensen die, al improviserend, het pad verder trekken. Er rust veel verantwoordelijkheid bij de mensen die aan het stuur zitten. Maar ook bij ons, want wij bepalen wie plaatsneemt in de cockpit. Ook daarom zijn beide boeken belangrijk: ze houden het debat levendig, ze stellen prikkelende vragen en ze scherpen het zicht.

Veel Fransen van een zekere leeftijd herinneren zich de affaire-Markovic, maar meestal vaagjes - de brute moord op een 'lijfswacht' van filmster Alain Delon in 1968, geruchten over chantage met foto's van seksuele uitpattingen in de hoogste kringen, waarbij de reputatie van Claude, de vrouw van de latere president Georges Pompidou, beschadigd raakte. De verdachtmakingen schoten indertijd alle kanten op, zoals dat gaat bij Franse schandalen, getuigen buitelden over elkaar heen met uitzinnige en elkaar vaak tegensprekende verklaringen, waardoor de waarheid steeds verder uit zicht raakte. Misschien daarom bleef de moord op de 31-jarige Joegoslaaf Stevan Markovic tot op de dag van vandaag onopgelost.

Het schandaal bleef kleven aan Claude Pompidou, maar ook aan Alain Delon, de filmster die in zich in zijn jonge jaren openlijk omringde met maffiose figuren, wat hem een aura gaf van gevaarlijke *bad boy*. In vrijwel alle necrologieën bij zijn dood twee jaar geleden ging het minstens een alinea over de affaire-Markovic.

Maar hoe zat het nu precies? De jonge Britse schrijver Edward Chisholm, die een paar jaar geleden debuteerde met een vermakelijk en bij vlagen ontvuldig relaas van zijn jaren als ober in Parijse restaurants, *A Waiter in Paris*, stuitte bij toeval in een bibliotheek op een map met knipsels over de affaire. Hij raakte gefascineerd door de duistere glamour waarmee de moord omringd was, vooral door de figuur in het middelpunt ervan: de jonge Delon, zijn panterachtige persoonlijkheid, de verblindende schoonheid die zowel vrouwen als mannen in beroering bracht, de ongrijpbare manier waarmee hij de grens tussen zijn rollen, vaak koelbloedige moordenaars of nietsontziende politiemannen, en zijn persoonlijk leven liet vervagen. *Murder in Paris '68*, schrijft Chisholm in zijn inleiding, is het resultaat van jarenlang onderzoek in de archieven. Hij las 'duizenden documenten van de Franse politie en inlichtingendiensten, getuigenverklaringen, surveillance rapporten, krantenknipsels, biografieën en gesprekken met direct betrokkenen.'

In zijn boek probeert hij de betrok-

Alain Delon op de set van *Le Chemin des écoliers* (1959). FOTO CORBIS VIA GETTY IMAGES

Vlnr. actrice Nathalie Delon, haar man Alain Delon en hun Servische lijfswacht Stevan Markovic. FOTO GETTY IMAGES

De scharrelaar en de mooie *bad boy*

TRUE CRIME Filmster Alain Delon had de uitstraling van een *bad boy*. Niet ten onrechte, zo bleek uit een onopgeloste moordzaak uit 1968. De Brit Edward Chisholm schreef er een boek over.

Door **Bas Heijne**

ken personages zo dicht mogelijk op de huid te zitten, waarbij hij ze neerzet als personages in een roman, met gedachten en dialogen en al. Allemaal gestaafd, zegt hij, door feiten. En die roman lijkt dan opvallend veel op de klassieker *The Talented Mr. Ripley* van Patricia Highsmith, waarin een ogen-schijnlijk onzekere jonge man steeds dieper doordringt in het leven van een geslaagde vriend, hem vermoordt en zijn identiteit aanneemt. Alain Delon speelde Ripley in de eerste verfilming van het boek, *Plein Soleil* (1960).

Maar in het echte leven, aldus Chisholm, werden de rollen uiteindelijk omgedraaid: het was de Ripley-figuur

zelf die zijn hand overspeelde en slachtoffer werd. Stevan Markovic was een jonge, goed uitzienende gelukszoeker uit Belgrado, die via criminele contacten in de kringen rond Delon belandt. Hij verricht hand en spandiensten voor hem, mag in films de stand-in van Delon zijn, trekt zelfs in bij hem in zijn enorme huis in het chique 8ste arrondissement van Parijs. Wanneer zijn zwaargehavende lichaam wordt gevonden - hij is in zijn achterhoofd geschoten, maar zijn schedel is ook ingeslagen met een zwaar voorwerp - blijkt hij kleren van Delon te dragen.

Vernederingen

Wat hadden de twee jonge mannen met elkaar? Al tijdens Delons leven waren er openlijk speculaties over homoseksuele relaties van de acteur, waarover hij superieur laconiek zijn schouders ophaalde. Chisholm sluit ook niet uit dat de twee mannen iets met elkaar hadden, Stevan Markovic zette alle middelen in om in de verslavende wereld van Delon en zijn toenmalige vrouw Nathalie door te dringen. Maar de verhoudingen waren ongelijk, en Chisholm laat goed zien hoe de 'huisvriend' Stevan, die volop deel uitmaakte van het zonnig overgoten jet-set-leven van het glamourkoppel, er tegelijkertijd nooit helemaal bijhield, altijd in een ondergeschikte positie verkeerde. Hij was niet officieel bij Delon in dienst, leefde van wat hem af en toe toegeworpen werd - soms, heel vernederend, waar anderen bij waren - en moest hem keer op keer vragen een

verblijfsvergunning voor hem te regelen, wat beloofd werd maar steeds achtereenvolgens vooruitgeschoven.

Zijn bestaan in de spotlights bekostigde hij met inbraken en diefstal, waarbij hij regelmatig tegen de lamp liep. Wanneer hij een keer inbreekt in het Parijse vijfsterrenhotel Georges V, steelt hij onder andere een prachtige zijden kimono van een Japanse gast, die hij vervolgens aan zijn vriend Alain cadeau doet. Die staat hem zoals verwacht ongelofelijk goed, hij is er zo blij mee dat hij hem draagt in zijn volgende film - waarna de ziedende eigenaar zich meldt.

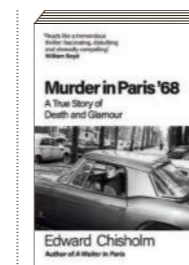
Op dat moment verkeert de relatie tussen de mannen al in staat van ontbinding. Markovic steelt geld via blanco cheques die Delon hem nonchalant heeft toevertrouwd. Wanneer het echtpaar Delon op een scheiding aankoerst, begint een Stevan een kortstondige verhouding met Nathalie. Wanneer hij vrijwel meteen lukraak door haar aan de kant wordt gezet, wordt hij heen weer geslingerd door wraakzucht en angst - heeft Nathalie het aan Alain verteld? Volgens latere getuigen is hij van plan de Delons te chanteren met compromitterende foto's of met het publiceren van een schandaalboek.

Onverstoore crimineel

Wanneer zijn zwaar verminkte lichaam, gewikkeld in een plastic hoes, gevonden wordt in de bossen in de buurt van Versailles, ontkent Delon elke innige band met hem, hij was gewoon een goede kennis en ze zagen elkaar zelden meer. Niettemin worden hij en Nathalie verschillende malen

urenlang verhoord. De verdenking valt al snel op een met Delon bevriende Corsicaanse gangster, François Marcantoni, een voormalige verzetsstrijder, gemarteld door de Duitse bezetter, die zich vervolgens ontpopt heeft als een onverstoore crimineel met een uitgestreken gezicht. De plastic hoes waarin het lichaam van Markovic was gewikkeld blijkt vrijwel zeker afkomstig uit diens huis in de buurt. Marcantoni wordt een tijdlang vastgezet, maar wegens gebrek aan bewijs weer vrijgelaten. De affaire-Markovic is dan inmiddels een mediaspektakel geworden, met een politieke dimensie. Op een gegeven moment moet een stokoude Charles de Gaulle, in zijn nadagen als politiek leider, zich bezighouden met de vermeende lesbische orgieën van de vrouw van zijn gedooftverfde opvolger.

Volgens Chisholm is die hele politieke dimensie behendig ingestoken door de criminele kringen rondom Delon, enkel om de boel af te leiden. Zoals hij het vertelt, is dat geloofwaardig. De Ripley-achtige dynamiek tussen de twee mannen, de bewondering van de kansarme scharrelaar uit Belgrado voor Delon met zijn magnetische persoonlijkheid die langzaam maar zeker plaatsmaakt voor verlatingsangst en gekrentheid, waarna hij zijn hand overspeelt, wordt door hem overtuigend beschreven - zij het af en toe in proza dat in opzichtig effectbejag hoogdravend wordt. Een beetje jammer is dat, en onnodig, want het verhaal van *Murder in Paris '68* als geheel is fascinerend en meeslepend genoeg om in één ruk uit te lezen.

Edward Chisholm:
Murder in Paris '68. A True Story of Death and Glamour. Monoray, 408 blz. € 23,90
●●●●○

Al tijdens Delons leven waren er speculaties over zijn homoseksuele relaties, waarover hij laconiek zijn schouders ophaalde

Advertentie

PIETER VAN DER WIELEN IN GESPREK MET ECONOOM SOPHIE VAN GOOL

Een kind is een verdienmodel. Maar wie betaalt de prijs?

Het Uur, elke vrijdag vanaf 12.00 uur in de NRC Audio-app

Het Uur - elke vrijdag
nrc.nl/hetuur

Luister elke vrijdag een nieuwe aflevering bij NRC en in alle podcast-apps

nrc

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemeen nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3059**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**,
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel

E: klantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur.
W: nrc.nl/service,
T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang

persoonsgegevens
Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026.
Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

COCAÏNE KOOORTS

LUISTER NU AFLEVERING 5
IN JE FAVORIETE PODCAST-APP

Wrakingen, advocaten die met geweld de zaal uit worden gezet en onderzoeksrechters die worden geschaduwd. Jan Meeus en Mark Eeckhaut volgen het megaproces tegen Flor Bressers en zien hoe de zaak uitgroeit tot een stresstest voor de Belgische rechtsstaat. Ondertussen meldt ook Bressers zich, via zijn advocaat Yehudi Moszkowicz.

Luister nu aflevering 5 in je favoriete podcast-app
Ga naar nrc.nl/cocaineakoorts voor meer over de podcast

nrc > DS